



*Πρεσβύτερου Στέφανου Στεφόπουλου  
Ἐφημέριου Ι.Ν. Ἀγίου Δημητρίου Ἀμπελοκήπων*

## **Θέμα : Ἐκκλησία καὶ Μεταμοσχεύσεις - Πεύκη, 19/9/2002**

Τὸν περασμένο Φεβρουάριο (23-2-02) πραγματοποιήθηκε μιὰ Ἡμερίδα Βιοηθικῆς ἀφιερωμένη στὴν ἐνημέρωση πολλῶν δεκάδων ἱερέων τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων Ἱερῶν Μητροπόλεων σχετικά μὲ τὸ ἔργο τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς ἐπὶ τῶν μεταμοσχεύσεων. Δυστυχῶς, αὐτὰ πού ἀκούστηκαν ἐκεῖ μᾶλλον μπερδεψαν περισσότερο, παρά ἔλυσαν τίς ἀπορίες πολλῶν ἀπὸ ἐμᾶς σχετικά μὲ τὸ πολύπλοκο αὐτὸ θέμα. Ἔτσι, ξεκίνησα-  
χάριτι Θεοῦ-νά καταδέσω ταπεινά μιὰ ἄποψη-ἐνσταση σέ ὅλα αὐτὰ πού ἀκούστηκαν στὴν ἡμερίδα, καὶ ὄχι μόνο, βέβαιος ὢν ὅτι τὸ θέμα αὐτό, ὅπως μᾶς διαβεβαίωσε ὁ Μακαριώτατος ἀλλὰ καὶ ὁ σεβαστός πρόεδρος τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς (στό ἐξῆς Σ.Ε.Β.) ἐπιστήμονας καὶ ἀρχιμανδρίτης π. Νικόλαος Χατζηνικολάου, δέν ἔχει κλείσει ἀκόμη γιὰ τὴν Ἐκκλησία μας.

Ἀρχικά, θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὴν ἐντονη δυσaréσκεία μου γιὰ τὴ στάση τῆς Σ.Ε.Β. ἀναφορικά μὲ τὴν ἔρευνά τῆς μέσα στὰ πατερικά κείμενα γιὰ τὴν διεξαγωγή ἀσφαλῶν θεολογικῶν συμπερασμάτων σχετικά μὲ τὸ θέμα τοῦ θανάτου, τῆς ψυχῆς, κ.λ.π. Ἀφοῦ σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως τῆς Σ.Ε.Β. εἶναι "...ἡ ἀπὸ Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς ἀπόψεως μελέτη καὶ γνωμάτευση ἐπὶ θεμάτων Βιοηθικῆς..." (Ἐκκλησία, 6/2002, σελ. 562), πρωτίστως ἡ Σ.Ε.Β. δέν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκφέρει ἐπιστημονικό, ἀλλὰ θεολογικό λόγο! Γιὰ νὰ μπορεῖ ὅμως νὰ τὸ πετύχει αὐτό θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει ἀσχοληθεῖ πολὺ περισσότερο μὲ τὴν εὐλογημένη Παράδοσή μας καὶ νὰ ἀναφέρει τὰ σχετικά χωρὶα στὰ κείμενά τῆς, ὅπως γιὰ παράδειγμα στό εἰδικὸ τεῦχος τῶν μεταμοσχεύσεων (στό ἐξῆς ΕΤΜ) τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (στό ἐξῆς Ι.Σ.Ε.Ε.). Πατερικά καὶ ἀγιογραφικά χωρὶα πού τεκμηριώνουν τὴ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ θέση τῆς στό ἐξεταζόμενο θέμα. Κάτι τέτοιο δέν ἔγινε καὶ μάλιστα περὶ τούτου μὲ διαβεβαίωσε ὁ π. Ν. Χατζηνικολάου σέ προσωπικὴ μας συνομιλία! Εἶναι δέ ἀπορίας ἄξιο τὸ ὅτι ἔχει ἡ Σ.Ε.Β. ἢ μεμονωμένα μέλη τῆς τὴν ἄποψη (ἔτσι τουλάχιστον φαίνεται) ὅτι τὰ λεγόμενά τους εἶναι πιὸ δεσμευτικά γιὰ τὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπὸ τίς ἀπόψεις τῶν θεοδίδακτων πνευματοφόρων Πατέρων τῆς.

Συγκεκριμένα, εἰπώθηκε ἀπὸ τὸν π. Νικόλαο ὅτι ἡ ἄποψη ἑνὸς Πατρός (ἐν προκειμένῳ τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου-πού ὅμως στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ἀπλᾶ ἐπαναλαμβάνει ἄλλους Πατέρες μὲ διαφορετικὰ λόγια) δέν μπορεῖ νὰ εἶναι δεσμευτικὴ γιὰ τὴν Ἐκκλησία! Γιατί ὅμως οἱ δικές σας ἀπόψεις π. Νικόλαε (ὡς ἐπιτροπῆ) θέλετε νὰ εἶναι δεσμευτικές ὡς δῆθεν ἄρτιες καὶ ἔγκυρες ἐπιστημονικά; Μήπως ὑποβαδμίζουμε (ἄδελά μας;) τὴν θεοπνευστία, τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου, τὴ θεία Ἀποκάλυψη, τὴν Ἀγιοπνευματικὴ παρουσία, τὴν ἐμπειρικὴ θεολογία, τὴν ἔλλαμψη, τὴν κατὰ Χάριν θέωση, τὸν θεῖο φωτισμό ὡς ἀνασφαλῆ μεγέθη -κριτήρια ὀρθοδόξου φρονήματος; Συγχωρέστε μὲ ἂν προσβάλλω κάποιον, ἀλλὰ προσωπικά ἐμπιστεύομαι τὴν Γραφή καὶ τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας περισσότερο ἀπὸ τίς ἐπιστημονικὲς τοποθετήσεις-ὅταν μάλιστα αὐτές φιλοδοξοῦν νὰ μποῦν σέ "ξένα

χωράφια". Αυτή τήν ἀλήθεια ἄλλωστε τονίζει καί ὁ Μακαριώτατος σημειώνοντας στόν τιμητικό τόμο γιά τό μακαριστό Μητροπολίτη Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ Γεώργιο : "Ἐχω ἐμπιστοσύνη στήν ἐπιστήμη, ἀλλά πιστεύω ἀκράδαντα στή Γραφή. Δέν μπορεῖ ἡ Γραφή νά ψεύδεται, οὔτε νά πέφτει ἔξω" ("Ορθόδοξος Τύπος", 5/4/02, ἱατροῦ Α. Ἀβραμίδη). Ὑπό τίς κατάλληλες προϋποθέσεις οὔτε καί ἡ Παράδοση μπορεῖ νά πέφτει ἔξω ὅμως! Στή συνέχεια θά παραθέσω μερικές ἀπό τίς ἀπόψεις (ἀπομαγνητοφωνημένες) τῶν διοργανωτῶν τῆς ἡμερίδος-κυρίως αὐτές πού χρήζουν ἀπαντήσεως. (Δέν θά ἀναφέρω τά ὀνόματα τῶν ἐκάστοτε εἰσηγητῶν γιά νά μήν κατηγορηθῶ γιά προσωποληψία ἢ προσωπική ἀντιπαράθεση.)

**A)** "Ἄν ὄντως ἡ καρδιά ἔχει ἓνα τόσο διαμορφωτικό καί κεντρικό ρόλο στό νά μᾶς πεῖ τί εἶναι τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου, τότε τί συμβαίνει μέ τούς ἀνθρώπους πού κάνουν by-pass ἐγγείρηση καί μένουν 6 ὥρες χωρίς καρδιά,...μέ αὐτές τίς 3500 ἀνθρώπων πού δέν ἔχουν καρδιά καί ἔχουν μηχανήματα... μέ τίς 40000 περίπου ἀνθρώπων πού ἔχουν δεχθεῖ μοσχεύματα καρδιάς καί δέν βλέπουμε νά ἔχει ἀλλοιωθεῖ ἡ προσωπικότητά τους... τή στιγμή πού μέ ἓνα ἀπλό Alzheimer βλέπουμε ἓνα ἀνθρωπος πού ἦταν σέ ὅλη του τή ζωή ἓνα πρόβατο, νά γίνεται ἐπιθετικώτατος...ἄρα ὁ ἐγκέφαλος ἔχει κέντρα πού φιλοξενεῖ τή σκέψη... τήν κρίση...τίς ἀνώτερες λειτουργίες...". Ἄν δίνατε σημασία στήν Πατερική Θεολογία θά διαπιστώνατε ὅτι εἶναι περιττή ἡ ἐρώτηση αὐτή ἀφοῦ οἱ Πατέρες διδάσκουν καί ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου ἐπαναλαμβάνει πώς " ὅταν μερικά ὄργανα κινοῦνται μέ ὑποστηρικτικές ἐνέργειες καί τότε ἐξακολουθεῖ νά ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ μέσα στόν ἀνθρωπο, ἐφόσον ἐνεργεῖ σέ ἄλλο ὑγιές σωματικό ὄργανο ( ἡ ψυχὴ κατά τούς Πατέρες διήκει ὅλου τοῦ σώματος). Τότε ὅπωςδήποτε ὑπάρχει ἡ ψυχὴ μέσα στό σῶμα" ("Ορθόδοξος Τύπος", 12/4/02, σελ. 1-2). Αὐτή ἡ θέση βεβαίως ἔρχεται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τήν 13ῃ θέση τῆς ΙΣΕΕ ἔτσι ὅπως ἀναφέρεται στό ETM σελ. 25 : "ἡ τεχνητή ὑποστήριξη τῆς ἀναπνοῆς προσωρινῶς ἀναχαιτίζει τήν διαδικασία ἀποσυνθέσεως τοῦ σώματος, ὄχι ὅμως καί τήν ἀναχώρησιν τῆς ψυχῆς!!!"Ἐπειτα, ποιός μπορεῖ νά ἀμφισβητήσῃ τό γεγονός ὅτι ἡ καρδιά ὡς ὄργανο στό ὅποιο ,ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, "κατοικεῖ" ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς μᾶς πληροφορεῖ τό τί σημαίνει τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου; Ὁ πολὺς Lossky ἐξηγεῖ ("ἡ Μυστική Θεολογία", σελ. 238) : " ἡ καρδιά διὰ τήν ἀσκητικήν παράδοσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, εἶναι τό κέντρον τοῦ ἀνθρωπίνου εἶναι, ἡ πηγὴ τῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων, τῆς διανοίας καί τῆς θελήσεως, τό σημεῖον ἐξ οὗ προέρχεται καί πρὸς τό ὅποιον τείνει ὀλόκληρος ἡ πνευματικὴ ζωὴ...συγχρόνως θρίσκειται ἐκεῖ ὁ Θεός, ἐκεῖ οἱ ἄγγελοι, ἐκεῖ ἡ ζωὴ καί ἡ Βασιλεία, ἐκεῖ τό φῶς καί οἱ Ἀπόστολοι, ἐκεῖ οἱ θησαυροὶ τῆς χάριτος...". Μετά ἀπό ὅλα αὐτά, δέν ἔχουμε πειστεῖ ὅτι ἡ καρδιά ὄντως εἶναι τό κέντρον τοῦ ἀνθρωπίνου εἶναι;

**B)** "Δέν εἶπαμε ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι πιό σημαντικό ὄργανο ἀπό τήν καρδιά. Αὐτό δέν εἶναι δική μας δουλειά...Ἡ ψυχὴ εἶναι ἴσως ἓνα ἀπρόσιτο μυστήριον...". Ἄν τό νά ποῦμε ποῖο εἶναι σημαντικότερο ὄργανο δέν εἶναι "δική μας δουλειά", δηλαδή μιᾶς ἄρτια ὀργανωμένης Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς, τότε ποιῶ ἔργο καί εὐθύνη εἶναι; Μήπως τῶν ἱατρῶν καί λοιπῶν ἐπιστημόνων-συνήθως ἀθεολογῆτων; Ἐάν τέλος ἡ Σ.Ε.Β. δέν ἐκφέρει θεολογικό ἀλλά μόνον ἐπιστημονικό λόγο, τότε μᾶλλον ἔχει ξεπεράσει τά ὅρια τῆς καί τόν σκοπὸ ὑπάρξεώς της- σύμφωνα πάντα μέ τό δημοσιευμένο καταστατικό της! Δέν πρέπει ὅμως νά φοβᾶστε νά δώσετε θεολογική γραμμὴ ἀφοῦ αὐτήν τήν εὐθύνη ἔχουν ἀναλάβει ἐδῶ καί αἰῶνες οἱ θεοφόροι Πατέρες καί συνεπῶς οὔτε περί ἀυθαιρεσιῶν θά πρόκειται οὔτε καί περί ἀπροσίτου θεολογικοῦ χώρου.

**Γ)** "Δέν τά κλείνουμε τά θέματα πού ἐπεξεργαζόμεσθε" τόνισε κάποιος ἀπό τά μέλη τῆς Σ.Ε.Β. Ἐμᾶς αὐτό πολὺ μᾶς ἔχει μπερδέψει γιατί πρόσφατα ὁ Μακαριώτατος δήλωσε ("Ἐκκλησία", 3/2001, σελ. 202-205): " Παρά ταῦτα ἤδη ἡ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μετά ἀπό διεξοδική μελέτη τῶν διαφόρων παραμέτρων τοῦ προβλήματος, ἔχει

ἀποδεχθεῖ τὸν ἐγκεφαλικὸ θάνατο ὡς τὸ ὁριστικὸ βιολογικὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου". Τώρα τί γίνεται; Γιατί ἂν ἡ Σ.Ε.Β. ἔχει ἀποδεχθεῖ κάτι τέτοιο, τότε περιττεύει κάθε διάλογος. Πάντως τείνουμε νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ Σ.Ε.Β. εἶναι ἀναξιόπιστη ἀφοῦ ἀπὸ τὴ μιὰ καλεῖ σέ διάλογο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κλείνει τὰ θέματά της. Κι αὐτὸ γιατί καὶ ὁ σεβαστὸς πρόεδρος αὐτῆς π. Νικόλαος Χατζηνικολάου ἔχει, στὸ παρελθόν σέ ραδιοφωνικὴ ἐκπομπή τοῦ σταδμοῦ 89,5 FM, ἀποφανθεῖ περὶ τούτου ("Ὁρθόδοξος Τύπος", 12/4/2002, σελ. 1-2) : " Ἐγὼ προσωπικά δέν παλεύω μὲ τὸ θέμα. Τὸ ἔχω ξεκαθαρίσει. Ὁ ἐγκεφαλικῶς νεκρὸς εἶναι νεκρὸς. Δέν ἔχω καμμιά ἀμφιβολία μέσα μου!"

**Δ)** Ἡ Παράδοσή μας γιὰ κάποιους λόγους θέλει ὁ θάνατος νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν καρδιακὸ θάνατο...τὸ περισσότερο πού προσεγγίζουμε εἶναι μέσα στὰ βιβλία καὶ τὸ ἐλάχιστο ἴσως ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας ἐμπειρία...". Ἀλήθεια, ποιοί μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ λόγοι πού οἱ θεοφώτιστοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας θέλουν τὸ θάνατο τοῦ ἀνθρώπου νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν καρδιακὸ θάνατο; Λόγοι ἀφελείας, ἀπειρίας, προσωπικῆς ἀστοχίας, ὠφελιμισμοῦ, ἐσφαλμένης ἐμπειρίας; Δέν εἶναι σοβαρὸς λόγος μήπως ὁ θεῖος φωτισμός; Τὸ "ἔδοξε ἡμῖν καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι"; Καὶ ἀκόμα, γιατί τόση ἀπαξίωση τῆς πατερικῆς θεολογίας πού μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐρμηνεύει μὲ ἀλάνθαστο τρόπο τὴν Γραφή; "τὸ περισσότερο εἶναι μέσα στὰ βιβλία"! Μήπως θὰ ἀποκαλέσετε κι ἐσεῖς τὰ πατερικά χωρία ὡς "ἀπεξηραμμένα βότανα", ὅπως διεκήρυτταν ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, ὁ Ο. Clement καὶ ὁ A. Schmemmann; (Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης "Παράδοσις καὶ Ἀνανέωσις στὴν Ἐκκλησία" ὑπὸ Κ.Κ. Παπουλίδη, σελ. 91-93) Γιατί ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀντιληψὴ γιὰ τὴν πλουσιοπάτη παράδοσή μας; Καὶ γιατί κάθε φορά πού αὐτὴ ἐναντιώνεται ἢ συγκρούεται μὲ ἄλλες παραδόσεις ἢ μὲ ἄλλες κουλτοῦρες ἀπεμπολοῦμε ἀπαξιώτικα τὴ δική μας;

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ ἀναφερθῶ στὰ λόγια ἐνὸς Ὁρθοδόξου κορυφαίου ἐπιστήμωνος, τοῦ καθηγητοῦ Φιλοσοφίας καὶ εἰδικοῦ στὰ θέματα Βιοηθικῆς ἀμερικανοῦ Χέρμαν-Τρίστραμ Ἐνγκερχαρντ ("Τόλμη", 1/2002, σελ. 16) : " τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσα κουλτοῦρα, εἶναι ὡς νὰ καλεῖται πρὸς τὴ θυσία καὶ τὸ μαρτύριο. Κι αὐτὸ, γιατί χρειάζεται νὰ καταδέσει δημόσια τὴ μαρτυρία του, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ γενικὰ ἀποδεκτό, εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὰ πλαίσια τῆς σκέψης πού ἐπιβάλλονται ὡς ἀπολύτως λογικά ἀπὸ τὸν παγκοσμιοποιούμενο πολιτισμὸ...". Τὸ περιοδικὸ σχολιάζει σχετικᾶ: "...εἶναι ἐντὸς τοῦ κλίματος τοῦ παγκοσμιοποιούμενου κόσμου μὲ ὅτι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὸν Χριστιανὸ πού ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύει στὶς αἰώνιες ἀξίες τῆς Πίστεώς του, καὶ δέν ἀποδέχεται ὅτι οἱ ἀξίες πού θέλουν νὰ τοῦ ἐπιβάλλουν εἶναι καλύτερες ἀπὸ τίς ἰδικές του"!!!

**Ε)** " Τὸ νὰ ἀρχίσουμε νὰ μιλάμε γιὰ τὴν ψυχὴ...θὰ λέγαμε πράγματα πού δέν ἐλέγχονται καὶ πού στὴν οὐσία ἀνήκουν...στους ἐπισκόπους...ἔχουν ἔντονα τὸν παράγοντα τῆς αὐθαιρεσίας...καὶ ἄς μαθητεύσουμε λίγο στους ἰατρούς...νὰ μὴν ποῦμε γιὰ τὴν ψυχὴ ἀλλὰ ἄς ποῦμε πότε τελικὰ βιολογικὰ καταλήγει τὸ σῶμα". Γιατί ὅμως ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἡ συζήτηση περὶ τῆς ψυχῆς εἶναι αὐθαίρετη; Μήπως καὶ ἡ πατερικὴ σοφία ὡς ἀποτέλεσμα θεοῦ φωτισμοῦ εἶναι αὐθαίρετη; Ἐπίσης, λέτε ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν στους ἐπισκόπους. Συμφωνοῦμε ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ πρέπει νὰ λυθεῖ Συνοδικά. Δέν προσπαθοῦμε νὰ ὑποκαταστήσουμε τὴν Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων, ἀλλὰ νὰ ἀνταποκριθοῦμε στὴν πρόσκληση γιὰ διάλογο πού ἡ ἴδια μᾶς ἀπηύδυνε μέσω τοῦ προέδρου τῆς Σ.Ε.Β. Τέλος, ἐνέχει ἡ ἀποψὴ νὰ μὴν ἀγγίζουμε τὸ θέμα τῆς ψυχῆς τὸν κίνδυνο νὰ ἀποιεροποιηθεῖ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὥστε νὰ χάσει τὴν ἀξία του ὡς συμπορευτοῦ καὶ συγκατοίκου τῆς ψυχῆς καὶ ἔτσι νὰ τοῦ ἀποδώσουμε μόνον βιολογικὲς ἰδιότητες καὶ νὰ εἶναι πλέον εὐκόλο νὰ ὑποστηρικτεῖ ὁ αὐθαίρετος ὁρισμὸς τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου!

**Ζ)** "...εἶναι λάθος ἐν ὀνόματι τῆς πνευματικότητος νὰ ἀπαξιῶνουμε τὴν ἐπιστήμη...δὲν μπορούμε νὰ ἀποκλείσουμε καὶ νὰ ἀπαξιῶσουμε διὰ μιᾶς ὅλην τὴν ἐπιστήμη τῆς ἰατρικῆς ἐν ὀνόματι τῆς Θεολογίας ἢ ἐν ὀνόματι ἄλλων πνευματικῶν παραμέτρων..."! Ἀπὸ ποῦ νὰ ἀρχίσει κανεὶς καὶ ποῦ νὰ τελειώσει! Εἶναι δυνατόν νὰ ἀκούγονται καὶ νὰ λέγονται τέτοιοι ἰσχυρισμοί; Μήπως μας σώζει καὶ μᾶς καθιστᾷ οὐρανοπολίτες ἢ ἰατρικὴ περισσότερο ἀπὸ τὴν Θεολογία; Μήπως πάλι ἡ Θεολογία πρέπει νὰ ὑποχωρεῖ ὡς ἀνάγκη συγκρούεται μὲ τὴν ἐπιστήμη; Μήπως πρέπει νὰ βάλουμε καὶ μετάνοια στοὺς-συνήθως- ἁμαρτεῖς ἢ ἡμιμαρτεῖς περὶ τὰ θεολογικὰ ἰατροὺς καὶ νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ αὐτοὺς "ἀλήθειες" κοσμικῆς, κακῶς ἐννοούμενες ὡς κοινωνικῆς καὶ πλήρως παγκοσμιοποιημένες καὶ ἐκκοσμικευμένες, ἀλλὰ ξένες πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία, δηλαδή ξένες πρὸς τὴν διδασκαλία τοῦ Κυρίου μας; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας! Ἡ μήπως οἱ ἰατροὶ μας εἶναι ἀνέτοιμοι (ἀνέντιμοι;) γιὰ νὰ διαλεγθοῦν μὲ τοὺς θεολόγους καὶ ἐπιζητοῦν τὴν ἐπιβολὴ τῶν ἀπόψεών τους διὰ ἀντιδημοκρατικῶν τρόπων (λ.χ. λογοκρισία, ἀνεπαρκῆ ἢ ἀνύπαρκτο διάλογο, συνηγόρους ἐκ μέρους τῆς Διοικήσεως Ἐκκλησίας κ.λ.π.). Μήπως σιγά-σιγά μποῦμε στὸν πειρασμό νὰ ἀποδεχθοῦμε θέσεις ἄλλων μεγάλων ἐπιστημῶν ὅπως ἡ Βιολογία (Θεωρία τῆς Ἐξελίξεως), ἡ Παλαιοντολογία, ἡ Ἱστορία, ἡ Ἀρχαιολογία κ.ἄ. (Θεωρία τῆς Δημιουργίας- Big Bang), γιὰ νὰ μὴν τίς ἀπαξιῶσουμε καὶ αὐτές;

**Η)** "...ἡ Ἐκκλησία δὲν δίνει συνταγές, δίνει κριτήρια στοὺς ἀνθρώπους...ὥστε ὁ καθένας ὑπεύθυνα νὰ τοποθετηθεῖ ἀπέναντι στὸ πρόβλημά του καὶ εἶναι λάθος αὐτό,...νὰ διδάσχετε τὰ πνευματικὰ σας παιδιά νὰ μὴν ἔχουν θέληση δική τους...ἀναδέχστε ἐσεῖς τίς εὐθύνες ἄλλων. Δώστε τοὺς κριτήρια καὶ ἀφήστε νὰ ἀποφασίσουν μόνοι τους. Αὐτοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ψυχὴ τους"!!! Ἐδῶ τὰ σχόλια περιττεῦν. Ὁ καθένας ἄς βγάλει τὰ συμπεράσματά του μιᾶς καὶ ὁ καθένας εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ψυχὴ του, ὅπως λέτε. Μόνο νὰ ρωτήσω κάτι. Γιατί δὲν ἐφαρμόζετε τὴν ἴδια τακτικὴ γιὰ ἄλλα θέματα ὅπως ἡ εὐθανασία, ἡ καύση τῶν νεκρῶν, ἡ ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγὴ, οἱ προγαμιαῖες σχέσεις καὶ τόσα ἄλλα;

Ἀφήνοντας πίσω μας τὴν ἀφορμὴ αὐτῆς τῆς ἐνστάσεως, δηλαδή τὰ ὅσα εἰπώθηκαν στὴν Ἡμερίδα Βιοηθικῆς τῆς 23-2-2002, ἃς καταπιαστοῦμε μὲ κάποιες ἄλλες θέσεις καὶ δηλώσεις πού ἔχουν ἐπισημανθεῖ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος ἔχει πολλές φορές τονίσει ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει πάρει ὀριστικὴν θέσιν σχετικὰ μὲ τίς μεταμοσχεύσεις. Αὐτό μᾶς γεμίζει ἐλπίδες καὶ θάρρος. Ἐκεῖνο ὅμως πού μᾶς ἀπογοητεύει εἶναι τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας δὲν λαμβάνει ὑπόψιν τῆς καθόλου τίς ἀπόψεις, θέσεις, σκέψεις, ἀναστολές, φοβίες, ἐνστάσεις τῶν ποιμένων τῆς πνευματικῶν, ἐνῶ στὴν κυριολεξία σύρεται πίσω ἀπὸ τὴν πολιτεία, τὴν "κοινωνία" καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα. Μάλιστα διαβάσαμε στὸ ETM σελ. 15-16 τὰ ἐξῆς περίεργα : "Ἡ Ἐκκλησία...μπορεῖ νὰ πεῖ το ναὶ στίς μεταμοσχεύσεις μόνο ἂν ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία ποῦν το ναὶ στίς αἰώνιες πνευματικῆς ἀξίες καὶ τὸν σεβασμὸ τοῦ ἀνθρώπου...". Πῶς εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ περιμένουμε τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία νὰ ἐκφέρουν πνευματικὸ λόγον; Γιατί ἡ Ἐκκλησία ἀποποιεῖται τῆς εὐθύνης τῆς αὐτῆς τῆ στιγμῆ μάλιστα πού εἶναι ἡ μόνη ἀρμόδια νὰ τὸ πράξει μὲ ἀκρίβεια;

Ἐνα ἄλλο σοβαρὸ πρόβλημα δημιουργεῖται μὲ τὸ νὰ "ἐκβιάζουμε" μὲ τίς ἄστοχες ἐρμηνεῖες μας τῶν Γραφικῶν χωρίων, τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους, τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀκόμη καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Κύριό μας νὰ μᾶς δώσουν τὴν ἐγκρισή τους γιὰ τὴν αἴσια ἐκβαση τῶν προτεινομένων θέσεών μας. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἔκανε τὸν Καθηγητὴ κ. Γ. Μαντζαρίδη νὰ πεῖ (στὴν Ἡμερίδα) πῶς : "Θὰ ἦταν ἀθεολόγητο καὶ παραπλανητικὸ νὰ θεωρηθεῖ μιὰ τέτοια πράξη ὡς αὐθεντικὴ...Ὁ Χριστὸς προσφέρει τὸ σῶμα Του καὶ τὸ αἷμα Του γιὰ νὰ δώσει στοὺς ἀνθρώπους τὴν ὄντως Ζωή...δὲν στηρίζεται τὴ λογικὴ τῶν μεταμοσχεύσεων...".

Ἄν καὶ ὁ ἴδιος πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ἐγραφε στή "Σύναξη" (τεύχ. 56, σελ.74) : "Τὰ πατερικά κείμενα...μετατρέπονται σέ σύμβολα συσπειρώσεως καὶ ὀπλοστάσια γιά τήν προάσπιση ὑποκειμενικῶν ἐπιλογῶν καὶ τήν κατατρόπωση τῶν ἀντιπάλων...ἀναδύεται ἕνας σκληρός φονταμενταλισμός πού νεκρώνει τήν ἀλήθεια τῆς πίστεως καὶ ἀποθεώνει τούς τύπους καὶ τίς ἀντικειμενοποιήσεις της". Αὐτό θυμίζει τή σοφή ρήση τοῦ λαοῦ "ὁ πνιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά πιάνεται" ἄν καὶ ταιριάζει καλύτερα το ὅτι "στό σπίτι τοῦ κρεμασμένου δέν μιλάνε γιά σχοινί". Κι αὐτό γιατί σέ μιά ἄλλη δύσκολη περίπτωση πού ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία μας, αὐτή τῆς καύσεως ἢ μή τῶν σωμάτων, χρησιμοποιοῦν διά μέσου αὐτῶν τῶν ἰδίων προσώπων τό πατερικό φρόνημα καὶ τήν πατερική σοφία κατά κόρον γιά νά τεκμηριώσῃ τήν ἀταλάντευτη θέση της, ἐνῶ ἀρνεῖται νά πράξῃ τό ἴδιο καὶ μέ τίς μεταμοσχεύσεις! Πολύ φοβοῦμαι πώς ἀδελά του ὁ σεβαστός μας καθηγητής ὑποβιάζει τήν θεόπνευστη σοφία σέ αἰτία καὶ ἀφορμή φονταμενταλισμοῦ, ἐνῶ καὶ ἡ ἴδια του ἡ θέση εἶναι κατά κάποιον τρόπο φονταμενταλιστική. Ἐμεῖς, πάντως, γνωρίζουμε πώς φορεῖς τῆς Παραδόσεως καὶ τοῦ ἡθους τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι κατ' ἐξοχήν οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Οἰκουμένης.

Ὅσον ἀφορᾷ τό ἄν ἡ καρδιά κατέχει κεντρικό ρόλο στή ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ τό ποιός εἶναι ἕνας ἀποδεκτός γιά τήν Ἐκκλησία ὀρισμός τοῦ θανάτου, στή συνέχεια θά γίνει μιά ἐπιφανειακή ἔστω προσπάθεια νά καταγραφοῦν ὀρισμένα πατερικά κείμενα γιά νά καταδειχθεῖ ἀρχικά ὁ ρόλος τῆς καρδίας, τῆς ψυχῆς, τῶν μερῶν αὐτῆς, τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς σχέσεως ἀναμεταξύ των γιά νά ὀδηγηθοῦμε, ἐκ τοῦ ἀσφαλούς καὶ ἀβίαστα, στό συμπέρασμα ὅτι ὁ καρδιακός καὶ ὄχι ὁ ἐγκεφαλικός θάνατος σηματοδοτεῖ τό βιολογικό τέλος τοῦ ἀνθρώπου.

Πρὶν ξεκινήσῃ τό δογματικό-πατερικό μέρος, θεωρῶ σκόπιμο νά τονίσω ὅτι τελικά οἱ μεταμοσχεύσεις εἶναι δογματικό θέμα καὶ σ' αὐτό ἔχουμε τή σύμφωνη γνώμη τοῦ π. Ν. Χατζηνικολάου .Ὁ σεβαστός πρόεδρος τῆς Σ.Ε.Β. στό εἰδικό τεῦχος τῆς Ι.Σ.Ε.Ε. γιά τήν " Ταφή ἢ καύση τῶν νεκρῶν" ( Ἀθήναι 2000, σελ. 82) σημειώνει ὅτι "...λένε πολλοί ὅτι ἡ καύση τῶν νεκρῶν δέν εἶναι δογματικό θέμα. Κάθε τί ὅμως πού ἔχει νά κάνει μέ τόν ἀνθρωπο, τήν ψυχή του καὶ τήν ἰσόρροπη σχέση τους, ἀναφέρεται στό δόγμα τῆς ἐνανθρωπήσεως, τήν αἰώνια ζωὴ καὶ τήν θεανθρώπινη δυνατότητά του." Καὶ συνεχίζει τονίζοντας πώς " μπορεί νά μήν ὑπάρχει δογματική διατύπωση, σίγουρα ὅμως ὑπάρχει δογματική ἀλήθεια." Ἡ μήπως αὐτά ὅλα δέν ἰσχύουν καὶ γιά τίς μεταμοσχεύσεις;

### Ὅρισμός τοῦ θανάτου

Σύμφωνα μέ τό ἐσχατολογικό δόγμα (μερική ἐσχατολογία), "φυσικός ἢ σωματικός θάνατος εἶναι ἡ διακοπή τῆς λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς βιολογικοῦ ὄντος. Ἔτσι, "δυνάμεθα νά ὀρίσωμεν τόν θάνατον καὶ ὡς χωρισμόν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος" (Φάκελλος μαθήματος Δογματικῆς Β', Ε. Παπαχαλαράμπους, Ἀθήνα 1998, σελ.92/32). Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος στήν Καθολική του Ἐπιστολή (β', 26) τονίζει: "...τό σῶμα χωρίς πνεῦματος(= ψυχῆς) νεκρόν ἐστίν..." Ὁμοίως ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς παρατηρεῖ πώς "ὁ θάνατος χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος". (Στρωματεῖς 7,12 ΒΕΠΕΣ 8,279). Κατὰ τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης δὲ "οὐδὲν ἕτερόν ἐστι θάνατος, εἰ μὴ διάλυσις ψυχῆς τε καὶ σώματος" (PG. 45,1153). Στήν ἴδια γραμμὴ κινεῖται ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμάς πού διευκρινίζει σαφῶς "χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος θάνατός ἐστι τοῦ σώματος" (Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπιτικῶν ,ἐκδ.Ἀστέρος, Ἀθήναι 1961, τομ.Δ, σελ.93). Τὸ ἐρώτημα αὐτό, τοῦ τί εἶναι ὁ θάνατος, δημιουργήθηκε καὶ στή σκέψη τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, γιά νά ἀπαντήσῃ χωρίς δισταγμὸ ὅτι "Θάνατός ἐστιν ἐφ' ἡμῶν οὐ τῆς οὐσίας ἀνυπαρξία κατὰ τὸ δόξαν ἑτέροις, ἀλλ' ἡ τῶν ἡνωμένων διάκρισις ( Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, PG. 3, 404B). Ἐνῶ,

τέλος, ὁ Μ. Ἀθανάσιος διευκρινίζει ὅτι "ἡ κίνηση τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ζωὴ τῆς, ὅπως καὶ τὸ σῶμα, τότε ζῆν λέγομεν, ὅτε κινεῖται, καὶ τότε θάνατον αὐτοῦ εἶναι, ὅτι τῆς κινήσεως παύεται" (Λόγος κατὰ Ἑλλήνων 33, PG. 25, 65C)

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ τονιστεῖ τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ μετὰ ἀπὸ τὸ χωρισμὸ τῆς ἀπὸ τὸ σῶμα μεταβαίνει σὲ νέα κατάσταση, τὴν μέση κατάσταση τῶν ψυχῶν. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνεχίζει μετὰ τὸ θάνατό του νὰ ζῆ κατὰ τὴν ψυχὴ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπόδειξη αὐτῆς τῆς πραγματικότητος βρίσκουμε στὴν Ἁγία Γραφή. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, διαβάζουμε τὸ χωρίο: "Καὶ ἐκλείπων ἀπέθανεν Ἀβραὰμ ἐν γῆρα καλῶ πρεσβύτης, καὶ πλήρης ἡμερῶν καὶ προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ" (Γένεσις, 25,8) Ὁμοίως καὶ στὰ χωρία Γένεσις 25,17/ 35,29/ 49,33. Στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο(10,28) διαβάζουμε: "Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνει". Ὁμοίως καὶ στὰ χωρία: Α' Κορινθ. 6,20/ 7,34. Ἄφοῦ λοιπὸν εἶναι τόσο σαφὴς ἡ πατερικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ τί εἶναι ὁ θάνατος καὶ ἀφοῦ τόσο ἱερὴ εἶναι ἡ ψυχὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βιολογικῆς ζωῆς του ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν γιατί τὴν παραβλέπουμε χάριν μιᾶς κακῆς ἐννοούμενης (σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο) ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης; Ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Γ. Μαντζαρίδης στὴν εἰσήγησή του στὸ εἰδικὸ τεύχος τῆς Ἱεράς Συνόδου γιὰ τὶς μεταμοσχεύσεις (στὸ ἐξῆς Ε.Τ.Μ.) ἀφοῦ πρῶτα ἐκδέτει τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς ψυχῆς, μετὰ θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὶς θεόπνευστες αὐτὲς θέσεις ἐπειδὴ δῆθεν: "Μὲ τὶς ἐξελίξεις πού σημειώθηκαν στὴν ἰατρικὴ ...ὑποστηρίχθηκε ὅτι ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν ἐγκεφαλικὸ θάνατό του" (σελ.269), ὡσὰν ἡ θεοπνευστία καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ τὰ κλινικὰ συμπεράσματα!

## Ὅρισμός καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς ψυχῆς

Τί εἶναι ὅμως ἡ ψυχὴ καὶ ποιά τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γνωρίσματα; Ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ ἀθάνατο μέρος τοῦ ψυχροσωματικοῦ ἀνθρώπου... δίνει ζωὴ καὶ κίνηση στὸ σῶμα, τοῦ ὁποῦ κάνει χρῆση γιὰ νὰ δείξει τὴν παρουσία τῆς (Φιλοκαλία τόμ.Δ. "Γρηγόριος Παλαμάς", σελ.143). Πράγματι! Ἡ ψυχὴ εἶναι πνοὴ ζωῆς. Αὐτὸ δηλώνει καὶ ἡ γνωστὴ ρῆση τῆς Παναγίας μας: "Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον". Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας στὸ ὑπόμνημά του στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο (σελ.64) σημειώνει σχετικὰ: "Ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀτομικότητος, ἡ ἔδρα τῶν ψυχικῶν ιδιοτήτων, ὅλων τῶν ἐντυπώσεων, αἰτίνες ἔχουν προσωπικὸν χαρακτήρα. Ἡ λέξις "ψυχὴ μου" ἐνταῦθα, παρατηρεῖ, περιλαμβάνει πάσας τὰς συγκινήσεις τῆς γυναικὸς καὶ τῆς μητρός, αἰτίνες κατακυριεύουν ἤδη τῆς καρδίας τῆς Μαρίας, καὶ καταλήγουν πάσαι ὁμοῦ εἰς λατρείαν καὶ δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ". Λίγο πιὸ κάτω σχολιάζοντας τὸ στίχο Λουκ. α' 47 "...καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμα μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτήρι μου", ἐπαναλαμβάνει μὲ ἄλλα λόγια πῶς "κατὰ τὴν Γραφὴν ἡ ψυχὴ, ἡ ἔδρα τῆς ἀτομικότητος, διὰ μὲν τοῦ σώματος ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸν γήινον κόσμον, διὰ δὲ τῶν ἀνωτέρων τῆς δυνάμεων, τῶν κυρίως πνευματικῶν, πρὸς τὸν θεῖον κόσμον". Ἡ ψυχὴ εἶναι καὶ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποῦ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰσχωρεῖ στὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ ἐπισημαίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπευθυνόμενος στοὺς Ἑβραίους(Ἑβρ. 4,12): "...ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ... δικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος". Δηλαδή, ἐξηγεῖ ὁ Π. Τρεμπέλας, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰσχωρεῖ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὰ βαθύτατα αὐτῆς ἤτοι εἰς τὸ πνεῦμα, εἰσχωρεῖ εἰς τοὺς ἄρμους καὶ μυελούς... ἅτινα σημαίνουν τὰ βάθη τοῦ σώματος"(σελ. 68-70 τοῦ ὡς ἄνω ὑπομνήματος). Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ ὅτι "...ἡ ψυχὴ, ἥτις οὕτως ἢ ἄλλως ζωοποιεῖ καὶ κινεῖ πάσας τὰς ψυχοπνευματικὰς λειτουργίας τοῦ ὅλου ἀνθρώπου". ("Φάκελλος Μαθήματος Χριστιανικῆς Ἠθικῆς Α", Ξ. Παπαχαλαράμπος, Α. Βουρλῆς, Αθήναι 1996, σελ. 40).

Γνωρίζουμε ἀκόμη ὅτι "ψυχὴ λέγεται συνεκδοχικῶς ἢ ἐκ τριῶν μερῶν ἀποτελουμένη ψυχὴ (ψυχὴ-νοῦς-λόγος), ἀλλὰ ψυχὴ λέγεται καὶ τὸ ἓνα μέρος αὐτῆς". Μὲ τὴ δημιουργία τῆς ψυχῆς ἐδημιουργήθησαν ταυτοχρόνως ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος ἀφοῦ κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ αὐτὴ εἶναι πλασμένη κατ'εἰκόνα Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι Τριαδικός: Νοῦς-Λόγος-Πνεῦμα (Φιλοκαλία τόμος Δ', σελ. 145). Ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος ἐνισχύων τὴν ἀνωτέρω θέση λέγει πὼς αὐτὸ εἶχε σὰν συνέπεια "εἰ ἐνὸς λείπεται τούτων ὁ ἄνθρωπος τῶν τριῶν, ἄνθρωπος εἶναι οὐ δύναται" ("Οἱ Νηπτικὸι Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου" Χ. Σωτηρόπουλος, Ἀθῆναι 1994, σελ.164). Γιὰ τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς ὁ Ἅγιος Συμεὼν παρουσιάζει τὸ τί συμβαίνει στὴν ψυχὴ ὅταν ὁ ἄνθρωπος προκόπτει κατὰ Θεόν: "Ἐκεῖνος ὁποῦ ἀγαπᾶ ἐξ ὅλης του τῆς ψυχῆς ἐκείνους ὁποῦ τὸν ὑβρίζουν, ἢ τὸν ἀδικοῦν... ἀναβαίνει εἰς μεγάλην προκοπὴν, διότι τοῦτο ὅταν γίνεται μὲ αἴσθησιν καρδίας, φέρνει ἐκεῖνο ὁποῦ λογίζεται, δηλαδὴ τὴν καρδίαν, εἰς ἄβυσσον ταπεινώσεως, καὶ εἰς βρύσεις δακρῶν μέσα εἰς τὰ ὅποια καταποντίζεται τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς... καὶ ὑψώνει τὸν νοῦν εἰς οὐρανὸν ἀπαθείας...". ("Εὐρισκόμενα", σελ.529).

Στὴν Κ.Δ. ἡ λέξις "ψυχὴ" χρησιμοποιεῖται ὄχι πάντα μὲ τὴν ἴδια ἔννοια. Ἄλλοτε σημαίνει τὴ ζωὴ, ἄλλοτε τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεώς μας καὶ ἐνίοτε τὸν ὅλο ἄνθρωπο. Παραδείγματα ἀποτελοῦν τὰ χωρία Ματθ. β' 20, Ματθ. ι' 28, καὶ Ρωμ. ιγ', 1. Στὸ πρῶτο χωρίο: "...ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον...τεδνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου", χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ τονιστεῖ ἡ ψυχὴ ὡς ζωὴ. Στὸ δεύτερο: "μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι...", δηλώνεται τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεώς μας. Τέλος, στὸ τρίτο: "Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω...", ἐννοεῖ τὸν ὅλο ἄνθρωπο. Ὁλοκληρώνοντας τὴν ἐνότητα αὐτὴ περὶ τῆς ψυχῆς, ἄς δοῦμε τί διδάσκουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὴν συμφυΐα ψυχῆς καὶ σώματος.

## Σχέσις ψυχῆς καὶ σώματος

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης παρομοιάζει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ὡς δυὸ συντρόφους στοὺς ὁποίους "ὁ Θεὸς ἔβαλεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον διὰ νὰ πραγματευθοῦν καὶ καθ' ἓνας νὰ παίρνει μερίδιον κατὰ τὴν φυσικὴν ἀξίαν ὁποῦ ἔχει" ("Ὁδηγὸς Ὁρθοδοξίας" Ἁγίου Νικοδήμου, σελ. 288-9). Ἐδῶ χρειάζεται νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι ὁ Ἅγιος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης διατυπώνει τὴν ἀποψη ὅτι: "Οὔτε γὰρ σῶμα πρὸ τῆς ψυχῆς ὑφίστατο, οὔτε ψυχὴ πρὸ τοῦ σώματος" (PG. 89, 724) συνηγορῶν μὲ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνὸ πὺ κατηγορηματικὰ τονίζει: "ἅμα δὲ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ πέπλασται, οὐ το μὲν πρῶτον, τὸ δὲ ὕστερον" (Ἀρχιμ. Ἱεροθέου Βλάχου, "Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", Ἐδεσσα 1987, σελ.97). Εἶναι γνωστὴ σὲ ὅλους μας ἡ ἀπορία τοῦ ποιητοῦ τῆς νεκρωσίμου Ἀκολουθίας: "πὼς ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος βιαίως χωρίζεται;", "πὼς ἀποτέμενεται θεῖω βουλήματι ὁ φυσικότητα δεσμὸς τῆς συμφυΐας;". Αὐτὴ ἡ συνύπαρξις καὶ ἡ συμφυΐα σώματος καὶ ψυχῆς καὶ ὁ δεσμὸς ὕλης καὶ πνεύματος, ἐξηγεῖ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἀποσκοπεῖ στὴν ἐκπλήρωσι μιᾶς ἀναγκαΐας λειτουργίας, στὴν ἐπάνοδο "εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἐμορφώθημεν, κατ' εἰκόνα γενόμενοι τοῦ ἀρχετύπου" (PG. 46, 512). Στηριζόμενος στὸ ἀποστολικὸ χωρίο Β' Κορ. ε', 10 : "Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν", ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεσπαγίτης παρατηρεῖ ὅτι σῶμα καὶ ψυχὴ εἶναι "ὁμόζυγα καὶ ὁμοπόρευτα" ἀφοῦ ὅπως λέει καὶ τὰ δύο στοιχεῖα καταγράφηκαν στὸ βιβλίον τῆς ζωῆς καὶ ἀγωνίσθησαν τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως "κατὰ τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἰδρώτας" (PG. 3, 553). Καὶ συνεχίζει διδάσκοντάς μας ὅτι ὁ σπουδαιότερος λόγος εἶναι ὅτι τὰ σώματα, ἐνωμένα μὲ τὴν ψυχὴν πὺ ἐνώθησαν σὲ τούτῃ τῇ ζωῇ, ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας! Τὸ αὐτὸ βίωμα καὶ τὴν σχετικὴ ἐμπειρία τῶν

ἀγίων στὸ θέμα αὐτὸ διατυπώνει καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ποὺ ἐπιγραμματικὰ ἀναφέρει πὼς ἡ ψυχὴ "συγκληρονομεῖ τούτῳ (μαζί με τὸ σῶμα) τῆς ἐκεῖθεν δόξης". Αὐτὸ βεβαίως θὰ γίνεῖ μετὰ τὴν ἀνάσταση, ὅταν ἡ ψυχὴ θὰ πάρει καὶ πάλιν "μικρὸν ὕστερον καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον μετὰ τὸ ὁποῖον συμβίωσε καὶ συνεφιλοσόφησε". Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι μὲν ὁμόζυγη καὶ ὁμοπόρευτη μετὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ σῶμα μετέχει στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ (ἰδιαίτερα ἡ καρδιά, τὸ αἷμα, τὸ ἥπαρ καὶ οἱ νεφροὶ ὅπως διαβάζουμε στὰ χωρία Λευιτ. 17, 14/ Γεν. 49, 6/ Ψάλμ. 79, 21/ Ἱερ. 17, 10), ὅμως ἡ ψυχὴ "τὰ τοῦ σώματος μέλη καὶ ἐνεργεῖ καὶ κινεῖ ἕκαστον πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν" κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Σιναΐτη (Φιλοκ. τ. Δ' πα' 42). Ἐνῶ καὶ ὁ Ὅσιος Θαλάσσιος ἐνισχύει τὴ θέση αὐτὴ διακηρύσσοντας ὅτι "ὅπως ἔργο τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ διοικῆ τὸν κόσμον, οὕτω καὶ ψυχῆς κυβερνεῖσαι τὸ σῶμα" (Φιλοκ. τ. Β', λα' σελ. 207). Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ τονιστεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνεξάρτητη τοῦ σώματος ὅπως ἐξηγοῦν καὶ οἱ πανεπιστημιακοὶ καθηγητὲς Ξ. Παπαχαράλαμπος καὶ Ἀ. Βουρλῆς (" Φάκελλος Μαθήματος Χριστιανικῆ Ἠθικῆ Α", σελ. 97-98) : "Δυνάμεθα δὲ νὰ διακρίνομεν τρεῖς βαθμίδας ἀναπτύξεως καὶ ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, ἐν ταῖς ὁποῖαις αὕτη καθίσταται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν ἐπενεργειῶν καὶ ἐπιδράσεων τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ καὶ κατωτάτῃ βαθμίδι τῆς ἐαυτῆς ἀναπτύξεως ἡ ψυχὴ, ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ πρὸς τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν εὐρισκομένη, εἰσδέχεται διὰ τῶν αἰσθήσεων τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις καὶ σχηματίζει παραστάσεις ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἔπειτα δὲ διατίθεται (ἡ ψυχὴ) εὐαρέστως ἢ δυσερέστως πρὸς τὰς ἐντυπώσεις ταύτας καὶ ρυθμίζει τὰ διεγερόμενα διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεδισμάτων καὶ ἐπιδράσεων εὐάρεστα ἢ δυσάρεστα συναισθήματα. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνωτέρᾳ βαθμίδι ἡ ψυχὴ καθίσταται περισσότερον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς φύσεως...σχηματίζει γενικὰς ἐννοίας, κρίσεις καὶ συλλογισμούς, ρυθμίζει τὰ...συναισθήματα (νόησις, βούλησις, συναίσθησις)...καὶ διὰ μὲν τῆς διανοίας νοεῖ τὰς ὑψίστας ιδέας περὶ Θεοῦ, ψυχῆς, ἀθανασίας, αἰωνιότητος κ.λ.π., διὰ δὲ τῆς βουλῆσεως προσαρμόζεται ὑπὸ τὰς ἐντολάς καὶ τοὺς νόμους τοῦ ἀπολύτου ὄντος...καὶ διεγείρονται τὰ ὑψιστα συναισθήματα, οἷα τὰ διανοητικὰ, τὰ θρησκευτικὰ, τὰ ἠθικὰ, τὰ καλαισθητικὰ, τὰ συμπαθητικὰ κ.λ.π....ἡ κατὰ Χριστὸν ζωὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σωματικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, οὐδὲ ἐκ τῆς καλῆς λειτουργίας ἢ μὴ ὀργάνων τινῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οὐδὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης ἔναντι τοῦ Χριστοῦ τοποθετήσεως καὶ ἐν Χριστῷ διαβιώσεως τοῦ ὅλου ψυχοσωματικοῦ ἀνθρώπου". Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ὅμως ὑποστηρίζεται καὶ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ναυπάκτου κ.κ. Ἱερόδωρο ὁ ὁποῖος γράφει σχετικὰ ("Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ. 104) : " Καὶ ὅταν ἀκόμη βλάπτονται ὀρισμένα μέλη τοῦ σώματος, ὅταν ἐξαχθοῦν τὰ μάτια ἢ κωφαθοῦν τὰ αὐτιά, ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει λιγότερες προνοητικὰς δυνάμεις τοῦ σώματος".

Στὴν ἴδια συνάφεια θὰ μπορούσαμε νὰ παραθέσουμε καὶ τὴ θεοφώτιστη διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Μακαρίου ( "Migne, τ.34, σελ. 553) : " Εἰπέ μοί, ἐν ὅλῳ τῷ σώματι κεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ἐνὶ τόπῳ; Καὶ εἰ μὲν εἶπη σοί, ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, εἰπέ αὐτῷ : Καὶ πὼς τέμνουσι τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὸν πόδα καὶ οὐ κόπτεται καὶ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ πάλιν ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἶπη σοι, ἐν ἐνὶ μέρει κεῖται, πάλιν εἰπέ: Καὶ πὼς εἰσὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς, καὶ πὼς δύναται ἄψυχον μέλος ἔχειν ὁ ἄνθρωπος;...Πᾶν γάρ τὸ μὴ ἔχον ψυχὴν νεκρὸν ἐστὶ, καὶ οὐκ οἶδας τί λέγεις. Ἐγὼ δὲ εἶπω σοι, ἐν ποίῳ τόπῳ καὶ ποίῳ τρόπῳ, καὶ ποῦ ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ...Κατοικεῖ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν τῷ ὀπισθεν μέρει τῆς κεφαλῆς...καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλεβῖν. Διὰ τοῦτο ἦν ἂν ὥραν τρωθῆ ἡ καρδιά, ἢ ἐκ τῆς βασιλικῆς φλεβὸς αἷμα ρεύση πολὺ, ἢ ἡ κεφαλὴ κρουσθῆ καὶ τμηθῆ ὑπὸ ξίφους, παρευδύς χωρίζεται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα εὐρίσκεται. Κατοικοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις μέρεσιν, ὅλῳ τῷ σώματι μεταδίδουσι τῆς οἰκειᾶς ζωτικῆς δυνάμεως! Τέλος, εἶναι

πατερική διδασκαλία ὅτι καὶ αὐτός ὁ παραγόμενος καὶ ἐκφερόμενος λόγος ἀπὸ τὰ σωματικά ὄργανα (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς εἶναι φυσικό) δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά "ἐκφράσις ψυχικῆς παρορμήσεως καὶ ὑπαγορεύσεως" ( Φάκελλος Μαθήματος Χριστιανική Ἡθική Α, σελ. 44). Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποιὸς μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι μπορεῖ (κατὰ τὴν ἐπιστήμη) νὰ θεωρηθεῖ ἓνας "ἐγκεφαλικά νεκρός" ὡς ἀμετάκλητα νεκρός ὅταν ἡ ψυχὴ σαφῶς παραμένει μαζί με τὸ σῶμα μέχρι ὁ Θεὸς νὰ ἐπιτρέψει τὴ λύση τῆς συμφυΐας, ὁπότε καὶ τὰ δύο ὁμοπόρευτα μέρη ἀπέρχονται τοῦ κόσμου τούτου χωρὶς χρονικὲς ἀποστάσεις, ὅπως διαπιστώσαμε ἀπὸ τὰ πιὸ πάνω ἐκτεθέντα θεόπνευστα λόγια τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας;

## Ἡ καρδιά ὡς ἡγεμονικό ὄργανο

Εἶναι ὅμως ὥρα νὰ δοῦμε καὶ τὸ περὶ τῆς καρδίας "ἀπόθετον κάλλος" τῆς Πατερικῆς σοφίας! Στὸ ἐρώτημα "τί εἶναι ἡ καρδιά" τὴν ἀπάντησιν δίνει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: "Ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἡγεμονικό ὄργανο, ὁ θρόνος τῆς Χάριτος. Ἐκεῖ βρίσκεται ὁ νοῦς καὶ ὅλοι οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς" ("Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία", Ἀρχιμ. Ἱεροθέου Βλάχου, Ἔδεσσα 1987, σελ. 102-3). Καρδιά εἶναι ἀκόμη ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ σαρκικό ὄργανο, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ κέντρο τῆς ὑπάρξεώς μας μέσα στὸ ὁποῖο γίνεται ἡ κοινωνία καὶ ἡ ἔνωσή μας με τὸν Θεό. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Ἀσκητῆς ἐρμηνεύοντας τὸ λόγο τοῦ Κυρίου: "ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν"(Λουκ. Ιζ' 21). Ὁ Ὅσιος Μάρκος λέγει ὅτι πρέπει κανεὶς νὰ ἔχη τὴν Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργοῦσα στὴν καρδιά του καὶ ἔτσι νὰ εἰσελθῆ κατ' ἀναλογίαν στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ "χρῆ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνεργοῦσαν ἔχειν τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ οὕτω κατὰ ἀναλογίαν εἰσελθεῖν εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν" (Φιλοκ. Α' ρμδ', 119). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄς θυμηθοῦμε τί ἔλεγε ὁ μακαριστὸς Γέροντας Σωφρόνιος: "Πεδίον τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος δι' ἕκαστον ἀνθρώπον πρὸ παντὸς εἶναι ἡ ἑαυτοῦ καρδιά...ὅστις... κατανοεῖ τὸ λόγο τοῦ προφήτου Δαβὶδ "προσελεύσεται ἀνθρωπος, καὶ καρδιά βαθεῖα" (Ψαλμ. ζγ', 7). Ἔτσι, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ καρδιά εἶναι ὁ χώρος ἐκεῖνος ὅπου ἀναπτύσσεται ὅλη ἡ πνευματικὴ ζωὴ, ποὺ ἐνεργεῖ ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ...ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται μυστικὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν καρδιά του ("Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ. 148). Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐξωτερικὰ τῆς καρδίας ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Ἅγιος Διάδοχος Φωτικῆς. Ὅταν ὁ ἀνθρώπος τηρεῖ τίς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ μνημονεύει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀκατάπαυστα, τότε τὸ πῦρ τῆς Θείας Χάριτος κινεῖται καὶ στὰ ἐξωτερικὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας ("Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ. 156). Ὅλα τὰ παραπάνω ἐπιβεβαιώνονται καὶ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ποὺ ἀπευθυνόμενος στοὺς Ρωμαίους (Ρωμ. ε',5) ἀποκαλύπτει πῶς "ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν". Εἶναι ἄλλωστε γνωστὴ ἡ πατερικὴ διδασκαλία ὅτι μετὰ τὸ ἅγιο Βάπτισμα ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στὸ βάθος τῆς καρδιάς, ἐνῶ ὁ διάβολος ἐνεργεῖ ἐξωτερικὰ, στὸ περικάρδιο. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ εἶπε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος στὸν Ἀνανία "Ἀνανία, διατὶ ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου...;" (Πράξ. ε',5). Τὸ τελευταῖο αὐτὸ χωρίο μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθοῦμε μετὰ τὰ πάθη ποὺ πλημμυρίζουν τὴν καρδιά γιὰ νὰ δοῦμε στὴ συνέχεια καὶ τὴ διάκριση μεταξύ σαρκικῆς καὶ πνευματικῆς καρδίας καὶ νὰ διαπιστώσουμε τὴ σχέση μεταξύ τους ὅσον ἀφορᾷ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄς ἀκολουθήσουμε τὸν Ἅγιο Διάδοχο Φωτικῆς γιὰ νὰ θεβαιωθοῦμε πῶς "ὅταν ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, τότε οἱ δαίμονες σὰν σκοτεινὰ σύννεφα μετασχηματίζονται στὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ εἰς μετεωρισμοὺς ποικίλους... ἵνα τὴν μνήμην μετεωρίζοντες τοῦ νοῦ τῆς πρὸς τὴν χάριν αὐτὸν ὁμιλίας ἀποστῶσιν" ("Συζητήσεις γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", Ι.Μ. Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου 1988, σελ. 162). Ἐπομένως, γράφει ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου κ. Ἱεροθεὸς Βλάχος, μέσα στὴν καρδιά γίνεται ἡ

μεγαλύτερη μάχη. Ὄταν ἐκεῖ νικήσῃ ὁ Χριστὸς καὶ ἠττηθεῖ ὁ διάβολος, ἔρχεται εἰρήνη ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ("Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ. 157). Αὐτὴ τὴν κατάσταση ἐπιβεβαιώνει ὁ Ἅγιος Μακάριος λέγοντας πὼς "ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ βασιλεύει εἰς ὅλους τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ μέλη, διότι ἐκεῖ εἶναι ὁ νοῦς καὶ ὅλοι οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς" (Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, "Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς", Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 103). Ὅλα τὰ παραπάνω μᾶς ὁδηγοῦν στοὺς θεόπνευστους λόγους τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης: "ἡ θέωση γίνεται κατορθωτὴ μὲ τὴν ἀνακαινίση καὶ τὴν κάθαρση τῆς καρδιάς. Ὁ Θεὸς τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ ἀπὸ τὰ παλαιὰ χρόνια μὲ τὸ στόμα τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιήλ(ια' 19) : "Καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐκσπάσω τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην" (Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, "Λόγοι εἰς τοὺς Μακαρισμούς", Ἀθήνα 1990, σελ. 297).

Εἶναι τέλος εκπληκτικὰ τα λεγόμενα του Ἁγίου Νικοδήμου του Ἀγιορείτου ( " Συμβουλευτικὸ Ἐγχειρίδιον", Ἐκδόσεις Σχοινά, Βόλος 1969, σελ. 110) : " Ἡ καρδία πρώτη καταβληθεῖσα παρά τῆς φύσεως, ἀναλογούσα τῷ μέλλοντι συνίστασθαι ζῶν, τὴν παρά φύσεως λαμβάνει καταβολήν" ἀφοῦ ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται ὅλα τα πάθη καὶ οἱ βλάσφημοι λογισμοί!

### Σχέσις σαρκικῆς καὶ πνευματικῆς καρδιάς

Πιο πάνω ἔγινε μνεῖα τῆς σαρκικῆς καρδιάς ἡ ὁποία δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν πνευματικὴ καρδία, ἀλλὰ ὅπως σημειώνει ὁ Ἅγιος Θεόκλητος, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας, "αὐτὴ ἡ πνευματικὴ καρδία θρίσκειται σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων μέσα στὴ σαρκικὴ καρδιά, σὰν σὲ ὄργανο ("Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ. 154). Ἀναφορικὰ μὲ τὴ σχέση σαρκικῆς καὶ πνευματικῆς καρδιάς, σχολιάζοντας ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὰ χωρία: α) τοῦ Ἀπ. Παύλου "ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν...ὕμεις ἐστε...ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν...ἀλλ' ἐν πλαξί σαρκίναῖς καρδίαις (Β' Κορ. γ' 2-3) καὶ β) τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ "ἐν γοῦν τῇ καρδίᾳ ταύτῃ γεγονώς ὁ Θεὸς ἀξιοῖ τὰ ἴδια γράμματα διὰ τοῦ πνεύματος ἐγγαράπτεσθαι καθάπερ τισὶ μωσαϊκαῖς πλαξί (Γρηγορίου Παλαμᾶ, ΕΠΕ 2, σελ. 124-6), διακηρύσσει πὼς στὴν καρδιά, τὸ σαρκικὸ ὄργανο, ὑπάρχει ἡ πνευματικὴ καρδιά! Τὴν ἴδια ὑπογράμμισι, μὲ ἄλλα λόγια, κάνει καὶ ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης ποὺ ἐκθέτει τό ὅτι "ὅταν ὁ νοῦς ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τῆ διάχυσής του, τότε πρῶτον εὐρίσκει τὴν φυσικὴ καρδιά καὶ στὴ συνέχεια εἰσέρχεται στὴν πνευματικὴ καρδιά...εἰσερχόμενος ὁ ἀσκητὴς διὰ τοῦ νοῦς εἰς τὴν καρδίαν, πρῶτον εἰς αὐτὴν τὴν σαρκίνην καρδίαν, ἀρχίζει νὰ διεισδύῃ εἰς ἐκεῖνα τὰ βάθη τῆς, ὅπου δὲν εἶναι πλέον σαρξ. Εὐρίσκει τὴν βαθεῖαν καρδίαν, τὴν πνευματικὴν..." (Ἀρχιμ. Σωφρονίου, "Ὁ Ἅγιος Σιλουανός", Ἐκδ. Ὁρθόδοξη Κυψέλη, σελ. 47-8).

Ἐμφορούμενος ἀπὸ τὸ ἴδιο πατερικὸ πνεῦμα ὁ ἀείμνηστος δογματολόγος Π. Τρεμπέλας σχολιάζει τὸ χωρίο Β' Κορ. γ', 3 : "...ἐν πλαξί καρδίαις σαρκίναῖς", γράφοντας τὰ ἑξῆς: "Καὶ ἐὰν ἐν τῇ Π.Δ. αἱ θεοχάρακτοι πλάκες, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχε γραφεῖ ὁ νόμος, ἦσαν ἀποτεθειμένα ἐν τῇ κιβωτῷ τῆς διαθήκης, ἤδη κιβωτός τῆς Κ.Δ. ἀλλὰ καὶ πλάκες θεοχάρακτοι εἶναι ἡ καρδία παντὸς ἀληθῶς πιστοῦ, διότι ἐν αὐτῇ, τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς χάριτός του ἐγγράφει τοὺς νόμους καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ...καὶ ὅπως προανήγγειλεν ὁ Κύριος διὰ τοῦ Προφήτου Ἰερεμίου (λη', 33) "διδούς δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς" (Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολάς-Β' Κορινθίου, σελ. 454).

Στὴ συνέχεια θὰ δοῦμε μερικὰ ἀκόμη ἀπὸ τὰ θεόπνευστα καὶ μελιστάλακτα λόγια τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας σχετικὰ μὲ τὴ σχέση σαρκικῆς καὶ πνευματικῆς καρδιάς. Ὁ

Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς μας πληροφορεῖ ὅτι ἡ καρδιά εἶναι τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκονται **ψυχὴ, νοῦς καὶ λογισμοί**, παρουσιάζει δὲ αὐτὴν ὡς ἡγεμονικὸ ὄργανο, τοῦ ὁποῖου ἡ καλὴ ἢ ἡ κακὴ κατάστασις ἔχει ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ νοῦ καὶ τῶν λογισμῶν τῆς ψυχῆς (Χ. Σωτηροπούλου, "Οἱ Νηπτικὸι Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου", Ἀθῆναι 1994, σελ. 177). Ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου κ.κ. Ἰερόθεος Βλάχος γράφει σχετικὰ μὲ τὴν καρδιά: " Ὁ Κύριος μακαρίζει τοὺς καθαροὺς στὴν καρδιά (Ματθ. ε',8). Στὴν καρδιά, συνεχίζει, ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς καὶ ἐκεῖ Τὸν γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος". Ἐπαναλαμβάνει ἔτσι ὁ Σεβασμιώτατος τὰ ὅσα διδάσκει ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος περὶ νοερᾶς προσευχῆς: "ἀπὸ ἐκεῖθεν μέσα, ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιάς, ἀναπέμπη τὰς εὐχὰς εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκεῖθεν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν καρδίαν γευθῆ ὅτι εἶναι χρηστὸς ὁ Κύριος καὶ γλυκανθεῖ, πλέον δὲν θέλει μακρύνῃ ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν τόπον τῆς καρδιάς (Φιλοκ. Ε', 285). Συνεπῶς, ἡ καρδιά ἢ σαρκικὴ πού περιέχει τὴν πνευματικὴ καὶ γεύεται καὶ αὐτὴ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς πνευματικῆς καρδιάς μὲ τὸν Θεό-δημιουργό της, ὅταν συνεχίζει νὰ πάλλεται, ζεῖ. Καὶ ὅταν εἶναι ζωντανὴ ἡ καρδιά ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν Θεόν καὶ "τρέφεται" ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπικοινωνία. Ποιὸς μπορεῖ νὰ διακόψει αὐτὴν τὴν σωτήριον σχέσιν; Ποιὸς θὰ τολμήσῃ νὰ διακόψει μιὰ τέτοια "συνομιλία"; Πρὶν ὅμως δώσουμε τὴν ἀπάντησιν στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἃς δοῦμε τὴν διδασκαλία τῶν Ἁγίων Πατέρων ἀναφορικὰ μὲ τίς σχέσεις καρδιάς, ψυχῆς, νοῦ καὶ ἐγκεφάλου.

## Α-Σχέσεις καρδιάς καὶ ψυχῆς

Γιὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ, ὁ νοῦς, προκειμένου νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργο του, ἔπρεπε νὰ κάμῃ χρῆσιν ἐνὸς σωματικοῦ ὀργάνου. Εἶναι δὲ κατηγορηματικὸς ὅτι τὸ ὄργανο αὐτὸ εἶναι ἡ καρδιά. Ὑπογραμμίζει ὅμως ὅτι ἡ ψυχὴ παρουσιάζεται δι' ὅλου τοῦ σώματος, χρησιμοποιοῦσα ὡς κύριο συνοπτικὸ ὄργανο τὴν καρδίαν ("Νηπτικὸι Πατέρες...", σελ. 178-9). Ἐνα σημεῖο πού πρέπει νὰ διευκρινιστεῖ ἐδῶ εἶναι τὸ ὅτι ὅταν οἱ Πατέρες, ὅπως ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἀναφέρονται στὴν καρδιά, διακρίνουν μεταξὺ σαρκικῆς καὶ πνευματικῆς καρδιάς καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ ὡς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ἐκδηλουμένης ἐκ τῆς "κατοικίας" της, δηλαδὴ τοῦ λογιστικοῦ ταμείου τῆς καρδιάς. Δι' αὐτῆς τῆς ἐνεργείας, δηλαδὴ τοῦ νοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν Θεόν. Οἱ ἀδελφοὶ Κάλλιστος καὶ Ἰγνάτιος Ξανθόπουλοι ὅταν ὁμιλοῦν περὶ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς ἢ περὶ μνήμης τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀναφέρονται "στὴν προσπάθειαν τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ καταβάλλῃ ὁ πιστὸς, ὥστε ὁ νοῦς του κατὰ τὴν εὐχὴν, ἧτοι τὸ Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με, νὰ συγκεντρώνεται ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ νὰ ἐκδιώκονται τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, νὰ τηρῆται ἡ καθαρότης τῆς καρδιάς καὶ τῆς ψυχῆς καὶ νὰ δύναται ὁ νοῦς νὰ ἀνέρχεται πρὸς συνάντησιν τοῦ Θεοῦ". Ὁ Ὅσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος δέ, ἀναφερόμενος στὴν ἀξιοθαύμαστη θέσιν, τὴν ὁποῖα κατέχει ὁ νοῦς ἐν τῇ καρδίᾳ, παρουσιάζει τοῦτον πρὸς ἄρχοντα ἢ πρὸς ἀρχιερέα. Γίνεται, λέει, ὁ νοῦς ἄρχων ὅταν προστατεύει τὴν καρδίαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς της καὶ τὴν ὁδηγεῖ εἰς τὸν εὐδίων λιμένα, ἐνῶ γίνεται ἀρχιερεὺς, ὅταν διὰ τῆς προσευχῆς προσφέρει εἰς τὸν Χριστὸν καθαρὰ καὶ ἅγια καρδιακὰ κινήματα καὶ νοήματα, ὅτε ἡ καρδιά μεταβάλλεται εἰς ἔμψυχον δυσιαστήριον ("Οἱ Νηπτικὸι Πατέρες...", σελ. 182-3). Ἐτσι, κατὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοὺς, "ὁ καθαρὸς νοῦς εἶναι συνδετικὸς κρίκος καρδιάς καὶ Θεοῦ, διὸ καὶ πρέπει νὰ εὐρίσκεται πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ, ὥστε νὰ ἐκδιώκῃ πᾶν ὅτι μολύνει αὐτὴν καὶ τὴν ψυχὴν..." (Φιλοκ., Δ' 2, 47).

## B-Η Θέσις τοῦ νοῦ εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου

Γιὰ νὰ δώσουμε δὲ ἐμφάση στὸ ρόλο τοῦ νοῦ στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἄς δοῦμε τὸν Κάλλιστο Καταφυγιώτη νὰ συμπληρώνει σχετικὰ ὅτι "ὁ νοῦς κινεῖται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ α) αὐτοκινήτως, β) ἑτεροκινήτως καὶ γ) μεταξύ τούτων (Φιλοκ., Ε' β)". Ὅσον ἀφορᾶ τὸν τρίτο τρόπο κινήσεως τοῦ νοῦ, τί γίνεται ἂν ὁ ἄνθρωπος θελήσει νὰ κινήσει τὸν νοῦν του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ κατόπιν περιέλθει στὴ λεγομένη "φυτικὴ κατάστασις" ἢ τὸν "ἐγκεφαλικὸ θάνατο"; Μήπως ἀφοῦ, ὅπως δέχονται οἱ ἰατροί, ζεῖ ἡ καρδιά, ἄρα κινεῖται ὁ νοῦς καὶ ὁ ἀσθενὴς ζεῖ ἐπικοινωνώντας μὲ τὸν Θεὸν ἢ ἀκριβῶς ζεῖ λόγῳ τῆς ἐπικοινωνίας του μὲ τὸν Θεόν; Ἄλλωστε γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἐπικοινωνία αὕτη "θρέφει" καὶ ζωοποιεῖ τὴν ψυχὴν ποὺ κατὰ τὸν Ἅγιο Νεῖλο τὸν ἀσκητὴ (Φιλοκ., Α' ρα' 185) "κατοικοεδρεύει" κυρίως εἰς τὴν καρδίαν. Τὴν ἴδια ἐπιφύλαξιν ἐκφράζει καὶ ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου κ.κ. Ἰερόθεος Βλάχος στὴν εἰσήγησή του ποὺ συμπεριλαμβάνεται στὸ εἰδικὸ τεύχος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου σχετικὰ μὲ τὶς μεταμοσχεύσεις (σελ. 359): "Πάντως ὅσο ὁ νοῦς βρίσκεται...μέσα στὸ σῶμα, μπορεῖ νὰ μὴ λειτουργεῖ ἢ διανοητικὴ λειτουργία, ἢ μνήμη ἢ ἴσως καὶ ἡ αἴσθησις, ἀλλ' ἐφ' ὅσον λειτουργεῖ ἢ καρδιά, λειτουργεῖ ἢ νοερὰ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τότε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ μὴν ἔχει συνείδηση τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, μπορεῖ νὰ μὴν σκέπτεται, μπορεῖ νὰ μὴν αἰσθάνεται ἢ ἀκόμη μπορεῖ ἀμυδρῶς νὰ ἀντιλαμβάνεται, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχει ἡ ψυχὴ καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη κοινωνία μὲ τὸν Θεόν. Καὶ βέβαια ἂν ἔχει συνηθίσει στὴ ζωὴ του νὰ προσεύχεται, τότε ἡ νοερὰ του ἐνέργεια βρίσκεται σὲ μεγάλη ἔνταση, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀδιάλειπτη προσευχή". Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄς ἐπιστρέψουμε στὸ θέμα τῆς διακρίσεως πνευματικῆς καὶ σαρκικῆς καρδίας γιὰ νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ ἡ πνευματικὴ καρδιά ἀλγεῖ, πονᾷ. Αὐτό, ὅταν προέρχεται ἀπὸ τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔχει τραγικὰς συνέπειες γιὰ τὴ σαρκικὴ καρδιά...ἡ σαρκικὴ καρδιά ἐξακολουθεῖ τὴν φυσικὴ τῆς πορεία, ...καὶ τὶς περισσότερες φορές καὶ οἱ καρδιολόγοι δὲν μποροῦν νὰ συλλάβουν τὴν ἀσθένεια, ἀκριβῶς γιατί ἡ σαρκικὴ καρδιά, στὸν δεχόμενον τὸν καρδιακὸ πόνον, δὲν εἶναι ἀσθενὴς ("Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ.169-170). Πουθενὰ δὲν ἀναφέρουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας τὴν σχέσιν ἐγκεφάλου καὶ νοῦς ὅπως κάνουν περὶ τῆς σχέσεως καρδίας καὶ νοῦς. Ὁ Ἅγιος Θεοφάνης ὁ Ἐγκλειστος μάλιστα φθάνει στὸ σημεῖο νὰ μᾶς καλέσει: "Ἐνδιαφερθεῖτε πρὸς τοῦτο, ἵνα συγκεντρωθεῖ ὁ νοῦς ὄχι εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλ' εἰς τὴν καρδίαν, διὰ νὰ εὑρίσκειται ἐκεῖ μέσα ἐργαζόμενος τὴν εὐχὴν μετὰ τῆς καρδίας" ("Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία", σελ. 171). Ὁ Ἅγιος Σιλουανός, ἀναφορικὰ μὲ τὴν σχέσιν νοῦς καὶ καρδίας, φθάνει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν αἰτία τοῦ ὀρθολογισμοῦ! "Ὅταν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά, ἐστραμμένα πρὸς τὸν Χριστόν, οὐχὶ διὰ τῶν ἰδίων προσπαθειῶν ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἐνοῦνται εἰς μυστικὴν τινὰ ἔνωσιν, τότε ὁ ἄνθρωπος πραγματικὰ εὑρίσκει ἑαυτὸν ἐν τῷ πλέον ἐνδομύχῳ βάθει αὐτοῦ. Τότε ὁ νοῦς θεοείκελος, ὡς πνεῦμα θεοειδές, ὡς ἀθάνατος ὑπόστασις (πρόσωπον), ἀοράτως ὁρᾷ τὸν Θεόν. Ἐν ὅσῳ ὅμως ὁ ἄνθρωπος εἶναι συνδεδεμένος μετὰ τῆς σαρκός, ἡ γνώσις αὐτοῦ δὲν ἐπιτυγχάνει τὴν τελειότητα καὶ δὲν δύναται οὗτος νὰ ἐννοήσῃ ὅποια θὰ εἶναι ἡ αἰώνιος ζωὴ αὐτοῦ... Εἰς τοὺς κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον προσευχομένους ἐπικρατεῖ ἡ ρεβμάζουσα φαντασία, ἐνῶ εἰς τοὺς προσευχομένους μὲ τὸν δεύτερον τρόπον κυριαρχεῖ ὁ πειρασμὸς γιὰ νὰ κατορθωθῇ τὸ πᾶν διὰ τῆς λογικῆς ὁδοῦ. Εἰς τοὺς τελευταίους αὐτοὺς ἡ ζωὴ συγκεντροῦται εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Ὁ νοῦς αὐτῶν δὲν εἶναι ἐνωμένος μετὰ τῆς καρδίας, ἀλλὰ συνεχῶς ὁρμᾷ πρὸς τὰ ἔξω, ἀγωνιζόμενος νὰ κατακτήσῃ τὸ πᾶν διὰ τῆς νοήσεως. Κάτοχοι ὄντες ὠρισμένης πνευματικῆς πείρας, ἀνεπαρκοῦς εἰσέτι, προσπαθοῦν διὰ τοῦ νοῦς αὐτῶν νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ τῆς πείρας αὐτῆς καὶ νὰ εἰσχωρήσουν διανοητικῶς εἰς τὰ μυστήρια τῆς Θείας ὑπάρξεως...ἐὰν κέκτηνται καὶ μεγάλα διανοητικὰ προσόντα, δίδει εἰς αὐτοὺς 'φαινομενικὴν' ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν ἄλλων, ἧτις ἐπιπλέον ἐπιτείνει τὴν αὐτοπεποίθησιν αὐτῶν. Χαρακτηριστικὴ διαστροφὴ, εἰς τὴν ὁποίαν

ὁδηγεῖ ὁ δεύτερος αὐτὸς τρόπος προσευχῆς εἶναι ὁ ὀρθολογισμὸς" (Ἀρχιμ. Σωφρονίου, "Ὁ Ἅγιος Σιλουανός", σελ. 188, 207). Ὅμοίως, προσθέτουμε ὅτι "τὸ νὰ ἐξωθεῖται ὁ νοῦς ὄχι ἔξω τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος, ἀλλὰ ἔξω αὐτοῦ τοῦ σώματος, αὐτὸ εἶναι τὸ ἰσχυρότερον θεμέλιον τῆς ἑλληνικῆς πλάνης καὶ ρίζα πάσης κακοδοξίας... Ἀντιθέτως ἡμεῖς, μόνον ἐντὸς τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας εἰσάγομεν τὸν νοῦν..." (Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, "Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς", σελ. 104). Σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Ἅγιος Γρηγόριος τονίζει ὅτι "ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι ἓνα πολυδύναμο πρᾶγμα καὶ χρησιμοποιοεῖ τὸ σῶμα, μετὰ τοῦ ὁποῦ συζῆ, ὡς ὄργανον, μὲ ποιά ὄργανα ἐνεργεῖ ἢ δύνამεις αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζουμε νοῦν(= διάνοια)". Ὁ Ἅγιος Θεοφόρος Πατὴρ σημειώνει ὅτι " ἂν καὶ μήτε ἔνδον ὡς ἐν ἀγγεῖῳ, διότι εἶναι ἀσώματος, μήτε ἔξω, ἐπειδὴ εἶναι ἠνωμένη, γνωρίζομεν ἀκριβῶς ὅτι τὸ λογιστικὸν ἡμῶν εὐρίσκεται ὡς ἐν ὄργάνῳ εἰς τὴν καρδίαν. Καὶ αὐτὸ ἐδιδάχθημεν ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸν ἀνθρώπου, ὅστις εἶπεν: 'οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον' καὶ ἔκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται οἱ λογισμοί' " ("Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς", σελ. 103).

Παρομοίως, ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Γ. Μαντζαρίδης παρατηρεῖ ὅτι ὁ "ἐκκεχυμένος διὰ τῶν αἰσθήσεων νοῦς" τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ προσεγγίσῃ πραγματικῶς τὸν Θεὸν οὔτε νὰ ἀποκτήσῃ ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ ἐμπειρία. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπαιτεῖται ἡ κάθαρσις καὶ ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἐντὸς τῆς καρδίας" (Γ. Μαντζαρίδου, "Παλαμικά", σελ. 41). Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἰδίου συγγράματος τονίζει ἐμφαντικὰ ὅτι "τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἔρχεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κράζει ἁββᾶ ὁ Πατὴρ". Διατὶ λοιπὸν ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐξώσῃ τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ σώματός του καὶ νὰ μὴν ἐπιχειρήσῃ νὰ τὸν συγκεντρώσῃ εἰς τὴν καρδίαν του διὰ νὰ προσευχηθῇ ἐκεῖ -μετὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ- με τὸν Θεόν; ("Οἱ Νηπτικὸι Πατέρες...", σελ. 181, σημ. 101).

Ἀνακεφαλαιώνει ὅλα τὰ παραπάνω ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁ Νεὸς Θεολόγος μαρτυρώντας πὼς σύμφωνα μὲ τὸ χωρίο τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ: ' ἐάν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφής', "ἡ καρδία, ὁ νοῦς καὶ οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς εὐρίσκονται εἰς στενὸν σύνδεσμον μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ἐν νὰ ἐπηρεάξῃ ἀμέσως καὶ ἀποφασιστικῶς τὸ ἄλλο. Κυρίως καὶ πρωταρχικῶς πρέπει νὰ τηρηθῇ καθαρὸς ὁ τόπος μέσα εἰς τὸν ὁποῖο ἐδράζεται ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς. Ὁ τόπος δὲ αὐτὸς εἶναι ἡ καρδία (Φιλοκ., Ε' 86). Ἡ καθαρότης τῆς καρδίας, διδάσκει ὁ Ἅγιος Συμεὼν, ἀρχίζει μὲ τὴν μείωσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν παθῶν ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ συνεχίζεται μὲ τὴν προσπάθειαν καὶ ἐπιδιώξιν τοῦ νοῦ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐνδυναμώνει καὶ αὐξάνει τὴν προσευχὴν καὶ ὀπλίζει τὸν νοῦν μὲ ἰσχυρὰν δύναν, ὥστε νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ νὰ μὴν ἐπιτρέπῃ τὴν εἴσοδόν των εἰς τὴν καρδίαν καὶ τέλος καταλήγει εἰς τὴν δυνατότητα θεωρίας τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ νοερὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς (Φιλοκ., Ε' 88). Προηγουμένως τέθηκε τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ ποιὸς ἔχει τὸ σθένος νὰ διακόψῃ τὴν προσευχητικὴν κατάστασιν τοῦ "ἐγκεφαλικά νεκροῦ". Τώρα τίθεται ἐκ νέου τὸ αὐτὸ ἐρώτημα στὸ ὁποῖο τὴν ἀπάντησιν καλεῖται νὰ δώσῃ ὁ μακαριστὸς Γέρον Σωφρόνιος: "Ὁ ἀνθρώπος ὡς ὅλον μιὰ ἐργασία γνωρίζει καὶ δι' αὐτὴν ἐπλάσθη, νὰ στρέφεται ὅλος πρὸς τὸ ὄν ἀπ' ὅπου ἔλαβε τὴν ὑπαρξὴν καὶ νὰ κράζῃ ἔνδον Ἁββᾶ ὁ Πατὴρ, δοξολογικῶς. Ἐπειδὴ ὅμως πάντες ἀλλοιωθήκαμε καὶ αὐτὴν τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν τὴν καταφρόνησαμε καὶ δι' ἄγνοια ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν κόπον ποὺ ἔχει νὰ φυλάξωμε τὸν ἔσω ἀνθρώπον ἀφάνταστον, ὁ Δεσπότης Χριστὸς δίδει εἰς τὸν καθένα στιγμὴν τινὰ ἢ πολλὰς τῆς γεύσεως αὐτῆς τῆς Δόξης τῆς ἐργασίας. Διὰ νὰ τὸ γευθῇ αὐτὸ ὁ ἀνθρώπος καὶ νὰ ἐννοήσῃ τὸ χάος τὸ ὑπὸ τῶν ποδῶν του καὶ τὴν Χάρη καὶ τὸν Παράδεισον τὸν γλυκύτατον ἄνωθέν του καὶ νὰ ταννυστῇ μεταξὺ φόβου καὶ χαρᾶς πρέπει νὰ καταπαύσῃ οἱ αἰσθήσεις. Ὅχι μόνον αἱ ἐξωτερικαὶ ἀλλὰ καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ τοιαύται καὶ νὰ μείνῃ μόνος-μόνῳ τῷ Θεῷ. Ὅταν λοιπὸν εὐρίσκεται σὲ κατάστασιν ὅπου οἱ αἰσθήσεις οὔτε

λαμβάνουν οὔτε ἐκπέμπουν, τότε ἐπειδὴ ἀπλῶς ὁ ἐγκέφαλος καὶ τὰ νεῦρα εἶναι ἐργαλεῖα ὅπου ἐκδηλώνεται ἡ ψυχὴ, αἰφνιδίως ὁ νοῦς Σαββατίζει καὶ βλέπει τὸν Θεόν του ὡς ἐνέργεια καὶ γνωρίζει ἴσως διὰ πρώτην φορά εἰς τὴν ζωὴν του τὸ πῶς εὐρίσκεται μεταξύ χάους καὶ φωτὸς καὶ ἄρχεται νὰ κράζῃ τὴν ἐν τῷ Παραδείσῳ προσευχητικὴ ἐργασία ' Ἀββᾶ ὁ Πατήρ'. Τέλος πάντων προσεύχεται ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Στέκομαι λοιπὸν μὲ φόβο. Ποιὸς μπορεῖ νὰ διακόψει αὐτὴ τὴν προσευχητικὴ του κατάστασι, ἀφοῦ μάθαμε ὅτι στὸν Ἄδη οὐκ ἔστι μετάνοια;" Αὐτὸ ἄλλωστε βεβαιώνει μὲ ἄλλα λόγια καὶ ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης ποῦ λέει ὅτι " ὅταν κατ' ἐνέργειαν Θεοῦ συννεοῦται ὁ νοῦς μετὰ τῆς καρδίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀπεκδύεται θετικῶς πᾶσαν εἰκόνα καὶ ἔννοιαν, ἐνῶ ταυτοχρόνως αἱ εἴσοδοι τῆς καρδίας κλείονται εἰς πᾶν ἀλλότριον, τότε ἡ ψυχὴ εἰσέρχεται εἰς γνόφον ὅπως ἰδιαιτέρας τάξεως καὶ κατόπιν ἀξιοῦται ἀφάτου παραστάσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καθαρῶ νοί. Καὶ ὅμως ὑπάρχει τί ἔτι ἀνώτερον. Κατάστασις κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ὑπαρξιακῶς καὶ μετ' ἀκαταμαχίτου ὀφθαλμοφανείας κοινωνεῖ τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς ἀνεκφράστου ἐν τῷ Θεῷ ἀναπαύσεως. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Κύριος κατὰ τὰς μόνον εἰς Αὐτὸν γνωστὰς βουλάς, εὐδοκήσῃ νὰ παρατείνῃ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ τοιαύτη κατάστασις δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολὺ καὶ ἐπιστρέφει οὗτος ἐκ νέου εἰς τὸν κόσμον, δεόμενος ὡς ὁ Πέτρος ἐπὶ τοῦ Θαβώρ: 'Κύριε, καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι' μετὰ Σοῦ ("Ἅγιος Σιλουανός", σελ. 187). Τὴν αὐτὴ θέσι καὶ συνάμα ἀπορία ἐκφράζει καὶ ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου κ.κ. Ἱερόδωρος στὸ εἰδικὸ τεύχος τῆς Ι.Σ.Ε.Ε.(σελ. 361), ἐρωτώντας: "Πῶς ἐπεμβαίνουμε βίαια σὲ ἓναν ἄνθρωπο τοῦ ὁποίου δὲν λειτουργοῦν μερικὲς ἐγκεφαλικὲς λειτουργίαι, ἀλλὰ, ἐπειδὴ λειτουργεῖ ἡ καρδιὰ καὶ ὑπάρχει ἀκόμη ἡ ψυχὴ, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται;...Στὴν κατάστασι ἐκείνη τῆς διαδικασίας τῆς ἐξόδου, ποῦ γίνονται καὶ πολλὰ πνευματικὰ γεγονότα, ἐμφάνισι ἀγγέλων, ἀγίων, ἀκόμη καὶ δαιμόνων, μήπως στεκόμαστε λίγο ἀνάλητοι ἀπέναντι τοῦ ψυχorroραγοῦντος καὶ μήπως δὲν σεβόμαστε τίς πλέον συγκλονιστικὲς πλευρὲς τῆς ζωῆς του;...Μήπως ὅμως ἡ υἱοθέτησι σκληρῶν ἐπιλογῶν, ἔστω γιὰ τὴν παράτασι τῆς ζωῆς ἐνὸς ἄλλου ἀνθρώπου, ἐκλαμβάνεται ὡς βίαιη ἐνέργεια καὶ μιὰ ἰδιότυπη "δολοφονία";

Ἄς δοῦμε ὅμως δυὸ ἀκόμη γνῶμες βαρύνουσας σημασίας περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Π. Μπόνης σημειώνει ("Μεταμοσχεύσεις: Προβληματισμοί-Θεολογικὴ Θεώρησι", Ἐκδ. Ἐπτάλοφος, Ἀθῆναι 1999, σελ. 49-50) : " Σχετικῶς ὁ Μητροπολίτης Δημητριάδος κ.κ. Χριστόδουλος δέχεται τὴν ἀποψῆ ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ἱκανότητος πρὸς συνείδησιν, ποῦ συμβαίνει στὶς περιπτώσεις κώματος ἢ "ἐγκεφαλικῶ θανάτου", δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς ἱκανότητος πρὸς ἐσωτερικὴ ἐγρήγορσι. Δηλαδή, ἓνας ἄνθρωπος μὲ κατεστραμμένη τὴν ἐγκεφαλικὴν λειτουργία δὲν σημαίνει ὅτι παύει καὶ νὰ ὑπάρχει. Ὁ Φρόντ κατέστειλε τὴν ἐγρήγορσι διὰ τῆς ὑπνώσεως καὶ διερωτῶμαι γιατί θὰ πρέπει τὸ ἀσυνείδητον νὰ ὑπάρχει στὴν περίπτωσι τῆς ὑπνώσεως καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει στὴν περίπτωσι τοῦ κώματος". Ὁ ἴδιος ὁ Καθηγητὴς πιὸ κάτω διερωτᾶται (σελ. 54-55) "Ποιὸς γνωρίζει τὰ μυστικὰ βιώματα τῆς ψυχῆς στὴν κατάστασι τοῦ κλινικοῦ θανάτου; Ποιὸς μπορεῖ νὰ διαγνώσει τὴν πάλη καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς ψυχῆς, ἔστω καὶ ἂν ἡ ψυχὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξωτερικεύσει τὰ αἰσθήματα αὐτά, γιατί ὁ ἐγκέφαλος, τὸ ὄργανο ποῦ τὴν ἐκφράζει, εἶναι νεκρὸς".

## Γ- Νοῦς καὶ καρδιὰ

Ὁ μακαριστὸς π. Ἰ. Ρωμανίδης ἔγραφε στὸ βιβλίον του " Ρωμαῖοι ἢ Ρωμηοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας" ( 1984, πρόλογος) : " Ἡ κατάστασις τοῦ φωτισμοῦ τοῦ νοῦς, δηλ. τῆς ἀδιαλείπτου εὐχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν καρδιάν, ἐκδιώκει τὸν φόβον, καλλιεργεῖ τὴν ἀνιδιοτελεῖ ἀγάπην καὶ δίδει τὴν δύναμιν νὰ ἀντέξει ὁ πιστὸς εἰς ὁποιαδήποτε βασανιστήρια". Ἐνῶ ὁ Ἅγιος

Νικηφόρος ὁ Μονάζων ( Λόγος περί πίστεως, Φιλοκαλία Δ', σελ. 20) ἐπισημαίνει πώς " ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμφανίζεται ὁ Θεός τῷ νοί κατ' ἀρχάς μὲν, ὡς φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὡς πῦρ καθαῖρον καὶ ἐραστήν, ἔπειτα δέ καὶ ὡς φῶς λαμπρύνων τὸν νοῦν καὶ θεοειδῆ ἐργαζόμενος". Γιά τὴ σοφία τοῦ ἰδίου ἀγίου λόγο κάνει καὶ ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου κ.κ. Ἰερόθεος (" Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ὡς ἀγιορεΐτης", Ἐκδ. Ι. Μ. Πελαγίας, 1996, σελ. 159) : " Γιά τὴν εἴσοδο τοῦ νοῦ στὴν καρδιά συνιστᾶ...στὴ συνέχεια νά ὠδητῆται καὶ νά βιάζεται ὁ νοῦς νά κατέλθῃ στὴν καρδιά μαζί μὲ τὸν εἰσπνεόμενο ἀέρα...Κατ' ἀρχάς μὲν ὁ νοῦς αἰσθάνεται στενοχωρία ἀπὸ τὸν περιορισμό στὸν χῶρο τῆς καρδιάς. Ὅταν ὅμως συνηθίσει, τότε δὲν ὑπομένει τίς ἔξω περιπλανήσεις, γιατί ἐκεῖ στὴν καρδιά βρίσκεται ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ". Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά ἐπισημανθεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Ἅγιος Νικηφόρος μᾶς πληροφορεῖ περί τῆς ὑπάρξεως τῆς σαρκίνης καρδιάς ἡ ὁποία σχετίζεται ὅσο καὶ ἡ πνευματικὴ μὲ τὸ νοῦ καὶ τὴ νοερά προσευχή. Αὐτό φαίνεται ἀπὸ τὴν διατύπωση τοῦ ἀγίου, ὅτι δηλαδή ὁ νοῦς στενοχωρεῖται ἀπὸ τὸν περιορισμό του μέσα στὴν καρδιά. Ὁ ἅγιος δὲν θά ἔλεγε ποτέ ὅτι ὁ νοῦς ὡς πνευματικὸ μέγεθος περιορίζεται σέ τόπο καὶ μάλιστα στὴν πνευματικὴ καρδιά πού εἶναι ἄλλο πνευματικὸ μέγεθος! Διαφορετικὰ ὁ νοῦς καὶ ἡ πνευματικὴ καρδιά θά εἶχαν συγκεκριμένο ὄγκο ἢ διαστάσεις!

Ἐνας ἄλλος θεοδίδακτος Πατήρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης ἐξηγώντας τὰ περί τῆς ἀδιαλείπτου εὐχῆς, σημειώνει πώς ἡ εὐχή " εἶναι τό μέσον διὰ τοῦ ὁποίου καθαίρεται ὁ νοῦς ἐκ τῶν ποικίλων καὶ πολυμῶρων διαλογισμῶν...συγκεντροῦται καὶ περιορίζεται ἐν τῇ καρδίᾳ...ἵνα...ἀποκαθάρῃ καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ τῶν παθῶν αὐτῆς" (" Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες περί τῆς κατὰ Χριστόν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου", Χ. Σωτηροπούλου, Ἀθήναι 1994, σελ. 138). Τό ἴδιο συμβαίνει μὲ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο ὅσον ἀφορᾶ τὴν διευκρίνιση περί περιορισμοῦ τοῦ νοῦ στὴ σαρκινὴ καρδιά. Αὐτό ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τό ὅτι ὁ ἅγιος τονίζει το γεγονός ὅτι ὁ νοῦς μένει στὴν καρδιά γιά νά τὴν καθάρῃ ἀπὸ τὰ πάθη τῆς. Πάθη ὅμως καὶ προσβολές τοῦ μισοκάλου δέχεται τό περικάρδιο, ὅπως γράφηκε παραπάνω, καὶ ὄχι ἡ πνευματικὴ καρδιά.

## Δ- Νοῦς καὶ ψυχὴ

Στούς Ἀσκητικούς Λόγους τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ τοῦ Σύρου (σελ. 281) διαβάζουμε ὅτι " ὁ νοῦς εἶναι μιὰ τῶν αἰσθήσεων τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ καρδιά περιέχει καὶ κρατεῖ τὰς ἔνδον αἰσθήσεις, καὶ αὕτη εἶναι κυρίως ἡ ρίζα...". Ἐπίσης ὁ Ἅγιος Συμεών ὁ νέος Θεολόγος κηρύττει πώς " οὔτε πάλιν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ τό ἐν μέρος τῆς ψυχῆς ἐρήμην τῶν ἄλλων. Ὁ νοῦς ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν ὡς ἀναπόσπαστον συστατικόν τῆς καὶ συγχρόνως ἔχει ἀναποσπᾶστος ἐντός του τὸν λόγον" (" Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες...", σελ. 164). Πιὸ ἀναλυτικὰ παρουσιάζει τὰ πράγματα ὁ Μ. Ἀντώνιος (" Χριστιανικὴ Ἠθικὴ Α...", σελ. 42) πού ἐμφαντικὰ τονίζει ὅτι " ἡ μὲν ψυχὴ ἐστὶν ἐν τῷ σώματι, ἐν δὲ τῇ ψυχῇ ἐστὶν ὁ νοῦς, ἐν δὲ τῷ νοῦ ἐστὶν ὁ λόγος, δι' ὧν ὁ Θεός νοούμενος καὶ δοξαζόμενος ἀθανατίζει τὴν ψυχὴν, ἀφθαρσίαν αὐτῇ καὶ τρυφὴν δωρούμενος". Ἐπίσης, ὁ Μ. Φώτιος εἶναι κατηγορηματικὸς στό ὅτι "... ὁ νοῦς ἔχει ὑπόστασις...διὰ τοῦτο ὁ νοῦς ταυτίζεται πρὸς τὴν ψυχὴν" (" Χριστιανικὴ Ἠθικὴ... σελ. 42, σήμ. 30). Κλείνοντας καὶ τὴν 4η αὐτῆ παράγραφο, ἃς ἀναφερθοῦμε καὶ σέ ἕνα ἄλλο μεγάλο θεόπτη- τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ. Ὁ ἡσυχαστὴς ἅγιος στὴν προσπάθειά του νά ἀντιμετωπίσει τὸν Βαρλαάμ, ἀναλύει τὰ περί τῆς προσευχῆς ὡς ἐξῆς : " κατὰ τὴν ἀρπαγὴ τοῦ νοῦ ὁ προσευχόμενος ἔχει αἰσθήσιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ὅτι τό σῶμα καὶ ὁ νοῦς συνεχίζουσαν νά θεωροῦνται δῶρα τοῦ Θεοῦ, καθόσον ἄνευ αὐτῶν δὲν ἐπενεργεῖ ἡ θεία Χάρις καὶ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔνωσις τοῦ προσευχομένου μὲ τὸν Θεόν".

## Ε- Ψυχή, νοῦς, καρδιά καὶ ἐγκέφαλος

Στό περιοδικό "Ἐπαγγελία" (τ. 11/2001, σελ. 3) διαβάζουμε τὴν ἀνάλυση τοῦ μακαριστοῦ π. Ἰ. Ρωμανίδη σχετικὰ μὲ τὴ σχέση αὐτῆ : "...ἡ νοερά ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, πού προσεύχεται νοερώς καὶ ἀδιαλείπτως εἰς τὴν καρδίαν, εἶναι ἓνα φυσιολογικόν ὄργανον πού ὅλοι ἔχουν καὶ τό ὅποῖον χρειάζεται θεραπεῖαν...Μόνον ἡ νηπτική ἢ ἡ ἀσκητική ἀγωγή τῶν Πατέρων ὁδηγεῖ εἰς τὴν θεραπεῖαν αὐτοῦ τοῦ ὄργανου, τό ὅποῖον εἰς τὴν παράδοσιν λέγεται νοῦς καὶ λειτουργεῖ σωστά, ὅταν τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ προσεύχεται μέσα εἰς αὐτόν, εἰς τόν χώρον τῆς καρδίας ἀδιαλείπτως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπό τὴν ἀπασχόλησιν τῆς λογικῆς εἰς τόν ἐγκέφαλον. Ὅταν ὅμως ὁ νοῦς δέν λειτουργεῖ σωστά, τότε εὐρίσκεται εἰς τόν χώρον τοῦ ἐγκεφάλου γεμάτος ἀπό τούς λογισμούς τῆς διανοίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἀθεράπευτος συνήθως δέν γνωρίζει οὔτε κἀν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ὄργανου τούτου".

Εἶδαμε, μέσα ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς στοὺς Ἁγίους καὶ θεοφόρους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅτι ἡ σαρκική καρδιά περιέχει μέσα τῆς τὴν πνευματική, στὴν ὁποία ἐδράζεται ἡ οὐσία τῆς τριμεροῦς ψυχῆς. Διαπιστώσαμε πὼς ἀποστολὴ τοῦ νοῦ εἶναι ἡ διαφύλαξις τῆς καρδίας καθαρᾶς, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνεῖ-Θεῖα Χάριτι-διὰ τῆς προσευχῆς μὲ τὸ Θεό-δημιουργό της. Ἄν ἡ καρδιά, ἔστω μὲ μηχανικὸ τρόπο, συνεχίζει νὰ λειτουργεῖ, τότε ὁ ἄνθρωπος ζεῖ, ἀφοῦ ὅπως γνωρίσαμε ζεῖ καὶ ἐνεργεῖ καὶ ἡ ψυχὴ του. Ὅσο δὲ ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ, αὐτός (ὁ ἄνθρωπος) συνεχίζει τὴν βιολογικὴ ζωὴ του μέχρι ὁ Θεός, καὶ μόνον αὐτός, νὰ ἐπιτρέψει τὴν διάλυση τῆς συμφύιας ψυχῆς καὶ σώματος ὁπότε παύει νὰ λειτουργεῖ ἡ καρδιά καὶ ὅλες οἱ λειτουργίες της καὶ ὁ ἄνθρωπος λογίζεται (τότε μόνον) ὡς ἀμετάκλητα νεκρός. Αὐτὰ παραλάβαμε ἀπὸ τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας! Ἄλλωστε, ἂν ἡ Ἐκκλησία μας ἀποδεχθεῖ τὴν ἐγκυρότητα τοῦ "ἐγκεφαλικοῦ θανάτου" καὶ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν μας τὴν διδασκαλία ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα καὶ τὰ περὶ ὀρισμοῦ τοῦ θανάτου ὅπως ἐξετέδησαν πιὸ πάνω, θὰ πρέπει νὰ δεχθεῖ καὶ τὴν ἀποψη ὅτι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς θρίσκεται στὸν ἐγκέφαλο καὶ τὸ ἐγκεφαλικὸ στέλεχος, πράγμα πού ἀπορρίπτει κατηγορηματικὰ καὶ ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης: "Ἐν ἐγκεφάλῳ δέ, ὡς ἐν ὄργανῳ, εὐρίσκεται οὐχὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ δύναμις τοῦ νοῦς, ἦτοι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μόνη ἡ τοῦ νοῦς ἐνέργεια...καὶ ἄφες τούς νεωτέρους φυσικοὺς καὶ μεταφυσικοὺς νὰ λέγωσιν, ὅτι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς εὐρίσκεται εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ εἰς τό τοῦ ἐγκεφάλου κωνάριον" (Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, "Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον", σελ. 164). Στό ἴδιο ὑπέροχο σύγγραμά του ὁ Ἁγιορείτης ἅγιος (σελ. 167-8) ἐπισημαίνει ὅτι "ἡ ὑπερφυσικὴ χάρις τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν καρδίαν εὐρίσκεται, ὡς εἰς καθέδραν καὶ θρόνον καὶ μαρτυροῦσι ταῦτα πρῶτον αἱ Γραφαί. Ὁ γὰρ Κύριος φησὶν 'Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶ' (Λουκ. ιζ', 21). Καὶ ὁ Παῦλος: 'Ἐξάπεστελεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζων Ἀββᾶ ὁ Πατήρ' (Γαλ. δ', 6). Καὶ πάλιν ' ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν' (Ρωμ. ε', 5). Καὶ ἀλλαχοῦ ' ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ,...εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν' (Ἐφες. γ', 16)...ὁ γὰρ Μέγας Μακάριος λέγει ὅτι ἡ καρδιά ἡγεμονεῦει ὅλου τοῦ ὄργανου, καὶ ἐπὶν κατάσχη τὰς νομὰς τῆς καρδίας, ἡ χάρις βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν μελῶν. Ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς' (Λόγος ιε', 203)...ἔχει γὰρ καὶ αὐτός (ὁ νοῦς) τὸ σῶμα μὲν ὡς περιφέρειαν καὶ κατοικίαν, τὴν δὲ καρδίαν, ὡς ἰδικὸν του κέντρον καὶ θάλαμον εἰς ἀνάπαυσιν καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ ὀνομάζει τὴν καρδίαν οἶκον τῆς διανοίας (Λόγος ξδ', 404). Περὶ τοῦ νοῦ δὲ ἔλεγε πὼς "κατ' ἐξαιρετὸν τρόπον, τῆς μὲν νοερᾶς του ἐνεργείας ὄργανον ἔχει τὸν ἐγκέφαλον, τῆς δὲ λογιστικῆς καὶ θελητικῆς ἐνεργείας του καὶ δυνάμεως, καὶ δὴ καὶ τῆς οὐσίας του, καθέδραν ἔχει τὴν καρδίαν..." ("Συμβουλευτικὸ Ἐγχειρίδιον", σελ. 40-41). Ἐπιμένει δὲ ὁ Ἅγιος Νικόδημος στό θέμα αὐτὸ διευκρινίζοντας πὼς "ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ὡς ἐν ὄργανῳ

εὐρίσκεται οὐχὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ δύναμις τοῦ νοῦς, ἤτοι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μόνη ἡ τοῦ νοῦς ἐνέργεια, καὶ ἄφες τοὺς φυσικούς...". ἐνῶ σὲ ἄλλο σημεῖο (σελ. 164, σήμ. 48) δικαιολογεῖ λεπτομερέστερα τὰ παραπάνω ὡς ἐξῆς: " Ἐπειδὴ δὲ ἡ καρδιά καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ἀπειλικρινημένον πνεῦμα ἀεικίνητον ἐστίν, ἄρα καὶ ἡ ἀεικίνητος ψυχή ἐν τῇ ἀεικινήτῳ καρδίᾳ νὰ εὐρίσκεται κατ' οὐσίαν καὶ δύναμιν, καὶ ἀκόλουθον, καὶ εὐλογον ἐστὶ μᾶλλον, ἢ νὰ εὐρίσκεται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Ὅτι μὲν οὖν ἡ καρδιά ἐστὶν ἀεικίνητος πρόδηλον α) διότι αὕτη ἀφ' οὗ πλασθῆ, δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ κινῆται, ἕως οὗ νὰ ἐξέλθει ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, β) ὅτι αὕτη εἶναι πηγὴ ζωῆς ὅλου τοῦ σώματος διὰ τῆς κινήσεώς της, καὶ εὐθὺς ὅταν παύση ἡ κίνησης αὐτῆς, παύει καὶ ἡ ζωὴ τοῦ σώματος καὶ μᾶλλον ἡ ψυχὴ ἢ ἐν τῇ ἀεικινήτῳ καρδίᾳ οὕσα ἐνιδρομένη, διὰ τῆς κινήσεως τῆς καρδίας ἐνεργεῖ, μεταδίδουσα τὴν ζωὴν εἰς ὅλο τὸ σῶμα, καὶ τοῦτο ζωοποιούσα, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον λέγοντα 'τὴν ζωτικὴν δύναμη, ἐπεὶ συγκέκραται τῷ σώματι ἡ ψυχὴ φυσικῶς διὰ τὴν εὐκрасίαν, καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ' (Διάταξι ἀσκητικῆ, β) καὶ γ) ὅτι τῶν ἄλλων μελῶν καὶ μερῶν τοῦ σώματος ἡρεμούντων πολλάκις καὶ ἀκίνητούντων, καθὼς μάλιστα συμβαίνει ἐν τοῖς ὕπνοις, καὶ ὕπνοις βαθυτάτοις, καὶ ἀφαντάστοις, ἡ καρδιά μόνη δὲν ἡρεμεῖ ἀλλὰ πάντοτε κινεῖται καὶ ἀγρυπνεῖ, ὡσεὶ νὰ προφυλάττη αὕτη ὅλα τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος, ἅπερ τότε ἡσυχάζουσι, καὶ ἀναπαύονται. Τοῦτο ἐστὶ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἄσματι "ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ" (Ἄσμα δ, 2)..Ὁ δὲ ἐγκέφαλος οὐκ ἔστιν ἀεικίνητος, οὔτε δι' αὐτοῦ προβάλλει πάντοτε ἡ ψυχὴ νοεράς ἐνεργείας α) διότι εἰς ὅλους τοὺς ἐννέα μήνας, κατ' οὓς ἐν τῇ κοιλίᾳ τὸ βρέφος εὐρίσκεται ἐμψυχωμένον καὶ τέλειον, ὁ ἐγκέφαλος ἀπρακτεῖ καὶ ἡρεμεῖ μηδεμιᾶς τοῦ νοῦς ἐνεργείας δι' αὐτοῦ προβαλλομένης... καὶ γ) ἀφ' οὗ γίνεαι ὁ ἄνθρωπος ἀνὴρ τέλειος καὶ ἀποκτήσει νοῦν ἐνεργεία, πάλιν καὶ τότε ἀκολουθεῖ πολλάκις νὰ ἀπρακτῆ ὁ ἐγκέφαλος... καθὼς συμβαίνει τόσον εἰς τοὺς βαθυτάτους ὕπνους καὶ ἀφαντάστους, ὅσον καὶ ὅταν τύχη νὰ πέση τις ἀπὸ τόπου ὑψηλοῦ καὶ πτωματιστῆ. Τότε γὰρ ἡ ψυχὴ συστέλλεται μὲν ὅλη εἰς τὸ κέντρον καὶ θάλαμόν της, τὴν καρδίαν, διὰ νὰ φυλαχθῆ ἐκεῖ... ἀφήνει δὲ ἀπρακτα καὶ ἀναίσθητα οὐ μόνον τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰσθήσεις... ὥστε δύναται τις νὰ εἴπη, ὅτι τότε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ζεῖ μόνο κατὰ τὴν καρδίαν. Κατὰ δὲ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος εἶναι νεκρός-εἰδὲ καὶ τινὲς προσβάλλουσι τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸ πολὺ ψυχικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ εὐρίσκεται, καὶ διὰ τοῦτο δικαιουσιν ὅτι ἐκεῖ ἡ ψυχὴ νὰ ἐνδρονίζηται, μαθέτωσαν οὗτοι ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο πολὺ περισσότερο ἐν τῇ καρδίᾳ εὐρίσκηται καὶ ὅτι ἐκ τῆς καρδίας, τῆς πηγῆς τῶν πνευμάτων, τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἀναβαίνει καὶ οὐχὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὴν καρδίαν".

## Κοινωνικά κριτήρια

Ἡ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς ὁμως θέτει καὶ ἓνα ἄλλο δίλημμα, τὸ κοινωνικό. Δηλαδή τὸ πῶς θὰ ἀντιμετωπιστοῦν οἱ περιπτώσεις "ἐγκεφαλικῶν" θανάτων μὲ γνώμονα τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ ἀνθρώπου-ἀσθενοῦς. Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ τονιστεῖ ὁ κίνδυνος τῆς ἀπολυτοποίησης ὀρισμένων χριστιανικῶν ἀρετῶν ἔναντι ἄλλων. Ὅλοι οἱ ὑποστηρικτὲς τῶν μεταμοσχεύσεων ἐπικαλοῦνται διαρκῶς τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀγάπης. Ποῦ εἶναι ὁ κίνδυνος σὲ μιὰ τέτοια τακτικὴ; Τὴν ἀπάντησιν δίνει ὁ Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Ν. Ε. Μητσόπουλος (" Θέματα Ὁρθοδόξου Ἠθικῆς Θεολογίας", ΟΕΔΒ, Ἀθῆναι 1989, σελ. 25-26) ἐπισημαίνοντας τὸ γεγονὸς ὅτι " οὐχὶ σπανίως χριστιανοὶ τινὲς ἐν τῇ προσωπικῇ αὐτῶν ζωῇ ἢ καὶ ἐν τῷ κηρύγματι ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας ἀπομονώνουν χριστιανικὰς τινὰς ἐντολάς, προσκολλῶνται εἰς αὐτάς ἐπὶ παραθεωρήσει ἄλλων ἐξ ἴσου σημαντικῶν καὶ διαμορφώνουν τύπους χριστιανικὸς μονομερεῖς, ἀρνούμενους νὰ βλέπουν τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα ὑπὸ τὸ

ἄπλετον φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας... Ἀποτέλεσμα; "Ὅταν συνειδητοποιηθῆ τὸ ἔστω καὶ μερικῶς ἐσφαλμένον... ἀπορρίπτεται καὶ πᾶν τὸ ἀληθές μετὰ τοῦ ἐσφαλμένου." Στὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἐπιθυμία γιὰ παράταση τῆς ζωῆς εἶναι ἱερὴ καὶ λίαν σεβαστὴ, ἀπαντοῦμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτὸ ἀποδεκτὸ χωρὶς τὶς ἀπαιτούμενες προϋποθέσεις ποιότητος τῆς ζωῆς. Ἐτσι τουλάχιστον θὰ ἔπρεπε νὰ βλέπει τὸ θέμα ἡ Ἐκκλησία ἡ ὁποία σκοπὸ δὲν ἔχει νὰ παρηγορήσει μὲ ἐκκοσμικευμένο τρόπο τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν βοηθήσει ἀπλῶς νὰ παρατείνῃ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ νὰ τὸν προετοιμάσει γιὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ νὰ τὸν παρηγορήσει μὲ θεάρεστο τρόπο. Νὰ τοῦ δώσει νὰ καταλάβῃ τὸ νόημα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τὴν ἀξία τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀσθενείας, τῶν δοκιμασιῶν, τῆς μνήμης θανάτου. Προορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νὰ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο βιολογικὴ ζωὴ, ἀλλὰ τὴν Ζωή, ἡ ὁποία ὅμως Ζωὴ δὲν προϋποθέτει μακροζωία, ἀλλὰ ζωὴ ἐν Χριστῷ. Εὐχεται βέβαια στὸ μυστήριον τοῦ γάμου τὴν μακροημέρευσιν ἀλλὰ ὄχι γιὰ λόγους εὐδαιμονίας καὶ ἀνάγκης βιολογικῆς ζωῆς, ἀλλὰ ὡς χρόνον ἱκανὸν γιὰ νὰ ἀξιωθεῖ ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴ συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νὰ προετοιμάσει τὸ πέρασμά του στὴν αἰώνια ζωὴ. Γιὰ ποιὸ ἄλλο λόγο χαρακτηρίζουμε ἄλλωστε τὴν ἐπίγειο ζωὴ μας μὲ "πειρατήριον"; Τὴ θέση αὐτὴ ἔχει καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Ν. Μητσόπουλος (" Θέματα Ὁρθοδόξου Ἡθικῆς...", σελ. 178) πού ἐμφαντικὰ ἐπισημαίνει ὅτι "ἐάν ἡ παράτασις τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωῆς ἐπιζητεῖται διὰ τὴν πρόοδον τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τελείωσιν αὐτοῦ, ἐάν ἐπιδιώκεται πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπαυξήσεως τοῦ χρόνου τῆς συνεργείας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σωτήριον ἔργον τοῦ Χριστοῦ, ἐάν ἐπιχειρῆται οὐχὶ πρὸς παράτασιν τῶν ἀπολαύσεων τῆς προσκαιροῦ ζωῆς, ἀλλὰ πρὸς πληρεστέραν συμμετοχὴν εἰς τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ἀναμφιβόλως ἡ ἐπιδιώξις αὕτη τοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον εἶναι κατὰ πάντα ἐπιτρεπτέα χριστιανικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένη." Αὐτὸ βέβαια δὲν ἀφορᾷ μόνον τὸν λήπτην ἀλλὰ καὶ τὸν δότην!

Στὸ σημεῖο αὐτὸ φοβοῦμαστε πὼς δὲν ὑπῆρξε πλήρης ποιμαντικὴ ἐνημέρωση τῶν ποιμένων καὶ μέσῳ αὐτῶν, τοῦ ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ. Ἴσως διδάξαμε μόνον πλημμελῶς στὸ ποιμνίό μας τὴ σημασία χωριῶν ὅπως: "θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημηῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημηῆσαι πρὸς τὸν Κύριον" καὶ "...μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου"; Μήπως αὐτὰ δὲν εἶναι γιὰ μᾶς ἢ μήπως δὲν ἔχουν αἰώνια ἰσχὺ; Ἡ μήπως δὲν ἤξερε τί ἔλεγε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πού μαρτυροῦσε πὼς "εἰ βούλει τὴν ζωὴν ἐξετάσαι τὴν ἐμήν, Ἐκεῖνος ἐστὶ";

Ὁ Καθηγητὴς Γ. Μαντζαρίδης (ETM, 263-4) σωστὰ ἐπισημαίνει πὼς "ὁ Χριστὸς...δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ παρατείνῃ τὴ ζωὴ τους, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀνακαινίσει καὶ νὰ τὴν ἀφθαρτίσει...Οἱ θαυματουργικὲς θεραπείες, ἢ οἱ νεκραναστάσεις πού πραγματοποιεῖ ὁ Χριστὸς, εἶναι ταυτόχρονα καὶ 'σημεῖα' τῆς παρουσίας τῆς βασιλείας Του. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δὲν ὀδηγηθεῖ σ' αὐτὴν, τότε τὸ 'σημεῖο' χάνει τὸ νόημά του. Καὶ ἡ Ἐκκλησία λοιπόν...σκοπὸς τῆς δὲν εἶναι ἡ προσωρινὴ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν βιολογικὸ θάνατο, ἀλλὰ ἡ ὀριστικὴ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ θανάτου καὶ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία ' τοῦ ἀπαλλάξαι τοῦ θανάτου, τὸ πείσαι θανάτου καταφρονεῖν πολλῶ μείζον' (Ἁγ. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἰπόμνημα εἰς τὸ Ματθ. στ' 34, PG. 57, 375-6). Στὸ ἴδιο συμπέρασμα καταλήγει καὶ ὁ πρόεδρος τῆς ΣΕΒ, Ἀρχιμ. π. Νικόλαος Χατζηνικολάου (ETM, σελ. 302-3): "Γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἡ παράταση τῆς βιολογικῆς ζωῆς εἶναι πολὺ κατώτερη ἀπὸ τὴν ἐνεργοποίησιν τῶν πνευματικῶν αἰσθητηρίων καὶ τὴν βίωσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς" ἀφοῦ " ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως εἰς ζωὴν αἰώνιον εἶναι ἀσύγκριτα ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀπεγνωσμένη πάλη νὰ παραταθεῖ ἡ ἐπίγεια ζωὴ μας"! Στὸ ἴδιο πνεῦμα κινούμενος ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναυπάκτου κ.κ. Ἰερόθεος γράφει στὴν εἰσήγησή του (ETM, σελ. 353): "Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἀπλῶς ἡ βιολογικὴ παράταση τοῦ λήπτου, ἀλλὰ ἡ αἰώνια σωτηρία του καθὼς ἐπίσης δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἀπλῶς ἡ ἀγάπη τοῦ δότη, ἀλλὰ

ἡ δυνατότητα δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου νὰ ἀποκτήσῃ τὸ αἰώνιο μέλλον του, νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Χριστό...".

Ὁ Ἀρχιμ. π. Νικόλαος Χατζηνικολάου πολὺ σωστὰ ἐπισημαίνει (ΕΤΜ, σελ. 281) πὼς "οἱ μεταμοσχεύσεις δὲν εἶναι ἓνα καθαρῶς ἰατρικὸ θέμα. "Ἐχουν ἔντονη κοινωνική, ἠθική, νομική καὶ πνευματικὴ διάσταση. Εἶναι κοινὴ πεποίθησις ὅτι στὸν τόπο μας ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ εἶναι κεντρικὸς καὶ οὐσιαστικὸς...αὐτὸ τὴν ὑποχρεώνει νὰ προσδιορίσει καὶ τοὺς βασικοὺς ἄξονες τῆς πνευματικῆς τῆς ἠθικῆς". Αὐτὸς ὁ ἔντονος κοινωνικὸς χαρακτήρας τῶν μεταμοσχεύσεων μπορεῖ νὰ παγιδεύσει τὸ σκεπτικὸ τῆς Ἐκκλησίας μας καθὼς οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας τοῦ "ἐγκεφαλικοῦ θανάτου" χρησιμοποιοῦν συχνὰ τὸ ἐπιχείρημα τῆς κοινωνικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν θυσία γιὰ τὸν ἀσθενῆ συνάνθρωπο. Ὑπάρχει ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ ἡ ὑποτιμημένη, ἴσως καὶ ἀδίδακτη στὶς μέρες μας, παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς ἀσθενείας. Οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, διδάσκουν πὼς ἡ ἀσθένεια ἔχει πολλὰς ὠφέλειες ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση κάθε ἀνθρώπου. Ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος (Λόγος ΜΗ) ἐξηγεῖ πὼς ἡ ὠφέλεια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ πίστεως τοῦ ἀσθενοῦς. Συγκεκριμένα: "οἱ εὐρισκόμενοι μακρὰν τοῦ Θεοῦ, ἵνα πλησιάσωσιν πρὸς αὐτόν, οἱ ἀμελεῖς ἵνα προφυλαχθῶσιν ἐκ τῶν βλαπτόντων αὐτοὺς πραγμάτων, οἱ ἀγωνισταὶ ἵνα αὐξήσωσιν τὸν πνευματικὸν αὐτῶν πλοῦτον, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Θεοῦ ἵνα ἔξωσι παρρησίαν, οἱ κοιμώμενοι ἵνα διεγερθῶσιν" (Ἀρχιμ. Β. Π. Μπακογιάννη, "Υγεία καὶ Ἀρρώστια", Ἐκδ. Ἀποστ. Διακονίας 1994, σελ. 61).

## Σύγχρονες θεολογικὲς ἀπόψεις

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τοὺς ἁγίους, πολλοὶ σύγχρονοὶ μας θεολόγοι ἀντιμετωπίζουν μὲ παρόμοιο σκεπτικὸ τὸ μεγάλο αὐτὸ πρόβλημα. Ὁ Καθηγητὴς Κ. Μπόνης ὁμιλῶν κατὰ τῆς εὐθανασίας ἀναφέρει τὰ ἐξῆς λίαν ἐνδιαφέροντα: "Ἡ εὐσπλαχνία σκοπὸν ἔχει νὰ ἀπαλύνῃ τὸν πόνο τοῦ συνανθρώπου...οὐδέποτε δύναται νὰ ἐξαχθεῖ μέχρι τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ζωῆς τοῦ πάσχοντος (ἢ τοῦ ἀσθενοῦς λήπτου, συμπληρώνουμε ἐμεῖς) δῆθεν ἐξ οἴκου ἢ ἐξ εὐσπλαχνίας...οὐδέποτε δικαιούμεθα νὰ ἐπεμβαίνωμεν εἰς βιαίαν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς ἐνός πάσχοντος, ἔστω καὶ ὑπὸ τῆς Ἰατρικῆς Ἐπιστήμης ἤδη ἀποφασισθέντος. Διότι ὁ θάνατος ὅπως καὶ ἡ ζωὴ, εἶναι περιοχαί, τὰς ὁποίας φύσει δὲν δικαιούμεθα νὰ παραβιάζωμεν". Καὶ συνεχίζει, συνοψίζοντας τὴν πατερικὴ διδασκαλία: "ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος πιστεύει εἰς τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, δέχεται τὰς θλίψεις γενικῶς καὶ τοὺς πόνους καὶ τὰς ἀσθενείας, τὰς οἰασδήποτε, μετὰ ὑπομονῆς καὶ καρτερίας..." (Α. Βουρλῆς-Ε. Παπαχαλαράμπος, "Φάκελλος μαθήματος Χριστιανικῆς Ἠθικῆς Α'", Ἀθῆναι 1996, σελ. 83). Ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Σ. Ἀγουριδῆ διατυπώνεται ἡ ἀποψις ὅτι "ὁ Χριστιανός δὲν πρέπει νὰ φοβᾶται τὸν θάνατον, ἂν πιστεύει ὅτι εἶναι τὸ ξεκίνημα μιᾶς νέας ζωῆς..." (ὡς ἀνωτέρω, σελ. 84/290), ἐνῶ καὶ ὁ Καθηγητὴς Χ. Γιανναρᾶς τονίζει μὲ νόημα τὰ ἐξῆς: "Τί διαφέρει ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν πόνο τοῦ ζώου, τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ζώου; Τὸ ἀνθρώπινο βλέμμα, ὁ λόγος, ἡ χειρονομία, ἡ καλλιτεχνικὴ πράξις, ὁ ἔρωτας...ὑποτάσσονται στὴ βιολογικὴ σκοπιμότητα; Κι ἂν ἡ προσωπικότητα εἶναι ἓνας τρόπος ὑπάρξεως πού πραγματοποιεῖται μόνο ὡς ἐλευθερία ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἀναγκαιότητα, τότε πὼς εἶναι δυνατόν αὐτὸ πού εἶναι ὁ ἀνθρώπος νὰ ταυτίζεται μὲ τὴ βιολογικὴ ἐπιβίωσις; Ἄν τὸ σπυρὶ τὸ σιτάρι πρέπει νὰ πεθάνει γιὰ νὰ δώσει καρπὸ, ποῖός εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ζωῆς πού δίνει ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος μέσα ἀπὸ τὴν ὀδύνη τῆς ἀρρώστιας τοῦ θανάτου; Ἀλλά, τέτοια ἐρωτήματα προϋποθέτουν κάποιες θεωρήσεις καὶ προβληματισμούς πού βρίσκονται στοὺς ἀντίποδες τῶν κριτηρίων πού μᾶς ἐπιβάλλουν οἱ μεθοδευμένοι μηχανισμοὶ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας" (ὡς ἀνωτέρω, σελ. 85-6/291-2).

Μήπως, λοιπόν, θά ἔπρεπε νά ἀρχίσουμε νά διδασκόμαστε καί νά διδάσκουμε οἱ ποιμένες καί οἱ πνευματικοί πατέρες αὐτήν τήν ἐσχατολογική προοπτική τοῦ ἀνθρώπου; Νά ξεκινήσουμε τήν διδασκαλία καί ἐφαρμογή τῆς (ἐπιτρέψτε μας τήν ἐκφραση) "ποιμαντικῆς τοῦ πόνου καί τῆς ἀσθενείας" καί τῆς μνήμης θανάτου ὡς θεάρεστης χριστιανικῆς ἀρετῆς; Βέβαια ἡ μνήμη θανάτου πού εἰσηγητές στό ETM χρησιμοποιοῦν κατά κόρον δέν εἶναι αὐτό πού νομίζουν οἱ πολλοί (δηλ. ἀρετή ἄσχετη μέ τήν θεία Χάρη), ἀλλά ὅπως λέει ὁ Ὅσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ("Κλίμαξ", σελ. 61) "οὐ πάσα μνήμη θανάτου ἀγαθή! Στό ἐρώτημα ποιά εἶναι ἡ ἀγαθή μνήμη θανάτου τήν ἀπάντηση δίνει ὁ Ὅσιος Φιλόθεος ("Κεφάλαια Νηπτικά", Φιλοκαλία Β', σελ. 286) : "Περιεκτική τῶ ὄντι πολλῶν ἀρετῶν ἡ ἐναργής τοῦ θανάτου μνήμη. Γεννήτρια πένθους, προτροπή ἐγκρατῶς ἔχειν ἐκ πάντων, ὑπόμνησις γεένης, μήτηρ εὐχῆς καί δακρύων, φυλακή καρδίας...κάθαρσις λογισμῶν ἐμπαθῶν ἐκ τῆς καρδίας...Ἐν αὐτῇ θεωρεῖται ὁ καθ' ὧραν ἀγών ὁ δυσμαχότατος, καί τοῖς πολλοῖς ὢν ἐν φροντίδι τῶν ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ". Διαφορετικά, προσπαθοῦμε νά παρηγορήσουμε τόν ἀνθρώπινο πόνο ὅχι ξεπερνώντας τον καί κάνοντάς τον ἐφαλτήριο γιά τήν αἰωνιότητα, ἀλλά δίνοντας τήν συγκατάθεσή μας γιά παράκαμψη τοῦ προβλήματος καί ἴσως δημιουργοῦμε τήν πεποίθηση στόν ἄρρωστο ἄνθρωπο ὅτι ὅπου "Θεός δέν βούλεται, ἐκεῖ μπορεῖ ἡ ἐπιστήμη". Ἄγνοοῦμε μήπως τό πατερικό περίφημο ρητό: "Κἂν λάβῃς κἂν μή λάβῃς, ἔλαβες παρά τοῦ μή λαβεῖν"; Μετά ἀπό ὅλα αὐτά, κινδυνεύουμε, ἐμεῖς οἱ ποιμένες, νά πέσουμε στήν παγίδα τῆς μηχανιστικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀνθρώπου ἀλλά καί τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καί τῆς σταυρικῆς μας πορείας. Σέ αὐτόν ἀκριβῶς τόν προβληματισμό ἀναφέρονται καί τά ὅσα γράφει ὁ Καθηγητής κ. Γ. Μαντζαριδῆς: "Ὅσο ἡ χριστιανική πίστη προσδιόριζε τήν προσωπική καί τήν κοινωνική ζωή τῶν ἀνθρώπων, ὑπῆρχε κάποιο πλαίσιο ἀσκήσεως καί τῆς ἱατρικῆς. Μέ τήν διάδοση ὅμως τῆς ἐκκοσμικεύσεως τά πράγματα ἄλλαξαν. Ἀμφισβητήθηκαν ὅλοι οἱ θρησκευτικοί καί ἡθικοί φραγμοί καί θεοποιήθηκαν ἡ ἀνθρώπινη κρίση καί ἡ ἔρευνα. Παράλληλα ἐπικράτησε στήν ἱατρική ἡ **μηχανιστική ἀνθρωπολογία** πού δημιουργεῖ καί τή σοβαρότερη προβληματική στή θεολογία...". Αὐτό τό μεῖζον πρόβλημα τῶν ἡμερῶν μας ἐπεσήμανε πρόσφατα ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος στό μήνυμά του ἐπί τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (25/3/02): "...τό **θαῦμα τῆς ζωῆς ἀναγάγεται σέ μηχανιστικό φαινόμενο**!!! Ἄν ὑπακούσουμε στά κελεύσματα αὐτῆς τῆς μηχανιστικῆς ἀντιλήψεως τότε φοβόμαστε ὅτι θά πρέπει νά δεχθοῦμε ἀβίαστα καί τοποθετήσεις, ἄγνωστες στό ὀρθόδοξο πνεῦμα, ἀνθρώπων μέ ἀντιλήψεις ὅπως αὐτές βουλευτοῦ πού πρόσφατα δήλωνε σέ συνέντευξή του : "Πιστεύω ὅτι εἶναι σύμφωνη (ἡ εὐθανασία) καί μέ τήν χριστιανική θρησκεία καί τήν ὀρθόδοξο πίστη μας διότι ποτέ δέν θά ἤθελε ὁ Χριστός μας νά βλέπει νά ταλαιπωροῦνται τά παιδιά Του κατ' αὐτόν τόν τρόπο..." (Τύπος τῆς Κυριακῆς 7/4/02, σελ. 67).

## Ἐνστάσεις περί ἀγιογραφικῶν χωρίων

Στή συνέχεια χρήσιμο εἶναι νά δοῦμε ἀπό κοντά ὀρισμένα ἐπιχειρήματα πού ἐπιστρατεύονται ἀλλά καί κάποιες θέσεις καί ἀπόψεις πού ταπεινά φρονῶ ὅτι δέν συνάδουν μέ τό πνεῦμα ἢ τίς ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας. Δέν ἔχω σκοπό νά παρουσιάσω τό ἔργο τῆς ΣΕΒ ὡς ἀπαξιωμένο οὔτε, πολύ περισσότερο, νά ἀμφισβητήσω τήν ὀρθότητα τῶν ἀποφάσεων καί κρίσεων τῆς ΙΣΕΕ, ἀλλά ἐπιθυμῶ νά σᾶς κάνω κοινωνούς τῶν ἀμφιβολιῶν, τῶν δισταγμῶν καί τῶν ἐνστάσεων πού πυροδοτοῦνται καί νά παρακαλέσω ὅπως ὑπάρξει ζωντανός, ἀδελφικός διάλογος πού πιθανόν βοηθήσει ὅλους μας, πρὶν παρθεῖ μιᾶ ἀμετάκλητη ἀπόφαση πού πιθανόν προσβάλλει τήν ἐλευθερία καί τό αὐτεξούσιό μας ἀλλά καί τοῦ ποιμνίου μας! Ἄς ἀρχίσουμε μέ τά χωρία πού χρησιμοποιοῦνται γιά νά στηρίξουν τήν ὀρθότητα τῶν μεταμοσχεύσεων. Στίς πρῶτες σελίδες τοῦ ETM, ἀναφέρονται τά παρακάτω χωρία: α) Ἰωα. ιε' 13, β) Γαλ. δ' 15, γ)

Ἐφ. δ' 25, δ) Γαλ. ε' 13 καὶ ε) Πράξ. κ' 35 καὶ στ) Α' Κορ. ιβ' 27 μεταξύ ἄλλων. Αὐτά τὰ χωρία ὅμως δέν τεκμηριώνουν τίς μεταμοσχεύσεις γιατί εἶναι ἐντελῶς διαφοροτικό τό νόημά τους. Πρὶν τὰ δοῦμε ἀναλυτικά εἶναι ἀνάγκη νά ὑπενθυμίσουμε πῶς, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Καθηγητής Π. Μπόνης ("Μεταμοσχεύσεις", σελ. 11) , "γιά τό θέμα αὐτό δέν ὑπάρχει τουλάχιστον γνωστή ἐντολή τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἢ γνωστός κανόνας θεσπισμένος ἢ ἐπικυρωμένος ἀπό Οἰκουμενική Σύνοδο...πού νά μᾶς ἐπιβάλλει ἢ νά μᾶς συνιστᾶ μιᾶ ὠρισμένη τακτική". Ἀλλά ἄς δοῦμε τό νόημα, τό "ἀπόθετον κάλλος" τῶν χωρίων.

**Α) Ἰωα. ιε' 13 :** " **Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τίς τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ**". Ἐδῶ ὁ Εὐαγγελιστής κάνει λόγο γιά τήν ἀγάπη πού πρέπει νά ἔχει κανεὶς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ, πού φθάνει μέχρι θυσίας τῆς ζωῆς του χάριν αὐτῶν. Εἶναι ἀλήθεια αὐτό πού ἔλεγε ὁ μακαριστός Γέροντας Παΐσιος ὁ Ἀγιορείτης: "Φαίνεται ὅτι ἡ δωρεὰ ὀργάνων καταξιώνεται μόνον ὅταν ἀποκλειστικό κίνητρο τῆς πράξης αὐτῆς εἶναι ἡ καθαρή ἀγάπη". Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὅμως, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἰατρός Κ. Καρακατσάνης στό βιβλίο του "Ἐγκεφαλῆκος Θάνατος" (σελ. 120-1), " ὅταν ἓνας ὑποψήφιος δότης ὀργάνων γνωρίζει τό συγκεκριμένο πρόβλημα ὑγείας τοῦ συνανθρώπου του... δέν δωρίζει τίποτε. Ὅταν ἓνας δότης θά ὀδεύει πρὸς τόν θάνατο, τότε θά δωρήσει μέ προϋπάρχον συμβόλαιο. Εἶναι δυνατόν αὐτή ἡ 'στάση ζωῆς' νά εὐλογηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία; Ἀποδοχή αὐτῆς τῆς ἀποψῆς θά ἐπέφερε σύγχυση στήν ἀξιολόγηση τῆς δωρεᾶς, θά εὐτέλιζε τήν ἐννοια τῆς θυσίας καὶ τῆς αὐτοθυσίας...". Πράγματι! Αὐτή ἡ τακτική δέν εἶναι ἡ ὑπέρτατη θυσία, ὅπως πολλοὶ ἀρέσκονται νά πιστεύουν, ἀλλά ἡ ἐφαρμογή καὶ ὁ ὀρισμός τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς ἀσπλαχνίας. Εἶναι, τρόπον τινά, μιᾶ ὑπεροπτική συμπεριφορά κάποιων ὑγιῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς πάσχοντες. Μήπως ἐμεῖς, οἱ ὑγιεῖς, παράγουμε καὶ διατηροῦμε τήν ὑγεία μας; Ὁ Θεός δέν εἶναι αὐτός ὁ ὁποῖος προνοεῖ ἀκόμη καὶ γιά αὐτά τὰ μαλλιά μας; Πῶς λοιπόν θά γυρίσουμε ἐμεῖς ἄλλοῦ τό πρόσωπό μας γιατί ἀπλούστατα ὁ Θεός μᾶς εὐεργέτησε μέ τό νά ἔρσικόμαστε ἀκόμη στή ζωὴ ἐν πλήρη ὑγείᾳ; Ἄλλο ἢ θυσία, ἢ ἢ αὐτοθυσία γιά τόν συνάνθρωπο καὶ ἄλλο ἢ δωρεὰ ὀργάνου μόνο στήν περίπτωση πού ὁ δότης πορεύεται πρὸς τόν θάνατο!

**Β) Γαλ. δ' 15 :** "...**Μαρτυρῶ γάρ ὑμῖν, ὅτι εἰ δυνατόν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι**". Ἐδῶ λόγος γίνεται ὄχι γιά τήν ἐπιθυμία δωρεᾶς τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Γαλατῶν, ἀλλά γιά τήν ἐκπληξή καὶ ἀπογοήτευση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιά τήν συμπεριφορά τους ἀπέναντί του. Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητής Π. Τρεμπέλας, ἐξηγεῖ: "Τινές ἐκ τούτου ἐνόμισαν, ὅτι ἡ ἀσθένεια τῆς σαρκός, ἦτο ἀσθένεια ὀφθαλμῶν. Ἡ ἐνδειξις ὅμως ἀόριστος καὶ ἀμφίβολος. Πόσον ἀβέβαιαι καὶ εὐμετάβλητοι εἶναι αἱ κρίσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ πόσον εὐκόλως ἀλλάσσουν οὗτοι γνώμας καὶ κρίσεις μεταπίπτοντες οὐχί σπανίως ἀπό τοῦ ἐνός ἄκρου εἰς τό ἕτερον! Ἰδοὺ καὶ ἐν προκειμένῳ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ὡς ἄγγελον Θεοῦ καὶ ὡς αὐτόν τόν Χριστόν εἶχον ὑποδεχθῆ τόν Παῦλον, πῶς ἐντός ὀλίγου τείνουν πρόθυμα τὰ ὄψα εἰς τὰς διαβολὰς καὶ συκοφαντίας τὰς ὁποίας εἰς βάρος του διέδιδον οἱ ψευδάδελφοί..." (βλ. σχετικό ὑπόμνημα, σελ. 53).

**Γ) Γαλ. ε' 13 :** "Ἔμεῖς γάρ ἐπ' ἐλευθερία ἐκλήθητε ἀδελφοί, μόνον μή τήν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆς σαρκί , ἀλλά διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις". Ἡ ἐλευθερία τήν ὁποία ἀπολαμβάνουμε ἐμεῖς οἱ Χριστιανοὶ δέν εἶναι ἀγαλίνωτη. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἐξηγεῖ ὁ ὑπομνηματιστής, ἐπισημαίνει σχετικά μέ τό χωρίο αὐτό ("...διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις") ὅτι "εἶτα δείκνυσι τρόπον, δι' οὗ ραδίως ἂν τοῦτο κατορθωθεῖ, ἥτοι τό μή καταχρᾶσθαι τῇ ἐλευθερίᾳ" (βλ. σχετικό ὑπόμνημα σελ. 65). Συνεχίζοντας ὁ Χρυσορρήμων ἅγιος τονίζει: "Ἐτερον αὐτοῖς ἐπιτίθησι ζυγόν τόν τῆς ἀγάπης, ἰσχυρότερον μὲν, κούφωτερον δέ καὶ ἠδίῳ πολλῶ". Ὁ Π. Τρεμπέλας θέτει τὰ πράγματα στή σωστή τους βάση διευκρινίζοντας

πὼς "διὰ τοῦ δουλεύειν ἀλλήλοις συντρίβεται πᾶς ἐγωισμός...τό ἔδαφος τῆς ταπεινώσεως εἶναι το μόνον κατάλληλον, ἵνα ριζοβολήσῃ καὶ ἀναπτυχθῇ τό δένδρον τῆς ἀγάπης". Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ,τέλος, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι "ἐπειδὴ γάρ ἀλλήλων ἄρχειν βουλόμενοι διεσχίσθητε, δουλεύσατε ἀλλήλοις, οὕτω γάρ συναχθήσεσθε πάλιν" ( βλ. τό ὡς ἄνω Ὑπόμνημα, σελ. 66).

**Δ) Ἐφ. δ' 25 :** "Διό ἀποθέμενοι τό ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμέν ἀλλήλων μέλη". Ὁ Ἅγιος Θεοδώρητος ἐρμηνεύει τό χωρίο ὡς προειδοποίηση τοῦ κινδύνου πού παραμονεύει ὅταν τό ψεῦδος εἰσχωρήσῃ μεταξύ τῶν Χριστιανῶν-μελῶν τοῦ αὐτοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας μας. Χαρακτηριστικά λέγει ὁ Ἅγιος Θεοδώρητος " καὶ μή ψεύδονται αἱ αἰσθήσεις ἀλλήλας. Κοινή γάρ ἡ ζημία τοῦ ψεύδους". Τό ψεῦδος ὅταν μπαίνει ἀνάμεσα σέ ἀδελφούς ἐν Χριστῷ διαλύει τήν ἐνότητά τους, δηλαδή τήν ἐνότητα τῶν μελῶν τοῦ αὐτοῦ σώματος. Περὶ τῆς ζημίας τοῦ ψεύδους λοιπόν ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου καὶ ὄχι περὶ τῆς δωρεᾶς ὀργάνων τοῦ σώματος ὡς ὑψίστης αὐτοπροσφορᾶς καὶ θυσίας!

**Ε) Πράξ. κ' 35 :** "Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν ὅτι οὕτω κοπιώντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τέ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτός εἶπε, μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν". Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς διασώζει τόν λόγο τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν Παύλου πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐφέσου. Στό σημεῖο αὐτό ὁ Ἀπόστολος καλεῖ τοὺς πρεσβυτέρους νά βοηθοῦν τοὺς ἀσθενεῖς στήν πίστη γιά νά μήν σκανδαλίζονται. Ὁ Π. Τρεμπέλας παρατηρεῖ πὼς "παρά τῷ Παύλῳ, ἀσθενούντες εἰσὶν οἱ μικρόν στερεοί, οἵτινες εὐκόλως σκανδαλίζονται, ὧν φειδόμενος ἵνα μήποτε ὑπόνοιαν φιλαργυρίας παράσχη ὁ ἀπόστολος, εἰργάζετο καὶ τῆς ἐπιτετραμμένης ἀμοιβῆς ἀπέσχε" (βλ. Ὑπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις, σελ. 559). Περὶ δέ τοῦ ὅτι "μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν", ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐρμηνεύει: "οὐκ εἶπεν ὅτι κακόν τό λαβεῖν ἀλλά βέλτιον τό μή λαβεῖν", ἐνῶ ὁ Ἅγιος Οἰκουμένιος ἐξηγεῖ τοὺς βαθμούς τοῦ μή λαμβάνειν ὡς ἀκολούθως: "Ἔστι τοίνυν εἷς βαθμός, ρίψαι τὰ αὐτοῦ. Δεύτερος, ἑαυτῷ ἐπαρκεῖν. Τρίτος καὶ ἑτέροις, τέταρτος τό καὶ κηρύττοντα καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα λαμβάνειν, μή λαμβάνειν..." (ὡς ἄνωτέρω Ὑπόμνημα). Ὡστε πρέπει, ὅπως μᾶς συμβουλεύει ὁ Ἀπόστολος, νά ἐργαζώμεθα γιά νά ἔχωμε τὰ ἀπαραίτητα καὶ νά δίνωμε καὶ ἐλεημοσύνη. Αὐτό ἄλλωστε εὐχεται καὶ ἡ Ἐκκλησία μας στήν πρώτη εὐχή τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου: "...ἵνα καὶ τοῖς χρεῖαν ἔχουσι μεταδιδῶσι". Συμπληρωματικά σέ ὅλα αὐτά ὁ Π. Τρεμπέλας ὑποστηρίζει πὼς "δέν εἶναι ἀνάγκη νά εἶναι τίς πλούσιος, ὥστε νά εἶναι εἰς θέσιν νά δίδῃ. Οὔτε εἶναι μακαριώτερος ὁ πλούσιος τοῦ πτωχοῦ, ὅστις λόγω τῶν ἀναγκῶν του, εὐρίσκηται ἠναγκασμένος νά λαμβάνῃ. Ἀλλά μακαριώτερον εἶναι νά πράττωμεν τό ἀγαθόν μέ ὅτι ἔχωμεν, ἀδιάφορον ἐάν τοῦτο εἶναι ὀλίγον ἢ πολύ, ἀρκεῖ ἡ διάθεσις ἡμῶν νά εἶναι πλουσία". Περὶ φιλανθρώπου ἀντιμετωπίσεως τῶν συνανθρώπων μας, περὶ διαθέσεως ἀγαθῶν ἐκ μέρους τῶν πλουσίων καὶ περὶ σκανδαλισμοῦ τῶν ἀδυνάτων στήν πίστη ὁ λόγος καὶ μόνον!

**ΣΤ) Α' Κορ., ιβ' 27 :** "Ἑμεῖς δέ ἐστέ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους".

Ὁ καθηγητής κ. Γ. Μαντζαρίδης στήν εἰσήγησή του στό ETM ( σελ. 267) σέ συνάφεια μέ τόν στίχο αὐτό, παραθέτει σέ σημείωση καὶ τόν παράλληλο στίχο Ρωμ., ιβ' 5 καὶ ἀναφέρεται στήν ἀνάλυση πού κάνει ὁ π. Νικόλαος Λουδοβίκος : " Ἴδού τό θεολογικόν θεμελίον τῶν μεταμοσχεύσεων, τό ὁποῖο βέβαια παραπέμπει στήν ἐσχατολογική πανενότητα(;) ἐν Χριστῷ, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἤδη ἀπό τήν ζωὴ αὐτή". Πολύ φοβοῦμαι ὅτι ὁ π. Νικόλαος Λουδοβίκος "ἐκβιάζει" μιά τέτοια ἐρμηνεία ἀρχίζοντας ἀπό τό τέλος, δηλαδή τήν Ἀγιογραφική θεμελίωση τῆς

σκέψεώς του ὑπὲρ τῶν μεταμοσχεύσεων! Ἄν ἀφήσουμε ὅμως τὴν Πατερικὴ μας Παράδοση νὰ ἐρμηνεύσει, θὰ διαπιστώσουμε τὸ ἀντίθετο. Συγκεκριμένα, ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ( " Περὶ Θεολογίας", Β' Ἑκατοντάς, Φιλοκαλία Β', σελ. 86 πδ') ἀναλύει : " Σῶμα Χριστοῦ εἶναι λεγόμεθα, κατὰ τό, ἡμεῖς δὲ Σῶμα Χριστοῦ ἐσμέν καὶ μέλη ἐκ μέρους. Οὐ κατὰ στέρησιν τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἐκεῖνο τὸ σῶμα γινόμενοι, οὐδ' ἂν πάλιν ἐκεῖνου καθ' ὑπόστασιν εἰς ἡμᾶς μεταβαίνοντος ἢ μεληδόν διατετανομένου, ἀλλὰ τό καθ' ὁμοιότητα Κυρίου σαρκός τὴν φθορὰν ἀποσειεσθαι τῆς ἀμαρτίας· Ὡς γάρ ὁ Χριστός κατὰ φύσιν σαρκί τε καὶ ψυχῇ καθό νοεῖται ἄνθρωπος, ἀναμάρτητον ἦν, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ πεπιστευκότες αὐτῷ χωρὶς ἀμαρτίας εἶναι δυνάμεθα"!!!

## Ἐνστάσεις ἐπὶ τῶν 55 θέσεων τῆς Ι.Σ.Ε.Ε.

Ἐνα σημεῖο πού μᾶς δημιουργεῖ πολλά ἐρωτηματικά εἶναι στή σελίδα 22 τοῦ ΕΤΜ, ὅπου στήν ἐνότητα "Εἰδικαὶ ἀρχαὶ" ἡ Ἐκκλησία μας βεβαιώνει πὼς "ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν θυσιάζει τὸν σεβασμὸ πρὸς τὸν δότην εἰς τὴν ἀνάγκην ἐπιβιώσεως τοῦ λήπτου. Ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι νὰ ζήσει ὁ λήπτης. Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δώσει ὁ δότης. Ὁ λήπτης λαμβάνει θνητὸν σῶμα, ὁ δότης δίδει ἀπὸ τὴν ἀθάνατον ψυχὴν του". Ὅμως, ἂν σκοπὸς δὲν εἶναι νὰ ζήσει ὁ λήπτης, τότε γιατί πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ δώσει ὁ δότης; Μήπως ἡ Ἐκκλησία προσπαθεῖ νὰ παραδεχτεῖ ἐμμέσως τὰ πτωχὰ ἀποτελέσματα τῶν κατὰ κανόνα (στατιστικές) ἀνεπιτυχῶν μεταμοσχεύσεων καὶ νὰ διασφαλιστεῖ στήν περίπτωση πού δὲν μπορέσει τελικὰ νὰ ζήσει ὁ λήπτης; Αὐτὸ θυμίζει λίγο (συγχωρέστε με) διπλωματικὴ ἀπάντηση Πυθίας καὶ ὄχι ἐκκλησιαστικὴ θέση. Καὶ πὼς γίνεται ἐνῶ ὁ δότης νὰ δίνει ἀπὸ τὴν ἀθάνατο ψυχὴν του, ὁ λήπτης νὰ λαμβάνει μόνον θνητὸ σῶμα καὶ πάλι νὰ μὴν ζεῖ; Ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει θὰ πρέπει ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀπορρίψει τὴν πατερικὴ διδασκαλία περὶ ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ νὰ θεωρήσει τὴν ζῶσαν-κατὰ τὴν μεταμοσχευτικὴ διαδικασία-καρδίαν ὡς φθαρτὸν μέλος μόνον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μὴ περιέχον ἐνεργείας ἢ καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς.

Στὴ σελίδα 24(παρ. 8), διαβάζουμε ἐκπληκτοὶ πὼς "ἡ ζωὴ ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ δὲν μᾶς δίδεται διὰ νὰ βιώνομεν τὴν φιλαυτίαν καὶ τὴν κτητικότητά μας...Ὁ καλύτερος τρόπος ἐπιστροφῆς τῆς εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ἐξ ἀγάπης προσφορά τῆς εἰς τὸν πλησίον...". Δηλαδή ὅλοι αὐτοὶ οἱ μοναχοί, ἀσκητές, ἐρημίτες καὶ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας βίωναν καὶ συνεχίζουν νὰ βιώνουν τὴν φιλαυτίαν, τὸν ἐγωισμό καὶ τὴν κτητικότητα σὲ ὅλο της τό μεγαλεῖο! Δὲν ἀντικρούεται αὐτὸ μὲ τὰ γραφόμενα στήν παράγραφο 5α ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν θυσιάζει τὸν σεβασμὸ τῆς πρὸς τὸν δότην; Ποῦ εἶναι ὁ σεβασμὸς ὅταν καλλιεργοῦμε τὴν ἄποψη ὅτι μόνον μὲ τὴν προσφορά ὀργάνων ἐπιστρέφουμε στὸν Θεὸ τὴν ζωὴν μᾶς μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο. Μήπως ἄθελά μας δίνουμε προτεραιότητα στὶς ἀνάγκες τοῦ λήπτη καταπατώντας τὸ αὐτεξούσιο τοῦ δότη τῆ στιγμὴ μάλιστα πού ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς διδάσκει κάτι πού ταιριάζει ἀπόλυτα στὸν λήπτη. Λέγει ὁ ἅγιος ("Φιλοκαλία", Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἐκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 1992, σελ. 48) ὅτι "ἐπειδὴ εἶναι φθαρτὴ στό σύνολό της ἡ φύση τῶν σωμάτων καὶ διαλύεται, μὲ ὅσους τρόπους ἐπιχειρεῖ κανένας νὰ τὴ σταθεροποιήσει, κάνει τὴ φθορὰ τῆς περισσότερο ἰσχυρὴ, ἐπειδὴ φοβᾶται καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ συνεχῶς τὸ ἐπιθυμητὸ, καὶ ἀντίθετα μὲ τὴ γνώμη του περιποιεῖται ἀσυναίσθητα μὲ τὸ ἐπιθυμητὸ τὸ ἀνεπιθύμητο, ἀφοῦ πιάνεται ἐξαρτημένος ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν ἀπὸ τὴ φύση τους, καὶ γι' αὐτὸ μεταβάλλει σύμφωνα μὲ αὐτὰ πού σκορπίζονται τὴν ψυχικὴν του διάθεσιν πού περιπλέκει ἄστατα ἀνάμεσα σ' αὐτὰ πού ρέουν καὶ δὲν καταλαβαίνει τὴν ἀπώλειά του, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ του ἔχει τέλεια τύφλωσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ δεινὰ καὶ ἡ σύντομη ὁδὸς τῆς σωτηρίας εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ συνειδητὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ πλήρης ἄρνησις σποργῆς ἐκ μέρους τῆς

ψυχής προς τό σῶμα καί τόν κόσμον αὐτό...ἀπελευθερωνόμαστε ἀπό τήν κακή φιλαυτία...παίρνοντας στή θέση τῆς κακῆς τήν ἀγαθή νοερή φιλαυτία, χωρισμένη ἀπό τή σωματική σπογγή, δέν παύομε μέ αὐτή τήν καλή φιλαυτία νά λατρεύομε τόν Θεό, ζητώντας συνεχῶς ἀπό τόν Θεό τή σύσταση τῆς ψυχῆς μας...!!! Ἀπό τά παραπάνω συνάγεται ἀβίαστα τό συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἄν προστάτευε καί ἐνδιαφερόταν περισσότερο γιά τή σωτηρία τῆς ψυχῆς τοῦ λήπτη, τότε- μέ τή Χάρη τοῦ Θεοῦ - δέν θά ὑπῆρχε σχεδόν καθόλου ἡ ἀνάγκη μεταμοσχεύσεων καί ἄρα καί ἡ ἐναγώνια προσπάθεια ἐξεύρεσης δοτῶν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος τότε θά ἦταν ἐξοικειωμένος μέ τόν θάνατο καί τή μνήμη θανάτου!

Μιά ἀκόμη ἀπορία πού μᾶς δημιουργεῖ ἡ θέση αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας μας (στή σελ. 24) καί πιά συγκεκριμένα ἡ ἀναφορά στό χωρίο Ἰω. ιε' 13 : "μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἵνα τίς τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ", εἶναι τό πῶς μπορεῖ κανεὶς νά ἀποδείξει τήν ἀγάπη του πρὸς τόν πάσχοντα πλησίον, ὅταν γηράσκει ἐν πλήρη ὑγείᾳ, ξεπερνᾷ τό ὄριο ἡλικίας καί καταλήγει σέ βαθιά γεράματα, χωρίς ποτέ νά χρειασθεῖ νά προσφέρῃ κάτι ἀπό τό σῶμα του; Τότε, τό μνημονευόμενο στό ΕΤΜ ὡς "εὐλογημένο ἔλασσον" δέν θά εἶναι παρά ἄχρηστο εὐλογημένο ἔλασσον καί ὁ ἄνθρωπος, ἐπαναπαυόμενος στήν φιλαυτία καί τήν κτητικότητά του θά ἀντικρῦζει ἀπό μακριά καί μέ οἶκτο τόν πονεμένο συνάνθρωπο. Ὅμως, κατά τό πνεῦμα τοῦ σχετικοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου, ἡ δυσία εἶναι δυσία, ὄχι ὅταν κάποιος δίνει κάτι πού πιθανόν σέ λίγο ἢ πολύ θά εἶναι ἄχρηστο γι' αὐτόν, ἀλλά ὅταν μπορεῖ νά ἔχει κάτι τό ὁποῖο ὅμως στερεῖται γιά νά τό προσφέρει στό συνάνθρωπό του-ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω μέ τόν τέταρτο βαθμῶ τοῦ μή λαμβάνειν τοῦ Ἁγίου Οἰκουμένου!

Στή σελίδα 25, παράγραφο 12, ἡ Ἐκκλησία, ἔστω ὡς ἀναρμονία κατά τήν δική της ἐκφραση, λέει ὅτι "θά ἤμποροῦσε νά δεχθῆ τήν διεθνῶς ὁμόφωνον ἄποψιν ὅτι ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ταυτίζεται μέ τό ἀμετάκλητον βιολογικὸν τέλος τοῦ ἀνθρώπου". Ἐπὶ τούτου ἔχουμε νά θέσουμε τήν ἐξῆς ἐρώτηση: "Γιατί παραβλέπει ἡ Ἐκκλησία μας (ἡ ΣΕΒ προτείνει καί ἡ ΙΣΕΕ υἱοθετεῖ;) τίς ἀπόψεις τῶσων ἄλλων διακεκριμένων (ἄν καί ἀναγνωρίζουμε τήν ἀξία καί ἐπιστημολογία τῶν μελῶν τῆς ΣΕΒ, δέν μποροῦμε νά δεχθοῦμε ὅτι ὅλοι οἱ διακεκριμένοι ἐπιστήμονες συναπαρτίζουν τήν ἐν λόγω ἐπιτροπή σέ ἀντίθεση μέ τοὺς λοιποὺς ἐπιστήμονες-ιατροὺς πού βρίσκονται καί δραστηριοποιοῦνται ἐκτός αὐτῆς) ἐπιστημόνων ὅπως οἱ ἰατροὶ Χριστοδουλίδης, Ἀβραμίδης, π. Τσιούτσικας, Καρακατσάνης, Robert Truog, D.Shewmon, Younger, μέλη τοῦ Πανελληνίου Ἰατρικοῦ Συλλόγου, ὁ Καθηγητὴς Π. Μπούμης καί ἄλλοι πολλοὶ ἐπιστήμονες. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ ἰατρός Α. Ἀβραμίδης γράφει πῶς "οὔτε ὁμόφωνη εἶναι, οὔτε ἄποψη εἶναι." Ἐχει δέ ἓνα ψευδεπίγραφο νοηματικὸ περιεχόμενον, καθαρῶς συμβατικὸ" ("Ορθόδοξος Τύπος", 12/4/02). Καί πῶς νά εἶναι ὁμόφωνη ἀφοῦ ὅπως λέει ὁ Καθηγητὴς κ. Ι. Μπούμης: "στήν ἐπιστήμη ἀκόμη καί σήμερον καί παρ' ὅλες τίς προόδους δέν εἶναι γενικῶς καί ὁμοφώνως δεκτό, πότε ἐπέρχεται ὁ θάνατος ἐνός προσώπου..." ("Μεταμοσχεύσεις...", σελ. 13). Στό ἴδιο βιβλίον (σελ. 54-55) διαβάζουμε σχετικά μέ μιὰ ομάδα ἀπὸ 18 πανεπιστημιακοὺς ἰατροὺς καί ἰατροὺς τοῦ Ε.Σ.Υ. σέ ἐκτενές κείμενον πρὸς τήν ἐφημερίδα "Τὸ Βῆμα" νά τονίζουν πῶς "γνωρίζουν οἱ εἰσηγούμενοι τὴ λήψη ὀργάνων ἀπὸ βαρῦτατα τραυματισμένους ἀσθενεῖς στοὺς ὁποίους διαπιστώνεται, μέ κλινικὲς δοκιμασίες, ὅτι τό στέλεχος τοῦ ἐγκεφάλου ἔχει ὑποστῆ βαριά, μὴ ἀναστρέψιμη βλάβη (εἶναι "νεκρὸ") ὅτι αὐτό δέν σημαίνει ὅπως ὅποτε ὅτι καί ὁ ὑπόλοιπος ἐγκέφαλος ἔχει ὑποστῆ μὴ ἀναστρέψιμη βλάβη;...Γνωρίζουν οἱ εἰσηγητὲς αὐτοὶ ὅτι ἀναφέρονται περιπτώσεις (σπάνιες μὲν, ἀλλ' ἀναφέρονται) "ἐγκεφαλικά νεκρῶν" ἀσθενῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνένηψαν καί ἐπανήλθαν στήν ἐνσυνείδητη ζωὴ; Γνωρίζουν, τέλος, ὅτι ὑπάρχουν γιανοί, οἱ ὁποῖοι ἀμφιβάλλουν ἐάν ὁ βιολογικὸς θάνατος ταυτίζεται μέ τόν ἀποκαλούμενον "ἐγκεφαλικὸ θάνατο;"

Ὁ κ. Καρακατσάνης ἀναφέρεται στό βιβλίο του σέ πολλούς ἰατρούς ἐπιστήμονες πού δραστηριοποιούνται τόσο στήν Ἑλλάδα ὅσο καί στό ἐξωτερικό. Στή σελίδα 67 ("Ἐγκεφαλῖκος Θάνατος: Ταυτίζεται μέ τό θάνατο τοῦ ἀνθρώπου; - Ἱατρική καί Φιλοσοφική θεώρηση", Β΄ Ἐκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2001) διαβάζουμε τή θέση τοῦ Καθηγητοῦ Παιδιατρικῆς Ἀναισθησιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Harvard καί Διευθυντοῦ Μ.Ε.Θ. τοῦ Παιδιατρικοῦ Νοσοκομείου τῆς Βοστώνης, Robert Truog: "Ὁ ἐγκεφαλῖκος θάνατος παραμένει ἀσυνάρτητος στήν θεωρία καί συγκεχυμένος στήν πράξη", ἐνῶ ὁ ἰατρός Younger ὑποστηρίζει ὅτι ὁ "ἐγκεφαλῖκος θάνατος ἔχει ἐπιφέρει σύγχυση ὄχι μόνο στήν κοινωνία ἀλλά καί στά μέλη τοῦ ἱατρικοῦ καί παραϊατρικοῦ προσωπικοῦ"! Τέλος, στή σελίδα 90, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς του Harvard, Henry Beecher, παρατηρεῖ ὅτι "ὁ θάνατος ὀρίζεται σέ διάφορα ἐπίπεδα: κυτταρικός, "φυσιολογικός",...σέ ὁποιοδήποτε ἐπίπεδο καί ἂν ἐπιλέξουμε νά ὀρίσουμε τό θάνατο, αὐτό εἶναι μιᾶ ἀυθαίρετη ἀπόφαση"!!! Ἀκόμη, στό ἔγκυρο περιοδικό "Ἱατρικό Βῆμα" τοῦ Πανελληνίου Ἱατρικοῦ Συλλόγου, τεύχος Νοε-Δεκ. 1999, ἀναφορικά μέ τήν "ὁμοφωνία" αὐτή, σημειώνεται πώς "ὑπάρχουν ἐπιστήμονες μέ κύρος καί γνώση, οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται νά δεχθῶν τή διάγνωση τοῦ θανάτου τοῦ ἐγκεφαλικοῦ στελέχους ὡς τοῦ τέρατος τῆς ζωῆς". Στό σημεῖο αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό νά ἀναφερθῶμε καί σέ μιᾶ βαρύνουσα σημασία ἀποψη- αὐτή τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος πού ὡς Μητροπολίτης Δημητριάδος δήλωνε ἐμφαντικά πώς "ἡ καθιέρωση τοῦ "Ἐγκεφαλῖκου Θανάτου" ἀπό τήν ἐπιστήμη δέν φαίνεται νά εἶναι τελεσίδικη. Ἐκτός τοῦ ὅτι δέν γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπό ὅλους,...Τά ἀνωτέρω σημαίνουν ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἐμπρός της περιθώρια ἐξελιξέως ὥστε νά μπορεῖ νά ἀναστρέφει ἀκόμα καί αὐτές τίς σήμερα κρινόμενες ὡς μὴ ἀναστρέψιμες καταστάσεις" (Ι. Μπούμη, "Μεταμοσχεύσεις...", σελ. 46-47 ἀναφορά στό βιβλίο τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος καί νῦν Ἀρχιεπισκόπου κ. Χριστοδούλου, "Ἐγκεφαλῖκος ἢ καρδιακός θάνατος;", σελ. 14). Πάντως ἐμεῖς διαπιστώσαμε πώς ὑπάρχει μιᾶ πραγματική ὁμοφωνία ὅσον ἀφορᾷ τίς παρενέργειες τῶν ἀπαραίτητων, στίς μεταμοσχεύσεις, ἀνοσοκατασταλτικῶν φαρμάκων, ἡ ὁποῖα συστηματικά ἀποσιωπᾶται. Τά φάρμακα αὐτά "εὐθύνονται γιά τήν ἀνάπτυξη κακοήθων νεοπλασμάτων στά ἄτομα πού ἔχουν ὑποστεῖ μεταμόσχευση καί πάνω σ' αὐτό δέν ὑπάρχει διαφωνία μεταξύ τῶν ἱατρῶν..." (Κυπρ. Χριστοδουλίδη, "Μεταμοσχεύσεις: Λύση ἢ Πρόβλημα;", Ἐκδ. Ὑπακοή 1995, σελ. 13, σημ.3).

Σοβαρό προβληματισμό προκαλεῖ ἐξάλλου ἡ παράγραφος 13 (σελ. 25) ὅπου οὔτε λίγο οὔτε πολύ ἡ ΣΕΒ διατείνεται πώς "ἡ τεχνητὴ ὑποστήριξη τῆς ἀναπνοῆς προσωρινῶς ἀναχαιτίζει τήν διαδικασία ἀποσυνθέσεως τοῦ σώματος ὄχι ὅμως καί τήν ἀναχώρησιν τῆς ψυχῆς"!!! Μέ δεδομένο, κατὰ τήν ἐπιστήμη, ὅτι ἡ διακοπὴ ὑποστηρίξεως τῆς ἀναπνοῆς ἐπιφέρει τό σταμάτημα τῆς καρδιάς καί τόν ἀμετάκλητο θάνατο καί συνεπῶς τή λύση τῆς συμφυῖας ψυχῆς καί σώματος, εἶναι δυνατόν σέ αὐτή τήν περίπτωση νά συγκρατεῖ ἡ μηχανικὴ ὑποστήριξη τή ζωὴ σέ ἓνα σῶμα χωρὶς ψυχὴ; Ἡ μήπως ἐπιχειρεῖ ἡ ΣΕΒ νά μᾶς πεῖ ὅτι ὅταν βρίσκεται κανεὶς σέ κατάσταση "ἐγκεφαλικοῦ θανάτου" τό μόνο πού προσφέρει ἡ τεχνητὴ ἀναπνοὴ εἶναι ἡ ἀποσύνδεση τοῦ σώματος πού κατὰ τά ἄλλα θεωρεῖται ἓνα πτώμα μέ ζωντανὴ καρδιά, γιὰτί διαφορετικὰ ποιὸς ὁ λόγος νά προσπαθοῦμε νά μεταμοσχεύσουμε μιᾶ νεκρὴ καρδιά;

Στίς παραγράφους 18-21 λόγος γίνεται γιά τή συνειδητὴ συναίνεση καί τήν ἀπαράδεκτη "εἰκασία" πού ἀναιρεῖ τό αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα, στήν εἰσήγηση τοῦ Ἀρχιμ. π. Νικολάου Χατζηνικολάου (σελ. 279), ἐνῶ ἀρχικά δηλώνεται πώς "εἰκαζόμενη συγκατάθεση δέν ὑπάρχει", στή σελίδα 295 ἀλλάζει(;) γνώμη ὁ σεβαστὸς πρόεδρος τῆς ΣΕΒ καί δηλώνει πώς "ἡ Ἐκκλησία, λοιπόν, ὑπὸ ὄρους θά μπορούσε κατ' οἰκονομίαν νά δεχθεῖ καί τήν ὑποκατάσταση τῆς βουλήσεως τοῦ δότη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ἐφ' ὅσον βέβαια αὐτὴ δέν

έρχεται σέ αντίθεση μέ τή δική του. Αὐτοί μποροῦν νά εικάσουν καί τήν ἄρνησή του, αὐτοί μποροῦν νά θεβαιώσουν καί τή συγκατάθεσή του!!!! Κι αὐτό, βάσει τῶν ἱερῶν συγγενικῶν δεσμῶν, ἀλλά καί λόγω τῶν ἐξόδων καί τῶν κόπων στούς ὁποίους ὑποβάλλονται οἱ συγγενεῖς συνήθως. Θά θέλαμε πολύ νά μᾶς ἐξηγήσει κάποιος τά θεολογικά ἐπιχειρήματα στά ὅποια στηρίζεται ἡ ἄποψη ὅτι τό σῶμα τοῦ δότη ἀνήκει καί στούς συγγενεῖς του καί οἱ ὅποιοι ἔχουν δικαιώματα πάνω του! Καί μάλιστα βάσει τοῦ ἀποστολικοῦ : "Εἰ δέ τίς τῶν ἰδίων καί μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τήν πίστιν ἤρνηται καί ἔστιν ἀπίστου χειρῶν". (Α' Τιμ. ε' 8)! Ἐχουμε τήν ἄποψη πῶς αὐτό τό χωρίο δέν μπορεῖ νά στηρίξει τά τῶν συγγενικῶν ὑποχρεώσεων ἀναφορικά μέ τίς μεταμοσχεύσεις ἀφοῦ τό νόημα τοῦ ἀποστολικοῦ αὐτοῦ χωρίου εἶναι ἐντελῶς διαφορετικό. Ὁ ἀείμνηστος Π. Τρεμπέλας στό σχετικό του Ἰτόμνημα (σελ. 374-5), ἐξηγεῖ πῶς ἐδῶ ὁ Ἀπόστολος κάνει λόγο γιά τά τέκνα τῶν χηρῶν! Ἀπό τό στίχο 3 ὡς καί τόν 16 ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συμβουλεύει τόν Τιμόθεο γιά τό πῶς πρέπει νά στέκονται καί νά συμπεριφέρονται οἱ χήρες καί οἱ ἄλλοι πρός αὐτές. Πιό συγκεκριμένα, στό στίχο 4 ζητᾶ ἀπό τά παιδιά καί τά ἐγγόνια τῶν χηρῶν νά τίς σέβονται καί νά ἀποδίδουν τιμές καί ἀμοιβές πρός αὐτές. Στό στίχο 7 παραγγέλει νά μήν δίδουν ἀφορμή κατηγορίας καί σκανδαλισμοῦ οἱ χήρες καί οἱ ἀπόγονοί των, ἐνῶ στόν στίχο 8 αἰτιολογεῖ αὐτήν τήν παραγγελία μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι αὐτό εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Π. Τρεμπέλας σχολιάζει: "Παραγγέλει δέ ὁ νόμος ἐν τῇ πέμπτῃ ἐντολή ὡς ὑποχρέωσιν ἀπαράβατον τῶν τέκνων νά τιμῶσι τόν πατέρα αὐτῶν καί τήν μητέρα. Ἀθετοῦντα λοιπόν τά τέκνα τήν ἐντολήν ταύτην, ἀφοῦ ἡ πρός τοὺς οἰκείους καί μάλιστα τά ἴδια τέκνα καί τοὺς γονεῖς στοργή εἶναι συναίσθημα...παρουσιάζονται διά τῶν χειλέων μόνον ὁμολογοῦντα τήν πίστιν, ἐν τοῖς πράγμασι δέ ἀρνούμενα αὐτήν, ἀλλά καί δυσφημοῦντα ταύτην εἰς τά ὄμματα τῶν ξένων πρός αὐτήν ἀνθρώπων".

Ἐνα ἄλλο σημεῖο πού μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση μονομεροῦς ἀντιμετωπίσεως τοῦ λήπτη σέ βάρος τοῦ δότη εἶναι αὐτό στή σελίδα 297 πού ἀναφέρεται στήν ἀξία καί τήν ἱερότητα τῆς ὑπό τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς τῆς μακροζωίας. Γίνεται προσπάθεια νά στηριχθεῖ ἡ θέση αὐτή στό Ἀγιογραφικό: "Τίμα τόν πατέρα σου καί τήν μητέρα...ἵνα μακροχρόνιος γένῃ...". Ἡ μακροβιότητα ὅμως αὐτή δέν εἶναι ἀπροϋπόθετη. Ἀντίθετα, ἔχει αὐτή ἀξία ὅταν ἀποτελεῖ στάδιο διαρκοῦς ἀγῶνος πρός σωτηρίαν. Διαβάζουμε στό ἀγιορείτικο Γεροντικό περιπτώσεις γηραιῶν ἀγίων ἀσκητῶν πού εὔχονταν μακροήμερευσιν γιά νά "βάλουν ἀρχή μετανοίας"! Ἄν ὅμως εἶναι ἱερή ἡ παράταση τῆς ζωῆς γιά τό λήπτη ἐφ' ὅσον βέβαια αὐτή ξεπεράσει τά ὅρια τῆς ἀπλῆς βιολογικῆς ζωῆς, γιατί δέν εἶναι ἐξ' ἴσου ἱερή ἡ ἔστω ὀλιγοήμερη παράταση τῆς ζωῆς τοῦ δότη ἄν πρόκειται μέσα σέ αὐτές τίς ἡμέρες (ποιός ἄραγε μπορεῖ νά τό ἀποκλείσει αὐτό;) νά συνδιαλλαγῆ καί συμφιλιωθεῖ μέ τόν Δημιουργό του; Πῶς, τέλος, συμβιβάζεται (σελίδα 298) τό νά ὑποστηρίξει κανεῖς ταυτόχρονα ὅτι "ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς εἶναι μεγαλύτερη γι' αὐτούς πού στέκονται στό πλευρό του παρά γι' αὐτόν πού ἀδυνατεῖ ἀκόμη καί νά συνειδητοποιήσῃ τήν ὑπαρξή του" μέ τό ὅτι ἐκεῖνες τίς τελευταῖες στιγμές "ἡ ψυχὴ κρίνεται"; Κατά πόσον ἄραγε διαφέρει ἡ συνείδηση τῆς ὑπάρξεως ἀπό τήν ψυχὴ;

Τό ἀποκορύφωμα τοῦ (δικοῦ μας τουλάχιστον) προβληματισμοῦ δημιουργεῖται μέ τή φράση πού διευκρινίζει ὅτι "ὑπάρχει πάλι περίπτωση πού σεβασμός στόν ἀνθρωπο σημαίνει ὅτι ὄχι ἀπλῶς τοῦ ἐπιτρέπουμε, ἀλλά ἀκόμη καί τόν διευκολύνουμε νά πεθάνει!" (σελ. 301) Αὐτό μπορούμε ἀβίαστα νά το χαρακτηρίσουμε ὡς ἐνεργητικὴ εὐθανασία(!) (ἢ μήπως παθητικὴ;) καί εὐχόμαστε νά ἐννοεῖ κάτι ἄλλο ὁ σεβαστός εἰσηγητῆς ἀπό αὐτό πού ἀφήνεται νά φανεῖ. Ἀλλά καί τό παράδειγμα μέ τήν εὐχή τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς ψυχορραγοῦντα εἶναι ἄστοχη ἀφοῦ ἄλλο εἶναι ἡ εὐχή καί ἄλλο ἡ διευκόλυνση. Γιά τόν λόγο ἀκριβῶς αὐτό ἐπεσήμανε στό παρελθόν ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος ὅτι ("Ορθόδοξος Τύπος", 31/5/02, σελ. 3-4) "ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζοντας τήν ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πάντοτε φιλάνθρωπα ζητεῖ

τήν απαλλαγή " από πάσης θλίψεως, κινδύνου και ανάγκης", ένίοτε δέ εύχεται και για τήν ανάπαυση τών οδυνομένων (εύχή εις ψυχορραγούντα). Οι άνθρωποι προσευχόμεσθε, δέν αποφασίζουμε για τή ζωή και τό θάνατο". Στο πανεπιστημιακό σύγγραμμα τών καθηγητών κ. Ξ. Παπαχαλαράμους και Α. Βουρλή ("Χριστιανική Ήθική Α, σελ. 296/90) διαβάζουμε σχετικά: " Τό κέντρο βάρους τής εύχης έγκείται εις τήν παράκλησιν πρός τόν Θεόν " ίνα τήν από τοῦ σώματος διάλυσιν τής ψυχῆς...έν αναπαύσει" ποιήση συγχωρών τάς άμαρτίας τοῦ ψυχορραγούντος. Δέν ζητεί (άρα δέν διευκολύνει!) ή Έκκλησία διά τοῦ ιερέως τήν διάλυσιν τής ψυχῆς από τοῦ σώματος, αλλά τήν έν "αναπαύσει" διάλυσιν αὐτῆς. Δέν έπιζητείται δηλαδή διά τής εύχης ό θάνατος καθ' έαυτόν πρός απαλλαγήν από τής οδύνης. Έπιζητείται, όπως ό Θεός...συγχωρήσῃ τόν ψυχορραγούντα και λύσῃ αὐτόν...και αναπαύσῃ αὐτόν...και πάλιν εις τόν Θεόν άφίεται ό τερματισμός τής ζωῆς". Ένώ στή σελίδα 89/295 διαβάζουμε πώς " ναί μέν αίτεΐται ή Έκκλησία παρά τοῦ Κυρίου όπως τά τέλη τής ζωῆς τοῦ ανθρώπου είναι άνώδυνα, τοῦτο όμως οὐδόλως σημαίνει ότι πρέπει να άφαιρήται ή ζωή τοῦ οδυνομένου άσθενούς ή και τοῦ πρός θάνατον οδούντος έν οδύνη". Πάντως τό έπιχείρημα αὐτό έρχεται ως άποκορύφωμα τής προηγουμένης τοποθετήσεως, ότι δηλαδή ό ύποψήφιος δότης πρέπει "νά έκχωρήσει...τό δικαίωμα...στους γιατρούς και τους δικούς του,...νά τοῦ σταματήσουν αὐτοί τήν καρδιά εκείνη τή στιγμή πού αὐτοί κρίνουν...!" (Οὐδέν σχόλιον!)

Μιά ακόμη άποψη είναι αὐτή (σελ. 298-9) πού θέλει τήν ζωή να έχει από τή φύση(;) συγκεκριμένες προδιαγραφές ποιότητος! Έπίσης τό ότι είναι άνώφελη ή μηχανική ύποστήριξη εκτός άν γνωρίζουμε ότι χαρίζει ζωή! Έρωτούμε δέ, γιατί θεωρείται προσκόλληση στά γήινα ή επιβίωση χωρίς προοπτική ζωῆς (όταν μάλιστα έχει τονιστεΐ πίο πάνω ή αξία τών τελευταίων στιγμών για τόν δότη, τόν ιατρό και τους συγγενείς του) και δέν είναι προσκόλληση ή έπιμονή μας για μεταμόσχευση οργάνων στόν λήπτη πρός συνέχιση μιās άμφιβόλου ποσότητος και ποιότητος ζωῆς;

Κάτι άλλο πού χρειάζεται διευκρίνιση είναι ή φαινομενική τουλάχιστον αντίθεση στά λεγόμενα τοῦ π. Νικολάου στις σελίδες 298 και 300 τοῦ ETM. Συγκεκριμένα, ένώ στή σελίδα 298 γράφει ότι " ή ποιότητα ζωῆς πρέπει να είναι συμβατή με τήν επιβίωση. Η φύση δέχεται ζωή μόνο με συγκεκριμένες προδιαγραφές ποιότητος. Σήμερα επιβάλλουμε τήν επιβίωση με όρους άπαραδέκτης ποιότητος. Άλλο επιβίωση, άλλο ζωή.", στή συνέχεια στή σελίδα 300 ισχυρίζεται πώς " ύπάρχει περίπτωση πού σεβασμός στή ζωή σημαίνει να παλέψουμε με όλες μας τίς δυνάμεις κάποιος να ζήσει εστω και με εκτεταμένη σωματική άναπηρία." Είναι δηλαδή ή εκτεταμένη σωματική άναπηρία ποιότητα ζωῆς, (σύμφωνα πάντα με τά δικά σας λεγόμενα) πού θά δεχθεΐ ή φύση; Σύγχυση βέβαια δημιουργείται και με δημοσίευση κειμένου τοῦ π. Νικολάου στό περιοδικό "Πειραική Έκκλησία" (Φ. 117, 6/2001, σελ. 41-43) όπου οὔτε λίγο οὔτε πολύ διαβάζουμε τό αντίθετο περί προδιαγραφών. Συγκεκριμένα, στή σελίδα 42 γράφει : "ή δυνατότητα να παρέμβουμε στήν ποιότητα...άνοίγει τίς πύλες στό ένδεχόμενο μιās κοινωνίας γενετικών διακρίσεων, ρατσισμού...μιās κοινωνίας στήν όποία θά έχουν θέση μόνο οι υγιείς, οι ισχυροί, οι συγκεκριμένων προδιαγραφών άνθρωποι."

Ίδιαίτερη άπογοήτευση προκαλούν κάποιες "δογματικές" θέσεις τοῦ π. Νικολάου Χατζηνικολάου, όπως τό "άπόμακρο ένδεχόμενο ενός άπιθάνου θαύματος-διότι περί αὐτοῦ πρόκειται...(!!!) αλλά και ή πραγματικότητα (δῆθεν) τοῦ δότη πού "άμετάκλητα" πεθαίνει!!! Τέτοιου είδους θέσεις, νομίζουμε, πώς άπάδουν τής διδασκαλίας τής Έκκλησίας μας περί τής Θείας Χάριτος, περί τής θαυματουργοῦ έπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ ( "όπου Θεός γαρ βούλεται, νικάται φύσεως τάξις"), κ.ά. Και κάτι άλλο. Η άποψή σας αὐτή π. Νικόλαε αντίβαινει σ' αὐτήν τής Έκκλησίας άφοῦ όπως διαβάζουμε στό έγκριτο έπίσημο περιοδικό τής Έκκλησίας τής

Έλλάδος ("Έκκλησία", 1/2001, σελ. 42), "οι στιγμές της ζωής μας... του πόνου, της αδυναμίας και των δοκιμασιών μας...διευκολύνουν την ταπείνωση, διανοίγουν την οδό της θείκης αναζήτησης και προκαλούν τό θαύμα και τό σημείο της θείκης χάριτος και παρουσίας." Αὐτά πού γράφει ἡ Έκκλησία μας, γιά τήν εὐθανασία ἐν προκειμένω, δέν ἰσχύουν στήν περίπτωση τῶν ὑποψηφίων δοτῶν;

Ἐπί τῆ εὐκαιρία, μιᾶς καί ἔγινε ἀναφορά στό θέμα τῆς εὐθανασίας νά ὑποβάλλω καί ἓνα ἐρώτημα πρὸς κάθε κατεύθυνση (Ι.Σ.Ε.Ε., Δ.Ι.Σ., Σ.Ε.Β.) : Αὐτά τά ὁποία λέτε καί διακηρύσσετε γιά τήν εὐθανασία, γιατί τά ἀναιρεῖτε στήν περίπτωση τῶν μεταμοσχεύσεων; Ἐπιτρέψατέ μου νά σᾶς θυμίσω ὅτι στό περιοδικό "Έκκλησία" (1/2001, 1, σελ. 42, παράγραφο 8) δηλώνετε πώς : "Γιά τούς λόγους αὐτούς, πού ἡ Έκκλησία μας πιστεύει στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, στήν ἀνάσταση τοῦ σώματος...στούς πόνους ὡς "στιγμάτα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν"( Γαλ. στ' 17)...κάθε θάνατο πού ἀποτελεῖ ἀποτέλεσμα ἀνθρωπίνων ἀποφάσεων καί ἐπιλογῶν...τόν ἀπορρίπτει ὡς "ὑβρίν" κατά τοῦ Θεοῦ. Κάθε δέ ἰατρική πράξη πού δέν συντελεῖ στήν παράταση τῆς ζωῆς, ὡς ὁ ὄρκος τοῦ Ἰπποκράτη ὀρίζει, ἀλλά προκαλεῖ ἐπίσπευση τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου, τήν καταδικάζει ὡς ἀντιδεοντολογική καί προσβλητική τοῦ ἰατρικοῦ λειτουργήματος."!!!(ἡ ὑπογράμμιση δική μου).

Ἀκόμη, ἀπογοητευτικοί εἶναι οἱ χαρακτηρισμοί πού δίνονται ἀφειδῶς στά ὄργανα τοῦ δότη, ὅπως: "ἐρείπια καί ἀπομεινάρια". Μιά ζῶσα καρδιά ἐνός "ἐγκεφαλικά ἀσθενοῦς" πού λειτουργεῖ ἀδιάκοπα ἐπιτρέποντας καί στήν ψυχὴ καί τίς ἐνέργειές της νά δίνουν ζωὴ στόν ἄνθρωπο εἶναι ἐρείπιο; Πού εἶναι τότε ὁ σεβασμός τῆς Έκκλησίας πρὸς τόν δότη; Τέλος, γιατί ἡ Έκκλησία νά συναινεῖ στήν μεταμόσχευση "ἀπομεινარიῶν";

Στό σημείο αὐτό θά διακινδυνεύσω μιᾶ κριτική ὅσον ἀφορᾶ τό καθαρά ἐπιστημονικό μέρος τῶν μεταμοσχεύσεων καί τό λέγω αὐτό διότι πιθανόν νά σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι δέν μπορεῖ κανένας μὴ ἐπιστήμων νά ἐκφέρει ἐπιστημονική-ἰατρική ἄποψη. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι ἀπολύτως σωστό ἀφοῦ τό διαπραγματευόμενο θέμα ἀφορᾶ τόν ἄνθρωπο πού βρῖσκεται, ζεῖ, ἀναπνεῖ, συναναστρέφεται τόσο κοντά μας, πού καί χωρὶς νά τό θέλουμε πολλές φορές βάζουμε τόν ἑαυτό μας στή θέση του γιά νά τόν πλησιάσουμε ὅσο γίνεται περισσότερο. Ἄρα λοιπόν τῆ ζοῦμε ἀπό πολύ κοντά αὐτήν τήν πραγματικότητα. Ἐνας ἄλλος λόγος εἶναι καί ἡ ἐλευθεροστομία καί οἱ θεολογικές ἀστοχίες τῶν ἰατρῶν πού κατά ἓνα πολύ περίεργο λόγο ἔχουν ἀπό τήν Έκκλησία τῆ δυνατότητα (ἀσυλία θά λέγαμε) νά ἐκφέρουν πνευματικό λόγο χωρὶς νά διαθέτουν τίς ἀπαιτούμενες γνώσεις, ἐνῶ ἀντιστοίχως οἱ πνευματικοί δέν πρέπει νά ἔχουν ἄποψη σέ ἰατρικά θέματα, ἀλλά μόνο νά μαθητεύουν! Ἐπικαλούμενος λοιπόν, ὡς μὴ ἰατρός-ἐπιστήμων, τίς μαρτυρίες, ἐπιστημονικές ἐργασίες, γνώμες ἄλλων ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων προχωρῶ σέ μερικές σκέψεις καί ἐρωτήσεις μέ τήν ἐλπίδα ὅτι αὐτές θά τύχουν ἀπαντήσεως.

Κατ' ἀρχάς, ἀπορία δημιουργεῖ ἡ ἔμμεση ἔστω παραδοχὴ τοῦ ἰατροῦ κ. Χ. Χαρίτου ὅτι οἱ μεταμοσχεύσεις πάσχουν ἀπό πλευρᾶς ἐγκυρότητας τῶν κριτηρίων ἀφοῦ ὅπως γράφει (ETM, σελ. 61): "εἶναι γεγονός πώς δέν διαδέτουμε ἓνα ἀπόλυτο κριτήριο πού νά μᾶς λέγει πότε ἓνας ἀσθενής εἶναι σέ τελικό στάδιο καρδιακῆς ἀνεπάρκειας καί πότε ἡ καρδιακὴ ἀνεπάρκεια εἶναι πλέον μὴ ἀναστρέψιμη." Πολύ περισσότερο δέν μπορούμε μέ ἀσφάλεια νά ἀποδεχθοῦμε ἀπόλυτα κριτήρια "ἐγκεφαλικοῦ θανάτου"! Σέ ἄλλο σημείο ὁ κ. Χαρίτος ὁμολογεῖ (ETM, σελ. 76) ὅτι "οἱ στόχοι ὅσων ἀσχολοῦνται μέ τήν καρδιακὴ ἀνεπάρκεια εἶναι: α) ... β) νέα φάρμακα ἢ ἠλεκτρονικά συστήματα, γ)...μηχανικά συστήματα..." Δηλαδή γιά νά προωθήσουμε τῆ νέα τεχνολογία καί τά φάρμακα, χρειάζομαστε πεδίο ἐξασκήσεως καί πειραματισμοῦ. Καί τί

καλύτερο από τις Μ.Ε.Θ. και τους "έγκεφαλικά νεκρούς"; Τό χειρότερο απ' όλα είναι να νομοθετηθεί κάτι τέτοιο και δυστυχώς αυτό ακριβώς προβλέπει τό προτεινόμενο νέο νομοθετικό πλαίσιο στά άρθρα 12 (ΕΤΜ, σελ. 195) και άρθρο 7 (ΕΤΜ, σελ. 198). Ο νόμος αυτός νομοθετεί ουσιαστικά υπέρ των μεταμοσχεύσεων παρέχοντας οικονομικά, κυρίως, κίνητρα σέ νοσηλευτικά ιδρύματα, Μ.Ε.Θ. και ιατρούς. Συγκεκριμένα τό άρθρο 7 προβλέπει "προνομιακή μεταχείριση κατά τόν καθορισμό των οργανικών θέσεων του προσωπικού και κατά τις επιχορηγήσεις του έξοπλισμού τους", αλλά και "οικονομική ενίσχυση" στά ιδρύματα πού "προωθούν τις δωρεές οργάνων"! Άρα ή όλη ιστορία γίνεται, σύν τοις άλλοις, για τόν "έπιούσιο" και για τήν επιστημονική "πρόοδο" και τόν επιχειρηματικό ανταγωνισμό! Μάλλον είχε δίκιο ό Καθηγητής τής Καρδιολογίας κ. Εύτύχιος Βορίδης όταν πριν λίγο καιρό έπεσήμαινε τόν κίνδυνο νά μετατραπούν "οί άσθενείς σέ πρωτόκολλα...και οί Μ.Ε.Θ. σέ προδαλάμους νεκροταφείων." ("Καθημερινή τής Κυριακής", 9/6/02, στήλη "Θέμα" σελ. 6).

Στή σελίδα 63, τέλος, ό κ. Χαρίτος ισχυρίζεται κάτι τό όποιο χρειάζεται διευκρίνιση καθώς είναι δυνατόν νά πυροδοτήσει έκτενη επιχειρηματολογία. Αναφέρει διαφόρους ανασταλτικούς παράγοντες για μεταμόσχευση καρδιάς. Μεταξύ άλλων κατονομάζει και τήν "ψυχοπάθεια". Γιατί ή ψυχοπάθεια προκρίνεται ως ανασταλτικός παράγων; Έπειδή μπορεί ό άσθενής, ό χρονίως πάσχων, νά λαμβάνει επί μακρόν ψυχοφάρμακα τά όποια τόν καθιστούν πειραματόζωο ή άχρηστο πρós μεταμόσχευση σώμα (άρα μπορούμε νά αποδώσουμε τραγικά μεγάλες εύδυνες στους ψυχιάτρους πού πολύ εύκολα-ώς γνωστόν-χορηγούν ψυχοφάρμακα), ή μήπως παραδέχεστε τήν ύπαρξη άσθενούς έστω ψυχής έντός τής καρδιάς όποτε πολλά ανατρέπονται-άκόμα και απόψεις τής Σ.Ε.Β.;

Ο π. Ν. Χατζηνικολάου ισχυρίστηκε στήν Ημερίδα Βιοηθικής (23-2-02) αλλά και σέ προσωπική επικοινωνία πού είχα μαζί του ότι οί τοποθετήσεις πολλών ιατρών πού αντίτιθενται στίς μεταμοσχεύσεις ή έστω στά κριτήρια του Χάρθαρντ δέν είναι αντικειμενικές γιατί άφορούν φιλοσοφικές θέσεις και ιδέες των ιατρών αυτών οί όποιοι έκτός των άλλων δέν προέρχονται από τους κλάδους των ειδικών (π.χ. Ειδικών Μ.Ε.Θ., αναισθησιολόγων, νευρολόγων και νευροχειρουργών, καρδιοχειρουργών, κ.ά.). Αυτό όμως δέν είναι άληθές για 2 λόγους : 1) γιατί και τόν κ. Καρακατσάνη και τους συνεργάτες του δέν αποδέχεται πού είναι ιατροί αναισθησιολογίας, ειδικοί Μ.Ε.Θ., νευροχειρουργικής, πνευμονολογίας κ.λ.π. και 2) είναι γνωστό πώς κορυφαίοι παγκοσμίως ιατροί όπως ό Eelco Wijdicks, Καθηγητής Νευρολογίας και Ιατρικός διευθυντής Νευρολογίας-Νευροχειρουργικής Μ.Ε.Θ. στή σχολή Mayo Medical School, ο M.N. Diringer, Καθηγητής Νευρολογίας, Νευροχειρουργικής και Αναισθησιολογίας του Washington University, όπως και οί Truog και Taylor συμφωνούν ότι τό θέμα των μεταμοσχεύσεων και ειδικότερα ό όρισμός του θανάτου επηρεάζεται από φιλοσοφικούς, θεολογικούς, ήθικούς, νομικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες. Μήπως και οί τοποθετήσεις του π. Νικολάου έν πολλοίς φιλοσοφικές δέν είναι; Η μήπως δέν προέρχονται από έπιφανή έπιστήμονα μέν, αλλά μή **ιατρό** έξειδικευμένο δέ; (Άπορία έκφράζω και όχι κατηγορία ή άπαξίωση!)

Μπορεί κάποιος νά μάς εξηγήσει γιατί στό περιοδικό "Anaesthesia" (τεύχος 55/2000, σελ. 590) καλούν τους αναισθησιολόγους οί συνάδελφοί τους J. Wace, M. Kai από τό Queen Alexandra Hospital (Portsmouth, U.K.) νά χρησιμοποιούν αναισθητικά σέ ένα δότη πού δέν είναι νεκρός σύμφωνα μέ όποιοδήποτε όρισμό, διαφορετικά είναι σά νά διαπράττουμε μιά πράξη πιθανόν βαρβαρικά άτιμη; Μάλιστα έρχόμενοι σέ αντίθεση μέ τόν άρμόδιο φορέα (σύλλογο;) των αναισθησιολόγων στό Ηνωμένο Βασίλειο, ό όποιος τους συνέστησε νά μή χορηγούν αναισθητικά κατά τή διάρκεια τής λήψης οργάνων από "έγκεφαλικά νεκρούς"

ασθενείς! Άν όμως, κατά τά λεγόμενά σας, ό "έγκεφαλικά νεκρός" είναι πράγματι βιολογικά νεκρός τί χρειάζονται τά αναισθητικά πού προκαλούν ένίοτε καί βλάβες στά υπό μεταμόσχευση όργανα!

Έπίσης, απάντηση χρειάζεται νά δοθεϊ όσον άφορᾶ τά άποσιωπηθέντα πεπραγμένα τής Έπιτροπής του Χάρβαρντ. Λεπτομερέστερα, στή δημοσίευσή της Ad Hoc Έπιτροπής του Χάρβαρντ περί του όρισμού του άνεπίστρεπτου κώματος στό περιοδικό Journal of the American Medical Association (5/8/68, τόμ. 205, νούμ. 6, σελ. 85) διαβάζουμε ότι υπήρξαν 2 λόγοι γιά τόν όρισμό του "έγκεφαλικού θανάτου" : α) ή εξέλιξη τής υποστηρικτικής τεχνολογίας καί β) ή προώθηση των μεταμοσχεύσεων μέ άποφυγή των όποιων άντιρρήσεων. Άκόμη, ή ίδια ή έπιτροπή έξηγει ότι αυτή ή τακτική δά μπορούσε νά βοηθήσει στήν έξοικονόμηση κρεββατιών στά νοσοκομεία! Μήπως αυτό τό τελευταίο δέν κατηγορεί και ό Μακαριώτατος Άρχιεπίσκοπος στό δημοσιευμένο στό περιοδικό "Εφημέριος" (1/2001, σελ. 16-18, "Σκέψεις περί εύθανασίας") κείμενό του όπου πολύ χαρακτηριστικά γράφει : " έκείνο όμως πού γιά πολλούς κρύβεται πίσω από τίς άπόψεις αυτές είναι νά μᾶς άδειάσει τή γωνιά ό ασθενής." Τίς ίδιες πληροφορίες μᾶς παρέχει τό περιοδικό " Seminars in Neurology" (τόμ. 17, ν.3 1997 σελ. 265-270) μέ τό άρθρο του R. Taylor περί τής επανεξετάσεως του όρισμού καί των κριτηρίων του θανάτου : " ό έγκεφαλικός θάνατος είναι ένα κοινωνικό κατασκευάσμα δημιουργημένο κυρίως γιά νά έπιτρέψη τίς μεταμοσχεύσεις...τό κατάλληλότερο κριτήριο θανάτου του άνθρώπου είναι ή μόνιμη παύση κυκλοφορίας του αίματος...Η Έπιτροπή Χάρβαρντ δέν έδωσε σωστά τήν έρώτηση περί του όρισμού του θανάτου. Περισσότερο προέβαλε μιά φιλοσοφική βάση γιά ένα νέο όρισμό...έπίσης απέτυχε στό νά παρουσιάσει πειστικά στοιχεία γιά τήν έπιλογή της σχετικά μέ τά κριτήρια του έγκεφαλικού θανάτου...έτσι ένας μηχανικά υποστηριζόμενος ασθενής πού έχει κριθεϊ "έ.ν." δέν είναι βιολογικά νεκρός." Άλλά καί ό Καθηγητής κ. Κ. Καρακατσάνης γράφει σχετικά : " Σχολιάζεται ότι ή έπιτροπή του Χάρβαρντ τό 1968 μέ τό δημοσίευσμά της...υπαινίσσεται ότι οι "Ε.Ν." ασθενείς είναι πράγματι ζωντανόι. Τουτο προκύπτει α) από τό γεγονός ότι στό προαναφερθέν άρθρο δέν γράφεται ότι δέν υπάρχουν λειτουργίες έγκεφάλου στους "έγκεφαλικά νεκρούς" ασθενείς, αλλά ότι αυτές δέν είναι ευδιάκριτες καί β) από τό γεγονός ότι αναγράφουν ότι οι ασθενείς αυτοί εύρίσκοντο σέ κώμα. Τό κώμα όμως αναφέρεται σέ ζώντες καί όχι σέ πτώματα." (Κ. Καρακατσάνης, "Εγκεφαλικός Θάνατος"-Ταυτίζεται μέ τό θάνατο του άνθρώπου; Ίατρική καί φιλοσοφική θεώρηση, Β' Έκδοση, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 72).

Στό ίδιο βιβλίο, στή σελίδα 81 αναφέρει ό συγγραφέας τό διαπιστωμένο στήν ιατρική πρακτική γεγονός τής διακρύρροιας κατά τήν έγχείρηση γιά λήψη όργάνων από "έγκεφαλικά νεκρούς" ασθενείς". Γιατί; Πού όφειλεται αυτό; Μήπως είναι καί αυτό φυσιολογικό άντανακλαστικό;

Γιατί ό παγκοσμίου φήμης καθηγητής τής Παιδιατρικής Άναισθησιολογίας του πανεπιστημίου του Χάρβαρντ καί διευθυντής τής Μ.Ε.Θ. του Παιδιατρικού Νοσοκομείου τής Βοστώνης καί καθηγητής τής Ίατρικής Ήθικης...στό θέμα του "Ε.Θ." συνιστά έγκατάλειψη τής έννοιας του " έγκεφαλικού θανάτου"; (Καρακατσάνης, σελ. 88)

Σύμφωνα μέ τήν έλληνική άποψη (άπόφαση 9/20-3-85 του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας), "ό θάνατος όρίζεται ως ή άνεπανόρθωτη άπώλεια τής ικανότητας γιά συνείδηση σέ συνδυασμό...". Πώς όμως δέχεται ή ιατρική κοινότητα κάτι σάν τήν συνείδηση τήν άπώλεια τής όποιας δέν υπάρχει έπιστημονικός τρόπος νά τήν πιστοποιήσει; Ό Καθηγητής κ. Κ. Καρακατσάνης σχολιάζει σχετικά (σελ. 73) : " α) Η συνείδηση, κατά τήν κλασσική

Νευρολογία, διακρίνεται στην έγρηγορησση καί στό περιεχόμενο τής συνειδήσης...όπωςδήποτε δέν είναι διευκρινισμένο τί συμβαίνει μέ τό προσχηματισμένο περιεχόμενο τής συνειδήσης σέ ασθενείς πού βρίσκονται σέ κώμα...μέ τίς υπάρχουσες άλλωστε τεχνικές δέν είναι δυνατόν νά ξετασθεϊ, εάν ό φλοιός του έγκεφάλου ενός ασθενούς είναι ικανός νά έχει οποιαδήποτε έσωτερική αϊσθηση, π.χ. τήν αϊσθηση τής πείνας...πρός τό παρόν δέν υπάρχουν καθιερωμένα ιατρικά κριτήρια διάγνωσης τής απώλειας του περιεχομένου τής συνειδήσης, δεδομένου ότι ή συνειδήση είναι υποκειμενικό βίωμα τό περιεχόμενο τής οποίας περιλαμβάνει εκτός τής αντίληψης του έσωτερικού καί του έξωτερικού περιβάλλοντος, τίς ανώτερες διανοητικές λειτουργίες οί περισσότερες από τίς όποιες (σκέψη, συναίσθημα, κρίση) δέν επιδέχονται εκτίμησης καί μέτρησης, καθ' όσον προς τό παρόν δέν υπάρχουν αξιόπιστες κλινικές μέθοδοι για τό σκοπό αυτό...", ενώ στή σελίδα 101 προχωρεί περαιτέρω τονίζοντας ότι " δέν υπάρχουν καθιερωμένα ιατρικά κριτήρια διάγνωσης τής απώλειας τής συνειδήσης. Πολύ περισσότερο δέν είναι δυνατός ό έλεγχος του περιεχομένου τής συνειδήσεως, όταν ή έγρηγορησση είναι έλαττωμένη, όπως γράφουν οί Ropper, Martin, Plum καί Posner...ή "διάγνωσις" τής μόνιμης απώλειας τής συνειδήσης, στό μέτρο πού αυτή άφορα τό περιεχόμενο τής συνειδήσης...στηρίζεται σέ μιά αναπόδεικτη υπόθεση".

Κάτι άλλο πού στην κυριολεξία προκαλεί, είναι μιά νέα μέθοδος πού έχει αρχίσει νά εξαπλώνεται στον ιατρικό κόσμο, προερχόμενη από πού άλλου; Από τους προσδευτικούς ιατρούς(;) στις Η.Π.Α. Ο κ. Καρακατσάνης τό περιγράφει ως εξής (σελ. 95) : " Στην προσπάθεια έξοικονόμησης όργάνων για μεταμόσχευση επινοήθηκε καί ή λήψη όργάνων από "δωρητές" των όποιων ή καρδιά έχει ήδη σταματήσει (NHBD)...διακρίνονται στους "έλεγχόμενους" καί στους "μή έλεγχόμενους". Οί "έλεγχόμενοι"...δέν έχουν περιέλθει στην κατάσταση του "έγκεφαλικού θανάτου". Στους ασθενείς αυτούς μέ τήν άδεια τής οικογενείας τους ή κατόπιν δικής τους προεκπεφρασμένης επιθυμίας αποσύρεται ή ιατρική υποστήριξη, όποτε σύντομα ακολουθεί παύση τής καρδιακής λειτουργίας...Κατόπιν άδειας των συγγενών είναι δυνατόν νά έχουν τοποθετηθεί ήδη καθετήρες στά μηριαία άγγεϊα (για έκπλυση των προς μεταμόσχευση όργάνων) πριν νά άρθει ή ιατρική υποστήριξη καί έπομένως πριν ό ασθενής πεθάνει. Ο καθηγητής Tigno σχολιάζει έν προκειμένω ότι είναι κατανοητό ότι οί ασθενείς αυτοί θά μπορούσαν νά ανακτήσουν συνειδήση κατά τή διάρκεια τής διαδικασίας τής λήψης όργάνων ενώ βρίσκονται σέ πλήρη καρδιοπνευμονική παράκαμψη, παρά τό γεγονός ότι έχουν ήδη διαγνωσθεί ως νεκροί".

Τελειώνοντας, είναι σκόπιμο νά αναφερθεί τό θαυμαστό γεγονός τής ανάνηψης τής Κάρεν Κουίνλαν (Α. Βουρλής-Ε. Παπαχαλαράμους, Φάκελλος Μαθήματος Χριστιανική Ήθική Α', σελ. 102/308). "Επί μακρόν χρονικόν διάστημα εύρισκομένη εις κωματώδη κατάστασιν λόγω σοβαράς βλάβης τής έγκεφαλικής ούσίας της, διετηρείτο εις τήν ζώην μόνο-κατά τήν γνώμη των ιατρών της-διά τής λειτουργίας καθ' όλον τό 24ωρον συσκευής τεχνητής άναπνοής. Οί γονείς τής Κουίνλαν κατόρθωσαν νά επιτύχωσι δικαστικήν άπόφασιν προς άφαίρεσιν τής συσκευής από τής ασθενούς. Καί κάποια ήμέρα διακόπηκε ή λειτουργία τής άναπνευστικής συσκευής. Αυτό πού είδαν τότε οί γιατροί του νοσοκομείου, τους άφησε εκπληκτους μέ τά μάτια γουρλωμένα...Η Κάρεν άρχισε νά άναπνή μόνη της... παρά τήν άπόφαση του Άνωτάτου Δικαστηρίου, τής ιατρικής επιτροπής καί των γονέων της." (Εφημ. "Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία", 6/6/76, σελ. 9).

Πολύ σημαντική είναι καί ή κατάθεση του Διευθυντού του Αντιφυματικού Κέντρου του νοσοκομείου "Σωτηρία", κ. Στέλιου Καπετανέα : "Πιστεύω στην πίστη. Είναι καλό νά πιστεύεις." Έχω δει περιπτώσεις αυτοϊάσης καρκίνου, μέ μόνη τήν πίστη...Φαίνεται ότι ή πίστις

ένεργοποιεί όρισμένους άμυντικούς μηχανισμούς του όργανισμού, οί όποιοι μάς είναι έντελώς άγνωστοι και δέν τούς έχει ανακαλύψει άκόμη ή έπιστήμη!" (<http://www.imp.gr/zine/09300/09332gr.htm>). Αύτή ή δήλωση μάς όδηγει στή διαπίστωση του λεγομένου "Lazarus sign". Ο Καθηγητής κ. Κ. Καρακατσάνης ("Έγκεφαλικός Θάνατος...", σελ. 91) σημειώνει: "Άλλη διολίσθηση από τούς ύποστηρικτές του "Ε.Θ"...διαπιστώθηκε ή ύπαρξη άνεξήγητων κινήσεων,...λίγα λεπτά μετά τήν άποσύνδεσή τους από τόν αναπνευστήρα...γνωστές ως "Lazarus sign"...Σύμφωνα λοιπόν μέ τούς ύποστηρικτές του "Ε.Θ." ή προσπάθεια άνέγερσης από τήν κλίνη και τό σταύρωμα τών χειρών στό στήθος (οί ύπογραμμίσεις δικές μας) είναι δυνατόν νά παρατηρούνται και σε νεκρούς!...ό παγκόσμιας φήμης καθηγητής Fred Plum χαρακτηρίζει πρόσφατα τό "σημείο του Λαζάρου" ως "ήμισκόπιμη" κίνηση! Μήπως ή ήμισκόπιμη αύτή κίνηση έχει σχέση μέ τήν, αναπόδεικτη για τήν πεπερασμένη έπιστήμη, αδιάλειπτη προσευχή; Ποιός μπορεί μέ σιγουριά νά τό αποκλείσει; Σχετικά μέ τό θέμα τών κινήσεων αυτών ύπάρχει πλούσια βιβλιογραφία παγκοσμίως. Αναφέρω μόνο ιατρούς όπως οί Diringer, Wijdicks, Mandel, Arenas, Scasta, Jordan, Dyess, Cliett, Ropper, κ.ά. Έκεινο τό όποιο όμως αξίζει νά αναφερθεί είναι ή περίπτωση άσθενούς έτσι όπως περιγράφεται στό "The New England Journal of Medicine" (1982, 307:501). Ο άσθενής...μετά 13 ώρες από τή διαπίστωση του "έ.θ." ...τά χέρια του ήταν σε προσευχητική στάση μέ κινήσεις πού επέμεναν για 4 ήμέρες" ένώ στό έπίσης έγκυρο περιοδικό "Neurology" (έτος 1984, τόμος 34, σελ. 1089-1092) ό Allan Ropper περιγράφει τήν περίπτωση άσθενούς πού παρουσίασε "σήκωμα τών χειρών 10-18 ίντσες (άπό 25.40 ως 45.72 εκατοστά!) από τό κρεβάτι...σε στάση προσευχής..."! Πώς εξηγούνται όλα αυτά; Γιατί συμβαίνουν πολλές ώρες ή άκόμη και ήμέρες μετά από τήν ύποτιθέμενη διάγνωση του "έγκεφαλικού θανάτου";

Πολλά άλλα θά μπορούσαν νά γραφοϋν για τό θέμα αυτό, αλλά πιστεύω ότι τονίστηκαν τά πιό σημαντικά (κατά τήν άποψη μου). Είναι άνάγκη δέ νά έπισημάνουμε τόν κίνδυνο νά καλλιεργηθεί ή έντύπωση στον πιστό λαό μας ότι είναι καθήκον όλων μας ή δωρεά όργάνων, γιατί τότε ό άνθρωπος θά ύποβαθμιστεί σε ένα έργαστήριο ή καλύτερα αποθήκη "άνταλλακτικών" όργάνων από εικόνα του Θεού! Θά κινδυνεύσει ό άνθρωπος νά μεταβληθεί "σε μία έμψυχη μηχανή, χωρίς πνευματικές άναζητήσεις..." όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ό Μητροπολίτης Ναυπάκτου κ. Ίερόθεος (ETM, σελ. 362).

Πρέπει νά γίνει άποδεκτή από όλους ή θέση του Μητροπολίτου Ναυπάκτου: "Νομίζω ότι δέν πρέπει νά καταλήξουμε στό συμπέρασμα ότι έχουμε ύποχρέωση νά γίνουμε όλοι δότες όργάνων του σώματός μας, επειδή αυτό άπαιτεί ή άγάπη, ανθρωπιστική και χριστιανική,...". Επίσης, είναι αναγκαία ή τροποποίηση όρισμένων νομικών άρθρων όπως πολύ σωστά έπισημαίνονται και στις 55 θέσεις τής Ι.Σ.Ε.Ε. Και βεβαίως ό κάθε ενδιαφερόμενος πρέπει νά αποφασίζει όχι χωρίς τή συνεργασία μέ τόν πνευματικό του και τόν προσωπικό του ιατρό. Αυτό τό τελευταίο όμως προϋποθέτει ότι ό ιατρός θά είναι ένας θεοφοβούμενος έπιστήμονας. Ο Καθηγητής Ί. Μπούμης προτείνει ("Μεταμοσχεύσεις...", σελ.13): "ή Έκκλησία και τά άρμόδια έκκλησιαστικά όργανα (οί ποιμένες) δέν πρέπει νά νομοθετοϋν γενικώς και καθολικώς, αλλά πρέπει νά έπιλαμβάνονται για κάθε μία περίπτωση μεμονωμένως...και χρονικώς περιορισμένως..." και συνεχίζει έπισημαίνοντας μία μεγάλη αλήθεια-ότι πρέπει στις μεταμοσχεύσεις νά έχουν λόγο "οί εκπρόσωποι τής Έκκλησίας στους όποιους ό Θεός έδωσε τήν έξουσία του δεσμειν και λυειν", αλλά και οί ιατροί και μάλιστα όπως λέει και ό Άγιος Νικόδημος ό Άγιορείτης, οί θεοφοβούμενοι ιατροί! (Πηδάλιο, σελ. 95). Τήν ίδια, τέλος, άποψη καταδέτει και ό σεβαστός Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Άλβανίας κ.κ. Αναστάσιος (" Έφημέριος", 11/2000, σελ. 3-8) : "...έπιτυχίες τής γονιδιακής έρευνας, τής γενετικής, τής βιοιατρικής, τών μεταμοσχεύσεων κ.λ.π., ...Στήν όρδη άντιμετώπιση αυτών τών

θεμάτων αποφασιστικός είναι ο ρόλος των επιστημόνων που είναι συνειδητά μέλη της Έκκλησίας".

Θεωρώ δεδομένο ότι θά υπάρξει τοποθέτηση της Σ.Ε.Β. επί όλων αυτών των διγγομένων θεμάτων. Στην περίπτωση που δεν θά υπάρξει αντίδραση και διάλογος πολύ φοβούμαι ότι η Σ.Ε.Β. άθελά της ίσως θά δώσει τήν εικόνα μιās ακόμη επιτροπής και τίποτε παραπάνω. Στο σημείο αυτό επιθυμώ νά παραθέσω τήν άποψη του Brian Clowes, συγγραφέα της Pro-Life Activist's Encyclopedia έτσι όπως δημοσιεύθηκε στην American Life League και αναδημοσιεύεται στή διαδικτυακή σελίδα του Συλλόγου Αγέννητου Παιδιού (<http://www.unborn.gr/unborn/howused.htm>) : " Οί επιτροπές "βιοηθικής" έχουν πάντα συμβολικά ένα...ιερέα ή άλλον συντηρητικό που συμμετέχει, έτσι ώστε όταν δοθεί από τήν ομάδα τό αναπόφευκτο και προαποφασισμένο σύνθημα έμπρός , νά μπορεί νά ισχυριστεί ότι συμμετείχε κληρικός ή συντηρητικός όταν ελήφθη ή απόφαση. Κατ' αυτόν τόν τρόπο, μιá επιτροπή μπορεί νά είναι έντονα "στημένη" προκειμένου νά εξασφαλίσει μιá απόφαση υπέρ της λήψης οργάνων-ιστών, και ώστόσο νά αποφύγει τήν έντύπωση ότι λαμβάνει προκατειλημμένες αποφάσεις, ακόμα και όταν έτσι ακριβώς έχουν τά πράγματα. Οποιαδήποτε αντίδραση γραφεί από μέλη των επιτροπών που έχουν ήθικους ένδοιασμούς σχετικά μέ τή λήψη..., άπορρίπτεται εκ προοιμίου και άποκαλείται "άφελής" και "άσύμφωνος" μέ τήν τρέχουσα ιατρική πρακτική...! Ο κύριος στόχος των "ειδικών επιτροπών" και των αποθεμάτων σκέψης των βιοηθικολόγων είναι, συνεπώς, ο χαρακτηρισμός διαφόρων "καινοτομιών" στην τεχνολογία του θανάτου και ή κάλυψή τους μέ ένα μανδύα εύπρεπείας. Ο ρόλος αυτών των ομάδων είναι νά εμφανίζονται ως έναγωνίες για τά θέματα υπό μελέτην, νά διαρρηγνύουν τά ιμάτια τους, νά τραβούν τά μαλλιά τους, και τέλος νά συγκαλούν μιá συνέντευξη τύπου για νά ανακοινώσουν ότι ή προτεινόμενη "πρόοδος" είναι δθιδεν πλήρως άρμόζουσα και άνθρωπιστική...". Εύχή και προσευχή όλων μας νά μήν άφήσει ο Θεός νά γίνει και ή Σ.Ε.Β. μιá τέτοια επιτροπή!

Προσφάτως, έπεσε στην αντίληψή μου ένα τρομερό δημοσίευμα στο διαδίκτυο σχετικά μέ τήν κατάληξη των έμβρύων που εκτρώνονται ακόμη και τόν 7ο μήνα της κυήσεως όσο και για τήν επεκτεινόμενη μακάβρια πρακτική των μεταμοσχεύσεων οργάνων έμβρύων και νεογνών. Στή διεύθυνση <http://www.unborn.gr/unborn/howused.htm> περιγράφονται τά εξής: " Περισσότεροι από 15.000.000 Άμερικανών υποφέρουν από ασθένειες και βλάβες οι όποιες κατά τούς ισχυρισμούς διαφόρων θά μπορούσαν νά βοηθηθούν σέ διάφορους βαθμούς από μεταμοσχεύσεις έμβρυακού ιστού...συνεπώς, μερικοί "ήθικολόγοι" και έρευνητές νοσοκομείων έχουν γίνει σχεδόν ύστερικά χαρούμενοι μέ τήν προοπτική του νά έχουν πρόσβαση σέ μιá άφθονη πηγή χρήσιμου "έμβρυακού ύλικου" που παράγεται από εκατομμύρια εκτρώσεων...οί έγκέφαλοι και οί νευρικοί ιστοί από 500.000 βρέφη που εκτρώνονται κατ' έτος (Η.Π.Α.) κατά τό δεύτερο τρίμηνο της κυήσεως μπορούν τελικά νά απαιτηθούν για μεταμοσχεύσεις εάν οι νέες μέθοδοι γίνουν δημοφιλείς και έδραιωθούν...είναι λοιπόν έντελώς πιθανόν τό ιατρικό μας κατεστημένο νά υποστηρίξει 1.000.000 ή περισσότερους "νέο-βρυκόλακες", που απαιτούν τά φρέσκα μυαλά των διαμελισμένων πρώιμα γεννημένων ανθρώπινων υπάρξεων για νά παραμείνουν ζωντανόί...". Πολλά άλλα άκρως άηθιαστικά και άπάνθρωπα αναφέρονται που δεν μπορεί νά φανταστεί κανείς και μάλιστα μέ τίς "εϋλογίες" μεγάλων, διεθνώς αναγνωρισμένων ιατρικών και άλλων επιστημονικών φορέων όπως είναι οί : American Medical Association, American Heart Association, American Lung Association κ.ά. Αν δεν είχαν γενικευθεί οί ούτως ή άλλως άμφισβητούμενες μεταμοσχεύσεις δεν θά ήταν πολύ λιγότερα ή και άνύπαρκα τέτοια άνησυχητικά κρούσματα;

Μετά από όλα αυτά είμαι σίγουρος ότι πρέπει να αντισταθούμε σε εισαγόμενες κουλτούρες που ενδύονται με ένα άοριστο ανθρωπιστικό, κοινωνικό, πολιτιστικό μανδύα. Ο λόγος του δόκτωρα Ένγκερχαρντ θά έπρεπε όλους να μάς εμπνέει και να μάς άφυπνίζει. Ο παγκοσμίου φήμης Καθηγητής Φιλοσοφίας και ειδικός επί θεμάτων Βιοηθικής ("Τόλμη", 1/2002, σελ. 16) με χαρακτηριστική τόλμη αλλά και παρρησία στό σύγγραμά του " The Foundation of Christian Bioethics" σημειώνει : " ή παραδοσιακή Χριστιανοσύνη περιβάλλεται από έναν πολιτισμό που είναι ειδωλολατρικός, έστω κι αν διαθέτει μερικά χριστιανικά στολίδια...οι Χριστιανοί ανακαλύπτουν ότι ζούν σε μία κοινωνία που γέρνει και επιδιώκει να οδηγήσει τούς ίδιους και τά παιδιά τους πρός ένα μετά-Χριστιανικό, κοσμοπολίτικο ήθος. Όταν αντιστέκονται, θεωρούνται άνθρωποι χωρίς άνεκτικότητα, φονταμενταλιστές και αντίθετοι πρός τόν πυρήνα τών άξιων που διαμορφώνει ή κυρίαρχη κοσμοπολίτικη κουλτούρα...τό να είναι αντίθετος πρός τήν επικρατούσα κουλτούρα, είναι ως να καλείται πρός τή θυσία και τό μαρτύριο...ό σημερινός Όρθόδοξος Χριστιανός ένεργεί στό όνομα της Άλήθειας, τήν όποία όμως ό παγκοσμιοποιούμενος πολιτισμός άπορρίπτει. Έπομένως, είναι μία έποχή άγώνα. Είναι επίσης μία ζωή πειρασμού, πειρασμού για τόν σύγχρονο Όρθόδοξο Χριστιανό να άδιαφορήσει για τήν εξέλιξη τών πραγμάτων και να άπορροφηθεί από τό πολιτισμικό ήθος που τόν περιβάλλει."!!! Ποιό πολιτισμικό ήθος; Μά αυτό που προσπαδούν να μάς επιβάλλουν. Δήθεν ανθρωπιστικό και σίγουρα χωρίς Θεό. Αυτόν τόν κίνδυνο έπισημαίνει και ό Καθηγητής κ. Γ. Μαντζαρίδης ("Στύλος Όρθοδοξίας", φ. 19, 12/2001, σελ. 16-17) : "Η σύγχρονη ιατρική βλέπει τόν άνθρωπο ως μηχανή...παραθερώντας ή και σωματοποιώντας έντελώς τήν ψυχή του. Η ανθρωπολογία αυτή είναι αναχρονιστική...Γι' αυτό διαπιστώνεται συνήθως ότι όπου κυριαρχεί ή ιατρική αυτή, έκτοπίζεται ό Θεός", αλλά και ό ίδιος ό π. Ν. Χατζηνικολάου συμφωνεί ύπογραμμίζοντας ("Πειραϊκή Έκκλησία", Φ. 117, 6/2001, σελ. 41-43) σχετικά ότι " ό άνθρωπος...όλο και περισσότερο διεισδύει στις άρμοδιότητες του Θεού, αισθάνεται δημιουργός, τόν υποκαθιστά και τέλος τόν άρνεϊται."

Πρέπει στό σημείο αυτό να βεβαιώσω από τή μεριά μου ότι δέ θά δεχθούμε απόψεις όπως αυτή του κηδηγητού Ι. Βλαχογιάννη, προέδρου του Έθνικου Συμβουλίου Μεταμοσχεύσεων,(Θέματα Άναισθησιολογίας και Έντατικής Ιατρικής, τεύχος 17, τόμος 8, Νοέμβριος 1998, σελ. 116) που διακηρύσσει εύθαρσώς πώς ό άνθρωπος του όποιου ό έγκέφαλος έχει ήδη αποθάνει...είναι βιολογικά νεκρός και έχει σταματήσει να άποτελεί ύπαρξη με σωματική, πνευματική και ψυχική ύπόσταση, αλλά θά επιμένουμε να πιστεύουμε αυτά που λέει και ό π. Τζών Μπρέκ, (καθηγητής τής Ηθικής στό Ίνστιτούτο Όρθόδοξης Θεολογίας "Άγιος Βλαδίμηρος" Ν. Υόρκης και στό Όρθόδοξο Θεολογικό Ίνστιτούτο "Άγιος Σέργιος" στό Παρίσι). Ο π. Μπρέκ τονίζει μεταξύ άλλων ότι ή ιδιότητα του ανθρώπινου προσώπου δέν καθορίζεται από τήν ιατρική διάγνωση, αλλά από τή Θεία Πρόνοια. Ένα άνεγκέφαλο παιδί, που θεωρείται άχρηστο και ίσως όχι έξ ολοκλήρου ανθώπινο από μία αύστηρά κοινωνική σκοπιά, στά μάτια του Θεού είναι ένα πρόσωπο. Τό ίδιο ισχύει και για τόν άσθενή σε επίμονη φυτική κατάσταση, που δέν αντιδρά καθόλου ή για τόν τραυματία, που δέν μπορεί να διατηρηθεί στή ζωή παρά μόνο με άναπνευστήρα. Όταν κάνουμε κρίσεις σχετικά με τή ζωή και τό θάνατο, ή άλήθεια αυτή παραμένει θεμελιώδης. Στά μάτια του Θεού, ούτε ή άρρώστια ούτε ό θάνατος άποστερούν τό ανθώπινο πλάσμα από τήν ιδιότητα του προσώπου!!! (ως άνωτέρω)

Κλείνοντας αυτήν τήν έπιστολή, ταπεινά άπευδύνω έκκληση πρός όλους τούς έμπλεκόμενους στό θέμα τών μεταμοσχεύσεων να ενδιατρίψουν στήν θεοφώτιστη πατερική χροεία για να μπορέσουν, με τόν φωτισμό του Παναγίου Πνεύματος να δούν τό "άπόθετον κάλλος" τών θεοπνεύστων λόγων τους και να διαπιστώσουν ότι τελικά για όλα τά θέματα που

σήμερα μᾶς ἀπασχολοῦν, ὑπάρχουν λύσεις καὶ ἀπαντήσεις. Δέν ἔχουμε παρά νά ἐπικαλεστοῦμε τήν "θεϊαν παρεμβολήν", τούς "θεηγόρους ὀπλίτας", τούς "πολύφωτους ἀστέρες", τούς "ἀκαθαίρετους πύργους", τά "μυρίπινα ἄνθη", τά "πάγχρυσά στόματα", τῆς "οἰκουμένης τό ἀγλαΐσμα", τούς "ἀπλανεῖς ἀστέρες" τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας μας. Εἶθε ὁ Θεός νά μᾶς φωτίσει ὅλους μας καί τό Ἅγιον Πνεῦμα νά ἀναπληρώσει τά ἐλλείποντα καί νά θεραπεύσει τά ἀσθενῆ κατά τό Πανάγιο θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γένοιτο!